Hymnologiske Meddelelser

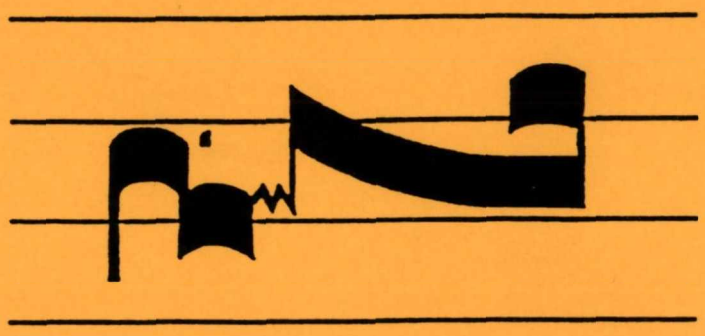

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. juni 2000 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

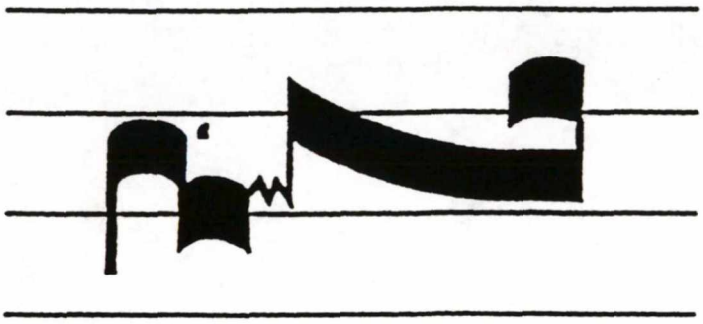

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

29. årg. juni 2000 nr. 2

HYMNOLOGISKE
MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
29. årgang 2000 nr. 2

Indhold

Af Helge Noe-Nygaards bibelske sange s. 111

Artikler

Peter Balslev-Clausen:
Kingo som tekstredaktør s. 115

Helge Noe-Nygaard:
Om at skrive bibelske sange s. 157

Christian Andersen:
Domprovst Aastrup
Århundredets salmedigter s. 173

Steffen Arndal: s. 177
Guds rige på jord. Enevælde og religiøs vækkelse
hos H.A. Brorson

Anmeldelser

Jørgen Michaelsen: Nådens genklang
(Torben Bramming) s. 191

Inge Löfström: Så skall orden evigt glöda
(Søren Sørensen) s. 193

Forfatternes adresser s. 198

ISSN 0106 - 4940

104. Nu vil jeg synge dig en sang

Peter Møller 1974

Nu vil jeg syn - ge dig en sang, min Gud så rig og stor.
Du skab - te – end - nu ska - ber du hver dag på den - ne jord.

I rum - mets sor - te dy - be skød der

757

lod du klo - der sne. Hin - si - des tu - sind lys - år vi gnist af din dag kan se.

Copyright © by Edition Egtved, Danmark

Fra: Melodier til *Tillæg til Den Danske Salmebog*
Edition Egtved,
Det Kgl. Vajsenhus´ Forlag, 1994

Nu vil jeg synge dig en sang

757

Melodi
Peter Møller 1974

1 Nu vil jeg synge dig en sang,
min Gud så rig og stor.
Du skabte – endnu skaber du
hver dag på denne jord.
I rummets sorte dybe skød
der lod du kloder sne.
Hinsides tusind lysår vi
gnist af din dag kan se .

2 Ja, også jordens gamle klump
blev formet af din hånd
med hav og land og storm og ild,
med afglans af din ånd.
Når verdenshavet raser vildt,
og torden svarer tungt,
da aner vi din lattergråd,
forstår, dit sind er ungt.

3 Mildt lar du kilder vælde frem
og læsker markens dyr.
Når jorden selv forgår af tørst,
den dier dine skyer.
Urskovens stolte kæmpetræ
du planted på dets sted,
og dermed gav du redeplads
til himlens fugle med.

4 Ungløven brøler efter rov,
den kræver mad af Gud,
og mennesket – på godt og ondt –
går til sit dagværk ud.
Jeg fatter ej din vej og sti,
der må jeg gi fortabt!
Se, jord og hav er fyldt med alt,
hvad du har livsglad skabt!

5 Og alt det kryb, som du gav liv,
det bier jo på dig,
at du skal gi dem mad og alt
og vise dem en vej!
Og åbner du din ødsle hånd,
så mættes de med godt,
men skjuler du dit åsyn, da
må de forgå med spot.

6 Et blik fra dig! og jorden skjalv,
og riger sank som sne,
og stolthed brast, mens ringe små
din storhed fik at se.
Tar du din ånd, da dør vi jo
og blir til støv og jord,
men sender du din ånd på ny,
vi skabes ved dit ord!

7 Et ord fra dig! Vort liv var skabt.
Vi ødte det i trods.
Da sendte du på ny dit ord
i kød – som en af os.
Og her blandt jordens bange små
lød atter livets ord.
Du skabte – endnu skaber du
hver dag på denne jord.

Sl. 104
Helge Noe-Nygaard 1962 og 1973

Fra: Tillæg til Den Danske Salmebog
Det Kgl. Vajsenhus´ Forlag
København, 1994

29. Stå op, kom afsted, Jeremias

Erik Haumann 1988

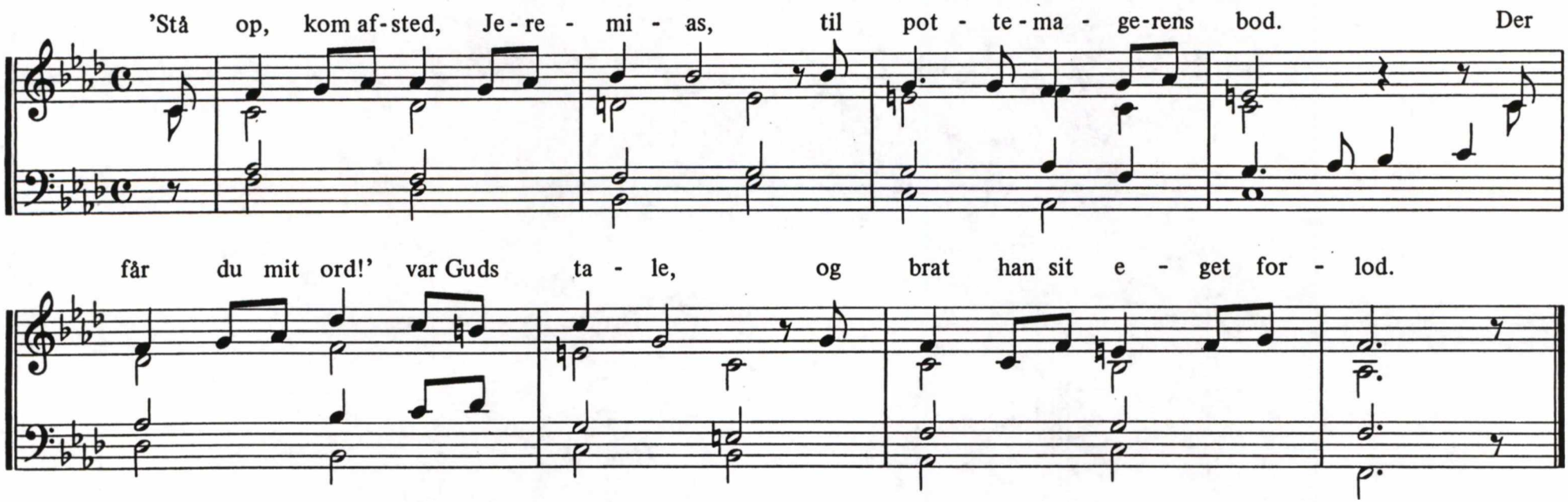

Fra: Melodier til Bibelhistoriske sange og salmer
Edition Egtved,
Det Kgl. Vajsenhus´ Forlag, 1989

29. Jeremias og pottemageren

Erik Haumann 1988

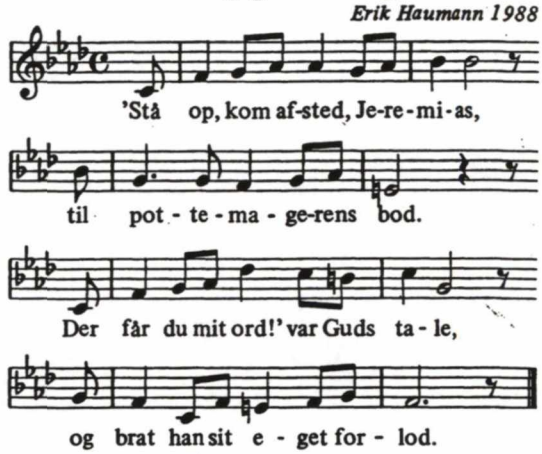

1 'Stå op, kom af sted, Jeremias,
til pottemagerens bod.
Der får du mit ord!' var Guds tale,
og brat han sit eget forlod.

2 Der drejede skiven med leret.
Med ét en mislykket skål
blev vraget, en ny kom på skiven,
til mesteren nåede sit mål.

3 En dagligdags hændelse var det!
Det gav profeten et syn.
Han råbte Guds budskab til alle,
som stimlede om ham i by'n:

4 'Mit folk, I er endnu på skiven
som pottemagerens ler.
Hvad hindrer mig i at forkaste,
når ikke jeg lydighed ser?

5 Vend om, find igen mine veje,
du kender godt mine mål.
For ellers, så griber jeg leret
og former en hel anden skål.'

Jer. 18,1-12
Helge Noe-Nygaard 1986
Jeg turde ikke tie. ***1987***

Fra: Bibelhistoriske sange og salmer
Edition Egtved,
Det Kgl. Vajsenhus´ Forlag, 1989

PETER BALSLEV-CLAUSEN

Kingo som tekstredaktør

Redaktionshistoriske iagttagelser 2

Kingos tekstredaktion[1]

Afgørende for samtidens, ikke mindst kongens, Christian 5.s, vurdering af Vinter-Parten[2], var Kingos sproglige bearbejdelse af de gamle, indsungne salmer. Kongen havde i sin befaling tilladt Kingo at ændre forældede og uforståelige sproglige udtryk, hvor det var absolut nødvendigt[3]. Da Vinter-Parten forelå, viste det sig imidlertid, at Kingo ikke havde nøjedes med at ændre uforståelige detaljer hist og her, men i en række tilfælde havde skrevet salmeteksterne næsten om. I enkelte tilfælde havde han skiftet gamle hævdvundne oversættelser af reformationstidens tyske salmer ud med nye oversættelser af ham selv eller hans samtidige. 23 af disse ændrede eller nyoversatte versioner førte Kingo tilbage til versionerne fra Thomissøns Salmebog, uden at det af den grund lykkedes ham at vende vurderingen af Vinter-Parten.

Hvis Kingo havde tænkt sig om, ville han uden tvivl have kunnet forudset samtidens, kongens og de fleste andres reaktion på Vinter-Partens gennemredigerede tekster. Kingo har imidlertid glemt, at ét var den almindelige - også, måske ikke mindst, kongens - begejstring for hans originale digtning, både den verdslige og den religiøse, noget ganske andet var den almindelige konservatisme - også kongens og hans rådgiveres - i forhold til det kendte, til de udenadlærte tekster, der mere end Bibelen og præstens prædiken bar folks kristendom. Kingo var løbet ind i det problem, der er enhver salmebogsudgivers, både en individuel som han selv, og en udgivergruppe eller en kommission, at forveksle sin egen intense beskæftigelse med teksterne og begejstring for dem, med den almindelige salmebrugers stille glæde ved at genkende og bruge, læse eller synge, de vante tekster og melodier. Kingo tænkte som den unge enevældes mand udpræget elitært folkeligt: Den ægte folkelighed er den folkelighed, der vil give folket det, man selv oplever som det bedste, ikke uden videre det, som folket selv vil have. Denne holdning gjorde Kingo til en ærlig mand og hans salmer til et ægte udtryk for mødet mellem kristeligt og menne-

---

[1] Om tilblivelsen af Kirkesalmebogen (1699), se Peter Balslev-Clausen *Kingos Salmebog 1699* (Hymnologiske Meddelelser 1999/4, s. 207 - 228) og *Kingos Vinterpart (1689) og Kirkesalmebogen (1699)* (Hymnologiske Meddelelser 2000/1, s. 20 - 54).
[2] Se HM 1999/4 s. 213
[3] Se HM 1999/4 s. 208

skeligt, men den gjorde ham ikke uden videre folkelig, i hvert fald ikke i første omgang. Til gengæld er det den holdning hos ham, der har gjort det muligt for hans salmer at overleve og mere end hundrede år senere være en afgørende faktor i den folkelige, kirkelige vækkelse i 19. århundrede.

Kingo skriver fem år efter de traumatiske begivenheder i vinteren 1690 i et brev til Sjællands biskop Henrik Bornemann, at han var blevet kraftigt opfordret af Bornemanns forgænger Hans Bagger til at forandre de gamle salmer[4]. I tillid til, at Bagger, der ikke alene var hans gode ven, men også landets førende teolog og kirkemand, der tilmed nød kongens bevågenhed, havde dækning for sin opfordring, havde Kingo derpå bearbejdet de gamle salmer fra før den poetiske reform.[5]

De 23 salmer, der blev ført tilbage til Hans Thomissøns version, omfatter bearbejdelser og nyoversættelser af både Kingo og andre samtidige digtere. Nogle bearbejdelser er mere omfattende end andre, sådan som det vil fremgå af de følgende eksempler. Ændringer i Thomissøns tekst er anført med kursiv, ord og formuleringer i Thomissøns tekster, der ikke findes i Vinter-Partens bearbejdelser, er ligeledes anført med kursiv. Ændret ordstilling er vist med understregning. Det samme gælder Vinter-Partens tilbagerettede tekstversioner fra de senere oplag og kirkesalmebogens endelige tekster.

I det følgende vil der blive bragt en række eksempler på den sproglige bearbejdelse af traditionelle tekster, hvoraf de fleste tilhører traditionen fra Thomissøns Salmebog (1569). Hvor en umiddelbar sammenligning på trods af især forkortelser, men også udvidelser, ændrede begreber og nye formuleringer, ikke synes at afsløre de store forskelle mellem den originale og den bearbejdede tekst, kan en mere detaljeret analyse af de sproglige, udtryksmæssige ændringer sammen med en indholdsmæssig nærlæsning afsløre generelle udtryks- og dermed indholdsforskydninger, der skyldes grundlæggende ændringer. Vanskeligheden ved at gengive et præcist teologisk udtryk med andre ord og dermed begreber end forfatterens oprindelige kan resultere i en generel udvanding af udtrykket pga. bundetheden til versemålet. En fri oversættelse eller sproglig bearbejdelse, der ikke er bundet af versemålet med dets begrænsede antal stavelser, be-

---

[4] "Effter den Kongelige Befaling, som ieg havde, og endnu haver, er *P.* Bogen, saa vidt deraf udgaaet er, bleven indrettet, og er deraf ingen *Edition* udgangen uden den første, af [hvilken] ieg lod uddrage de [6 egl. *Vi* (begyndelsen til *Viser*?)] Sange, som effter Sl. *Dr Bagers* 2de Skrifvelser og Paamindelser, bleve forandrede, som ieg kand beviise, og lod dem føre i deres [gamle Klæ]dning igien, dend ieg aldrig tænkte at afføre [dem, d]ersom ey *Fakultatis Theolog. Decanus*, med hvilken ieg [p]aa den Tid, saavel effter Kongl. Forordning som den til mig naadigen ergangne Befaling, eene hafde at handle, mig dertil hafde tilskyndet." Brev til Henrik Bornemann 28. Marts 1696, KSS 5, s. 247 f.

stemte rytme og rimmønster, har ikke disse vanskeligheder, hvilket især Grundtvigs oversættelser fra græsk, latin og engelsk til dansk er gode eksempler på, men hvor originalens versemål skal holdes, kan oversætteren eller bearbejderen blive tvunget til at bruge flere og andre ord end den oprindelige forfatter. Når der bruges flere ord, udtyndes teksten og den sproglige intensitet svækkes, og når der bruges andre ord og dermed begreber, ændres indholdsbetydningen mere eller mindre. En sammenlignende analyse mellem forlæg og bearbejdelse har den fordel frem for en analyse af en original tekst, at det er muligt umiddelbart at se forskellen mellem de to tekster og dermed danne sig et indtryk af bearbejderens holdning i forhold til den oprindelige forfatter. I forbindelse med de i det følgende synoptisk anførte salmer vil der blive foretaget en sådan sproglig-teologisk analyse af ikke mindst Kingos ændringer af de traditionelle salmers tekster i Vinter-Partens første oplag. Efter gennemgangen af de bearbejdelser, der skyldes Kingo, følger eksempler på bearbejdelser af salmer fra traditionen foretaget af Kingos samtidige. Sammen med tekstversionerne fra Thomissøns Salmebog og første oplag af Kingos Vinter-Part anføres tekstversionerne fra de senere, tilbagerettede oplag af Vinter-Parten og Kirkesalmebogen fra 1699. Først bringes en kort generel karakteristik af bearbejdelserne, derefter teksterne og efter teksterne den detaljerede analyse af forskellighederne mellem versionerne. Til sidst bringes en sammenfattende vurdering af materialet.

Fra Himlen høyt kom vi nu her[6]

Denne julesang for børn, som Luther skrev 1535, findes i Hans Thomissøns Salmebog s. 23 r. Den havde, siden den 1544 første gang blev kendt på dansk gennem en oversættelse af Hans Tausen i tredje tillæg til En Ny Psalmebog, hørt til de faste julesalmer. Kingo har underkastet den anonyme oversættelse fra Thomissøns Salmebog en sproglig bearbejdelse. Først og fremmest har han rettet salmen til efter de nye metriske regler. I næsten hver strofe har en eller flere linier måttet gøres kortere eller længere. Dette har betydet afkortelse eller fjernelse af ord, ligesom der er sat enstavelsesord ind flere steder, hvor det har været nødvendigt for metrikkens skyld. I 2/3 af stroferne har Kingo ændret ordstillingen, der derved er gjort mere naturlig. Nogle af ændringerne har teologisk konsekvens, muligvis bevidst. Eksempler herpå er str. 2:1 "Menniskens" er ændret til "Davids", hvor den principielt-menneskelige inkarnation bliver specielt-bibelsk, og str. 8:2,

---

[5]Bagger havde fulgt arbejdet kritisk, men positivt: "Min instrux i dend Kongel. Befaling følgede Jeg, lod dend og af Sal. Doctor Hans Bagger revidere, som hans Egen Haand og adskillige missiver til mig beviiser." Brev 22. november 1695 til gehejmeråd Conrad Reventlow, KSS 5, s. 239.

[6] ***Fra Himlen høyt kom vi nu her,*** *Vinter-Parten* 1689 s. 346, 'Første Juledag', *Thomissøns Salmebog* 1569, s. 23 r 'Om Christi Fødzel', *Kirkesalmebogen* 1699, s. 72, 'Første Juledag'. Se Anders Malling *Dansk Salmehistorie* 1962 ff, bd. 1, s. 407 - 414.

hvor "Syndernis" er ændret til "Syndens", hvor de konkrete synder er ændret til den abstrakte synd. I begge tilfælde er der dog primært tale om metriske tilretninger.

Thomissøns Salmebog (1569)

En trøstelig Børnesang/ om det
lille Velsignede barn Jesus/ vddragen
aff S. Lucæ Euangelistis
andet Capitel.
D. Morten Luther.

1 Fra Himmelen høyt komme wi nu her/
en *ny* Tidind *baade* god oc kier/
it glad budskab føre wi *eder* til/
der om mand sige oc siunge vil.

2 It Barn er fød aff Menniskens køn/
Vdaff en Jomfru reen oc skøn/
En liden Søn baade faur oc fin/
Hand vil være *lyst oc* glæde din.

3 Christus vor Gud oc Herre er fød/
Hand vil *eder* fri vdaff all nød/
Hand vil selff være eders Frelsermand/
Oc løse *eder* aff Syndens baand.

4 Salighed hand *eder* giffue vil/
Som Gud *Fader* beredde eder til/
At *i tilsammen* i Himmerig/
Skulle leffue met oss euindelig.

5 Saa giffuer nu vel act der paa/
At i strax *hen* til Bethlehem gaa/
Der finde i Barnit i krybben lagt/
Som Verden *op*holder met sin mact.

6 *Saa lader oss glædis* i *hierte* oc sind/
At gaa met Hyrderne til Barnet ind/
Oc see huad Gud oss haffuer beuist/
Vdi sin Søn alsomkierist.

7 Mit hierte vær glad oc see der hen/
Huad der monne ligge vdi krybben/
Hues Barn er det/ huad heder hand?
Det er Christus *baade* Gud oc Mand.

8 O vær velkommen *du* ædele gest/
Faar Synder*nis* skyld du kommen est/
I denne Elende *her* ned til mig/
Aldrig kand ieg fuldtacke dig.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 FRa Himlen høyt *kom* vi nu her,
En Tidend vi ræt good og kier,
Et Budsskab glad vi føre til,
Der om mand sig' og siunge vil.

2 Et Barn er fød aff *Davids* Kiøn,
Udaff en Jomfru reen og skiøn,
En liden Søn *vel* faur og fiin,
Hand vil *nu* være Glæden din.

3 Vor GUD og HErre Christ er fød,
Som vil udfrij aff al*skens* Nød
Og være eders Frelsermand,
Og løse *hver* aff syndsens Band.

4 Hand Saligheden give vil,
Som Gud beredde eder til,
At *alle skal* i Himmerig
Med *hannem* leffv' ævindelig.

5 Saa giver nu vel agt der paa,
At I strax til Bethlehem gaa,
Der find*es hand* i Krybben lagt,
Som Verden holder med sin Magt.

6 *Gaar trøstige* i *Hu* og sind,
Med Hyrderne til Barnet ind,
Og seer hvad Gud har os beviist,'
Udi sin Søn *dend HErre Christ.*

7 Mit Hierte vær *nu* glad, *giv agt*
Hvad der mon *vær'* i Krybben *lagt,*
Hvis barn er det, hvad heder hand?
Det er *dend* Christus Gud og Mand.

8 O vær velkommen ædle Giest,
for Synd*ens* skyld du kommen est,
I dett' Ælende ned til mig,
Jeg aldrig kand fuldtakke dig.

9 O Herre all Verdens skaber god/
Huad est du kommen met stor armod/
Paa Græss oc Hø ligger du *der* ned/
Faar Oxe oc Asen i vselhed.

10 Vaar Verden *end* dobelt *saa* viid oc lang
Da vaar hun dig en Seng vel trang/
Oc dig icke verd/ vaar hun end fuld
Met ædele Stene Perler oc Guld.

11 Din Fløels dyne oc silcke *pude/*
Det er Græss Hø *oc arme klude/*
Der *i* du est køn oc mectig/
Lige som du vaarst i Himmerig.

12 Det er dig saa behageligt/
Din sandhed at forkynde mig/
All Verdens gods met vold oc mact/
Duer intet for dig/ men *er* foract.

13 O *min* kiere Herre Jesu Christ/
Giør dig en reen Seng i mit bryst/
Oc huile dig i mit hiertis skrin/
At ieg ey glemmer velgierning din.

14 Der for *kand* ieg mig *altid* glæde/
Aff hiertens fryd baade springe oc quæde/
Jeg prise vil din gaffue god/
Met lystig sang aff hiertens rod.

15 *Loffuit* være Gud i *høyeste thron/*
Som *haffuer* oss *skenckt* sin *eniste* Søn/
Der glædis ved al Engleskar/
Oc siunger oss it *saligt* nyt Aar.

9 O *JEsu* Verdens Skaber good,
Hvad *seer jeg dig i* stoor Armod,
Paa Græss og Hø du ligger ned,
I største Tvang og Uselhed.

10 Var Verden dobbelt viid og lang,
Da var hun dig en Seng vel trang,
Og dig *ey* værd, var hun end fuld
Med Pærler, Ædle steen' og Guld.

11 Din Fløyels Dyn' og Silke-*seng*,
Er Græss og *visset* Høe *aff Eng*,
Dog est du *Gud i Almagt liig*,
Ræt som du vaarst i Himmerig.

12 Det er dig saa behagelig,
Din sandhed at forkynde mig,
Ald Verdens Gods med Vold og Magt,
For dig *er* intet, mens foragt.

13 O kiere HErre Jesu Chrit,
Giør dig en reen Seng i mit Bryst,
Og hviil dig i mit hiertes skriin,
Jeg glemmer ey Velgierning din.

14 Jeg derfor mig *vel* glæde *maa,*
Og hierte *lystig til dig gaa*,
Jeg priise vil din Gave god,
Med lystig sang af hierteRod.

15 *Gud være Priis i Ævighed*,
Som *sendte* os sin Søn *her ned*,
Der glædes ved ald Engle skar,
Lyk-ynsker os *til* et Nyt Aar.

D. M. Luther.

Den reviderede Vinter-Part

1 FRa *Himmelen* høyt *komme* vi nu her,
En *ny* Tidend *baade* good og kier,
Et *glad* Budskab føre *vi eder* til,
Der om mand *sige* og siunge vil.

2 Et Barn er fød aff *Menniskens* Kiøn,
Udaff en Jomfru reen og skiøn,
En liden Søn *baade* faur og fiin,
Hand *vil* være *Lyst og Glæde* din.

3 *Christus* vor Gud og HErre er fød,
Hand vil *eder frj ud* aff *ald* Nød
Hand vil selff være eders Frelsermand,
Og løse *eder* aff Syndsens Baand.

Kirkesalmebogen (1699)

1 FRa Himmelen høyt komme vi nu her,
En ny Tidend' baade good og kier
Et glad Budskab føre vi Eder til,
Der om mand sige og siunge vil.

2 Et Barn er født af Menniskens Kiøn
Udaf en Jomfru reen og skiøn,
En liden Søn baade faur og fiin,
Hand vil være Lyst og Glæden din.

3 Christus vor Gud og HErre er født,
Hand vil Eder fri udaf ald Nød,
Hand vil self være Eders Frelsermand,
Og løse Eder af Syndsens Baand.

4 *Salighed hand eder* give vil,
Som Gud *Fader berede* eder til,
At *I tilsammen* i Himmerig,
Skulle leve med os ævindellig.

5 Sa giver nu vel agt der paa,
At i strax *hen* til Bethlehem gaa,
Der *finde i barnet* i krybben lagt,
Som verden *op*holder med sin magt.

6 *Saa lader os glædes i Hierte* og sind,
At *gaa* med hyrderne til Barnet ind,
Oc *see* hvad Gud os *haver* bevjst,
Udi sin Søn *alsomkierist.*

7 Mit hierte *vær* glad og *see der hen,*
Hvad der *monne ligge udi* Krybben,
Hves barn er det? Hvad heder hand?
Det er *Christus baade* Gud og Mand.

8 O vær velkommen *du* ædle Giest,
For Synd*ens* skyld du kommen est,
I *dette* Ælende *her* need til mig,
aldrig kand *jeg* fuldtakke dig.

9 O *HErre ald* Verdens Skaber good,
Hvad *est du kommen med* stoor Armood,
Paa Græß og Høe ligger *du* ned,
For Oxe og Asen i Uselhed.

10 Var Verden *end* dobbelt *saa* viid og lang,
Da var hun dig en seng vel trang,
Og dig ey værd var hun end fuld
Med *ædle Steene,* Perler og Guld.

11 Din Fløyels *Dyne* og Silke*pude,*
Det er Græs, *Høe og arme Klude,*
Der i du est kiøn og mægtig,
*Lige*som du *varst* i Himmerig.

12 Det er dig saa *behageligt,*
Din sandhed at forkynde mig,
At Verdens Gods med Vold og Magt,
Duer intet for dig, *men er* foragt.

13 *O min* kiere HErre JEsu Christ,
Giør dig en reen Seng i mit Bryst,
Og hviil dig i mit Hiertes skriin,
At jeg *ey* glemmer Velgierning din.

14 *Derfor kand jeg mig altid* glæde,
Af Hiertens fryd baade springe og qvæde,
Jeg prise vil din gave good,
Med lystig sang af *hiertens* rood.

---

[7] Således også i senere udgaver

4 Salighed hand eder give vil,
Som Gud Fader berede eder til,
At I allesammen i Himmerig
Skulle leve med os Ævindelig.

5 Saa giver nu vel agt der paa,
At I strax hen til Bethlehem gaa,
Der finde I Barnet i Krybben lagt,
Som Verden opholder med sin Magt.

6 Saa lader os Glædes i Hierte og Sind
At gaa med Hyrderne til Barnet ind,
Og see hvad Gud os haver beviist,
Udi sin Søn allersomkierist.

7 Mit Hierte vær glad og see der hen,
Hvad der mlonne ligge i Krybben,
Hvis Barn er det hvad heder hand?
Det er Christus baade Gud og Mand.

8 O vær Velkommen du Ædele Giest,
For Synd*eres* skyld du kommen est
I dette Ælende her ned til mig,
Aldrig kand Jeg fuldtacke dig.

9 O HErre ald Verdsens Skaber good,
Hvad est du kommen med stoor Armood,
Paa Græs og Høe ligger du der ned
for Oxe og Asen i Uselhed.

10 Var Verden end dobbelt saa viid og lang
Da var hun dig en seng ve trang!
Og dig icke værd, var hun end fuld
Med Ædele Steene/ Perler og Guld.

11 Din Fødsels (! [7]) dyne og silcke Pude
Det var Græs, Høe og arme Klude,
Der i du est Kiøn og mægtig,
Ligesom du varst i Himmerig.

12 Det er dig saa behageligt
din Sandhed at forkynde mig,
Ald Verdsens Gods med Vold og Magt
Duer intet for dig, men er foragt.

13 O min kiere HErre JEsu Christ,
Giør dig en reen Seng udi mit Bryst,
Og hvile dig i mit Hiertes skrin,
At Jeg ey glemmer Velgierning din.

14 Derfor kand Jeg mig altid glæde,
Af hiertens Fryd baade siunge og qvæde,
Jeg priise vil din Gafve good
Med lystig Sang af hiertens Rod.

15 *Lovet være* Gud i *høyeste Thron,*
Som *haver os skienckt* sin *eniste* Søn,
Der glædes ved *alle* Engle-skar',
Og siunger os et saligt nyt aar.

15 Lofvet være Gud i høyeste Thron,
Som hafver os skienckt sin Eniste Søn,
Der glædes ved alle Engle-skar,
Og siunger os et saligt Nyt-Aar.

Sammenlignende sproglig analyse.

Fra Thomissøn til Vinter-Parten.

Str. 1: 'komme' > 'kom': Det eksistentielle præsens ændres til det historisk-objektive imperfektum . 'ny' udelades, hvorved udtrykket almengøres og den eksistentielle appel afsvækkes. Det samme er tilfældet i linie 3, hvor 'eder' udelades i Vinter-Parten.

Str. 2: 'Menneskens køn' > 'Davids Kiøn': 'Menneskens køn' understreger inkarnationen, Kristus blev menneske som alle andre mennesker, hvor inkarnationsaspektet i Vinter-Parten indsnævres til opfyldelsens af Det gamle Testamentes Messias-forventning. Tilføjelsen af 'nu' i linie 4 gør opfyldelsen mere punktuel og mindre almen end i Thomissøns tekst.

Str. 3: Thomissøns tekst gentager 'eder' i linie 2,3 og 4. Denne personligt-eksistentielle understregning afsvækkes i Vinter-Parten, hvor der kun siges 'eder' i linie 3. Det samme er tilfældet i

Str. 4, hvor 'eder' nævnes 2 gange hos Thomissøn og 1 gang i Vinter-Parten, ligesom henvendelsen i 2. person i linie 3 og 4 ændres til omtale i 3. person.

Str. 5: Den personlige henvendelse i første halvdel af strofen gentages i anden halvdel hos Thomissøn, hvilket understreger udsagnets eksistentielt insisterende karakter. På samme måde fremhæves det personlige forhold i 'opholder' i linie 4 i modsætning til Vinter-Parten der ligesom i linie 3 er objektivt beskrivende.

Str. 6: 'glædis' og 'i hierte' i linie 1 og 'alsomkierist' i linie 4 giver strofen en følelsesmæssig, eksistentiel og personlig tone i Thomissøns version i modsætning til Vinter-Partens version, der er nøgtern og forstandsmæssig i linie 1 og dogmatisk upersonlig i linie 6.

Str. 7: I linie 1 er Thomissøn mere naturlig og ligefrem end Vinter-Parten: Thomissøns version er mere umiddelbar og sikker i sin glæde end Vinter-Parten, der både gennem 'nu' og 'giv agt' signalerer en usikkerhed dels i forhold til begivenheden, dels i forhold til sine omgivelser. I linie 4 er 'Christus' navn hos Thomissøn, titel i Vinter-Parten, hvilket også betyder en glidning fra det personlige til det upersonlige.

Str. 8: Det gentagne 'du' i Thomissøns version i 1. og 2. linie gør sammen med 'her' i linie 3 henvendelsen mere konkret personlig end Vinter-Partens version. Ændringen fra 'Syndernis' til 'Syndens" understreger skiftet fra det mere konkrete til det mere generelle.

Str. 9: Ændringen fra 'Herre' til 'JEsu' gør inkarnationens kontrast mellem det guddommeligt-himmelske og det menneskeligt-jordiske mindre udtalt i Vinter-Parten end hos Thomissøn, hvilket understreges af ændringen fra 'Faar Oxe oc Asen' til 'I største Tvang', dvs. ændringen fra inkarnationens konkrete sammenligning med dyrene til en mere abstrakt karakteristik.

Str. 10: Vinter-Partens udeladelse af 'end' i linie 1 afsvækker sammenligningen.

Str. 11: Ændringen af 'pude' til 'seng' i linie 1 og den deraf følgende udeladelse af 'arme klude' i linie 2 gør sammenligningen mindre personlig, idet de arme klude beskriver den menneskelige fornedring, hvor naturbilledet mere tolkes som den mere generelle forgængelighed i denne verden.

Str. 12: Det aktivt-negative udtryk 'Duer intet' ændres til det negativt-konstaterende 'er intet'.

Str. 13: Vinter-Parten udelader Thomissøns personligt-eksistentielle 'min' i linie 1, og i linie 4 ændres den pesonligt-aktive hensigt til en neutral begrundelse ('At ieg ey glemmer' > 'Jeg glemmer ey').

Str. 14: Thomissøns ekstatisk-eksistentielle udtryk for den kristnes ultimative glæde afsvækkes i Vinter-Parten til det relativt-sandsynlige, jfr. ændringen fra 'altid' til 'vel'.

Str. 15: 'Loffuit' i linie 1 og 'siunger' i linie 4 hos Thomissøn konkretiserer Vinter-Partens 'Prii's'som englenes eskatologiske lovsang. 'i høyeste thron' er mere konkret end Vinter-Partens 'i Ævighed'. Det samme er 'skenckt' i linie 2 i forhold til 'sendte', der samtidig er stærkere og mere personligt, ligesom 'saligt' linie 15 hos Thomissøn er mere konkret eskatologisk end Vinter-Partens 'Lyk-ynsker'. Kristologisk er Thomissøns 'sin eniste Søn' (linie 2) stærkere end Vinter-Partens 'sin Søn'.

Vinterpartens senere oplag.

Str. 8: 'Syndens' i linie 2 er beholdt i modsætning til Thomissøns 'Syndernis'. Grunden kan være teologisk, at det skal understreges, at det er arvesynden og ikke de konkrete enkeltsynder, der er tale om.

Str. 9: I forhold til Thomissøn mangler 'der' i linie 3, hvilket gør beskrivelsen mindre konkret.

Kirkesalmebogen

Str. 8: 'Syndernis' er her ændret til 'Synderes', hvorved vægten lægges ikke på den konkrete eller almene synd, men på de mennesker, der begår dem. Det er for deres skyld, Kristus kom til verden. Herved gøres udtrykket personligt nærværende uden at syndens radikalitet afsvækkes, hverken i den ene eller den anden retning.

Str. 11: 'Fløels (fløjels) dyne' ændres til 'Fødsels dyne'. Ved denne begrebsmæssige tilføjelse understreges fødselssituationen og dermed inkarnationens radikalitet i forbindelse med næste linie.

Str. 14: 'springe' ændres til 'siunge'. Salmebogskommissionen har tænkt på gudstjenestesituationen, hvor menigheden ikke springer af glæde, men sidder ned og synger. I forhold til det oprindelige udtryk er der tale om en banaliserende afsvækkelse.

Christus kom selv til Jordans flood[8]

Denne oversættelse af Luthers *Christ unser Herr zum Jordan kam* fra 1541, som Hans Thomissøn har foretaget til sin salmebog, hvor den står på side 123 r, er sprogligt bearbejdet på samme måde som den foregående. Ændringerne er foretaget af stilistiske og metriske grunde, og kun enkelte steder har ændringerne indholdsmæssige konsekvenser som i strofe 5, hvor Thomissøns

'Synder' ændres til 'Synden', jfr. *Fra Himlen høyt* str. 8. Også i str. 5 ændres Thomissøns 'lader døbe sig', der er en direkte oversættelse af Luthers tekst, til 'toes i Daabens Vand', hvorved enhver antydning af mulighed for menneskets medvirken udelukkes. Denne ændring får som konsekvens, at linie 7 skal skrives om, for at kunne rime på 'Vand' i linie 5, hvorved Thomissøns 'vden suig' forsvinder til fordel for 'heder hand', der til gengæld i modsætning til Thomissøns ordlyd er en direkte oversættelse af Luthers tekst!

Thomissøns Salmebog (1569)

D. Morten Luther.
M.D.xlj.

1 Christus kom selff til Jordans flod/
effter sin Faders villie/
Oc aff Sanct Hans sig døbe loed/
sit Embede at opfylde/
It bad hand stifftet der/ oc bød
at afftoe *alle* vor Synder/
oc sencke ned den bitter død/
vdi sit blod oc vunder/
det galt om it nyt leffnit.

2 Saa hører til oc mercker here/
Huad Gud mon*ne* Daaben kalde/
Oc huad en Christens tro skal være/
At vndfly Ketter alle/
Gud vil at der skal være Vand/
Dog icke Vand allene/
Hans salige Ord met hellig Aand
Er der hoss oc oss tiene/
Hand selff er den oss Døber.

3 Det vilde Gud for Verden klar
Met Ord oc tegen giøre/
Gud Faders røst mand obenbar
Da kunde hoss Jordan høre/
Det er min *elskelig* Søn/ sagde Gud/
Hand monne mig vel befalle/
Thi er til *eder* min villie oc bud/
At i hannem hører alle/
Oc følger saa hans lære.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 CHristus kom selv til Jordans Flood,
Effter sin Faders Ville,
Og af S: Hans sig døbe lood,
Sit Embed at opfylde:
Et Bad hand stifftet der og bød,
At afftoe vore Synder,
Og senke need dend bittre Død
Udi sit Blood og Vunder,
Det galt om et nyt Levnet.

2 Saa hører til og merker her,
Hvad Gud mon Daaben kalde,
Og hvad en Christens Troe *dend er*,
At undfly Ketter alle:
Gud vil at der skal være Vand,
Dog ikke Vand alleene
Hans salig Ord med hellig Aand
Er der hos og os tiene,
Hand selv er dend os døber.

3 Det vilde Gud for Verden klar
Med Ord og Tegen giøre,
Gud Faders Røst mand aabenbar
Hos Jordan da kund' høre:
Det er min Søn *saa* sagde Gud,
Mig mon' hand vel befalde,
Thi er til *hver* mit *Ord* og Bud,
At I ham høre alle,
Og følge saa hans Lære.

---

[8] ***Christus kom selv til Jordans Flood***, *Vinterparten* 1689, s. 128, 'Fastelavns søndag', *Thomissøns Salmebog* 1569, s. 123 r, 'Om Daaben', *Kirkesalmebogen* 1699, s. 346, 'Fastelavns Søndag', se Anders Malling op.cit. bd. 3, s. 194 - 199.

4 Guds Søn hand siunlig ocsaa staar
I Manddom sin met ære/
Den hellig Aand oc nederfoer/
I Due skick vilde *hand* være/
At wi skulle icke tuile *der* paa/
Naar wi til Daaben komme/
All tre *Personer* oss Døber saa/
Oc der met oss til fromme/
Vil hoss oss bo oc bygge.

5 Christ *siger/ i* Discipler *mine/*
Gaar hen all Verden lærer/
Hun er *fortabt* i Synder *sine/*
Det er tid hun sig bedrer/
Huo tror oc lader Døbe sig/
Skal der ved salig bliffue/
It nyfød Menniske er *vden suig/*
Som ey skal dø/ men leffue/
Oc Himmerig vist arffue.

6 Huo icke tror huad Gud her bød/
Hand bliffuer i synder sine/
Oc er fordømt til euig død/
Dybt ned til Helffuedis pine/
Hans fromhed ingen hielp tilfør/
Forgeffuis hans *gierning* ere/
Den Arffsynd dem til intet giør/
Som hand ifød monne være/
Hand kand sig selff ey hielpe.

7 Vor *øyne* seer allen*iste* vand/
Som Menniske *vandit* rører/
Men krafften lærer vor tro i Aand/
Som Christi blod tilfører/
Det er for troen en røder flod/
Aff Christi blod vel farffuit/
Til alle Synd en lægdom god/
Som wi aff Adam arffuit/
Oc selffuer haffue bedreffuit.

4 Guds Søn hand staar og siunlig *her*
I Manddom sin med Ære,
Dend hellig Aand *end* og*saa der*
I Due-skik vild' være:
At vi ey skulle tviile paa,
Naar vi til Daaben komme,
os alle Tre *jo* døber saa,
Og der med os til Fromme,
Vil hos os boe og bygge.

5 Disciplerne *dem byder* Christ:
Gaar hen, ald Verden lærer,
At hun *som udi* Synde*n vist*
Forlaaret er, sig bedrer:
Hvo troer og *toes i Daabens Vand,*
Skal der ved salig blive,
Et nyfødt Mennisk' *heder hand,*
Som *Døden ey* skal *rive,*
Men Himmerig vist arve.

6 Hvo ikke troer hvad Gud her bød,
Hand *er* i synder sine,
Og er fordømt til ævig Død,
Dybt ned til Helveds Pine:
Ham hielper *ey* hans *Hellighed,*
Hans *Møye er forlaaret,*
Det volder Aarve-synden *leed,*
Hvor i hand hid er baaret,
Hand kand sig selv ey hielpe.

7 Vor*t* Øye seer alleene Vand,
At Mennisket *det* rører,
Dend Kraft *forstaar* vor Troe i Aand,
Som Christi Blood tilfører:
Det er for *dend* en Flood *saa* rød,
Aff Christi Blood vel farvet,
For *hver en* synd en Lægdom *sød,*
Som er aff Adam arvet,
Og *aff os* selv bedrevet.

D. Mort. Luther

Den reviderede Vinter-Part

Kirke-Salmebogen (1699)

1 Christus kom self til Jordans Flood
Efter sin Faders Villie,
Og af Sanct Hans sig Døbe lood,
Sit Embede at opfylde,
Et Bad hand stiftet der, og bød
At aftoe alle vore Synder,
Og sencke ned dend bittre Død
Udi sit Bood og Vunder,
Det galdt om et nyt Lefned.

2

Og hvad en Christens Troe *skal være,*
At undfy Ketter alle:
Gud vil at der skal være Vand,
Dog ikke Vand alleene,
Hans *salige* Ord med hellig Aand
Er der hos og os tiene,
Hand selv er dens os døber.

3 Det vilde Gud for Verden klar
Med Ord og Tegen giøre,
Gud Faders Røst mand aabenbar
Da kunde *hos Jordan* høre:
Det er min *elskelig* Søn, *sagde* Gud,
Hand monne mig vel befalde,
Thi er til *eder min villie* og Bud,
At I *hannem hører* alle,
Og følge saa hans Lære.

4 Guds Søn hand *siunlig ogsaa staar*
I Manddom sin med Ære,
dend hellig Aand *og nederfoer,*
I Due-skik *vilde hand* være:
At vi ey skulle tvile paa,
Naar vi til Daaben komme,
Alle Tre *Personer os døber* saa,
Og der med os til fromme,
Vil hos os boe og bygge.

5 *Christ siger: I Discipler mine,*
Gaar hen, ald Verden lærer,
Hun er fortabt i synder sine,
Det er Tiid hun sig bedrer:
Hvo troer og *lader døbe sig,*
skal derved salig blive,
Et nyfødt *Menniske er uden svig,*
Som *ey skal døe, men leve,*
Og Himmerig vist arve

6 Hvo ikke troer hvd Gud her bød,
Hand *bliver* i Synder sine,
Og er fordømt til ævig Død,
dybt ned til *Helvedes* Pine:
Hans Fromhed ingen hielp tilføer,
Forgiæves hans Gierninger ere,
Dend Arve-synd dem til intet giør,
Som hand ifød monne være,
Hand kand sig selv ey hielp.

2 Saa hører til og mercker her,
Hvad Gud monne Daaben kalde,
Og hvad en Christens Tro skal være,
At undfly Kætter alle,
Gud vil, at der skal være Vand,
Dog icke Vand alleene,
Hans salige Ord med hellig Aand
Er der hos, og os tiene,
Hand selv er den os Døber.

3 Det vilde Gud for Verden klar
Med Ord og Tegn giøre,
Gud Faders Røst mand aabenbar
Da kunde hos Jordan høre:
Det er min Elskelige Søn sagde Gud,
Hand monne mig vel befalde,
Thi er til Eder min Villie og Bud,
At I hannem høre alle,
Og følge saa hans Lære.

4 Guds Søn hand siunlig ogsaa staar
I Manddom sin med Ære,
Dend hellig Aand og nederfoer,
I Due-Skick vilde han være,
At vi skulle icke tvifle der paa,
Naar vi til Daaben komme,
Alle Tre Personer os Døber saa,
Og der med os til fromme
Vil hos os boe og bygge.

5 Christ siger. I Discipler mine,
Gaar hen, ald Verden Lærer,
Hun er fortabt i Synder sine,
Det er tiid hun sig bedrer;
Hvo Troer og lader Døbe sig,
Skal der ved salig blifve,
Et Nyefødt Menniske er uden svig,
Som ey skal Døe, men lefve
Og Himmerig vist arfve.

6 Hvo icke Troer hvad Gud her bød,
Hand blifver i Synder sine,
Og er fordømt til Ævig Død
Dybt ned til Helfvedes Piine.
Hans Fromhed ingen hielp tilfør,
Forgiefves hans Gierninger ere,
Dend Arve-synd dem til intet giør
Som hans ifød monne være,
Hand kand sig selv ey hielpe.

7 *Vor Øyne* seer *alleeniste vand,*
Som Menniske Vandet rører,
Men Kraften lærer vor Troe i Aand,
Som Christi blood tilfører,
Det er for *Troen* en *røder* Flood,
Aff Christi Blood vel farvet,
Til alle Synd en

7 Vore Øyne see alleniste Vand,
Naar Menniske Vandet rører,
Men Kraften lærer vor Tro i Aand,
Som Christi Blood tilfører,
Der er for troen en røder Flood,
Af Christi Blood vel Farfvet,
Til alle Synder en Lægedom good,
Som vi af Adam arfvet,
Og selfver hafver bedrevet.

Sammenlignende sproglig analyse

Fra Thomissøn til Vinter-Partens første oplag

Str. 1: 'alle vor Synder' ændres til 'vore Synder', hvorved både konkretionen og radikaliteten afsvækkes.

Str. 2: Det normative udtryk 'tro skal være' ændres til det deskriptive 'troe dend er', hvorved den eksistentielle appel svækkes.

Str. 3: I linie 5 udelades 'elskelig' i Vinter-Parten, hvorved udtrykkets bibelske karakter og beskrivelsen af den indretrinitariske sammenhæng svækkes. 'eder' i linie 7 ændres til 'hver', hvorved et personligt-eksistentielle imperativ ændres til en almen konstatering. I de to følgende linier ændres ligeledes imperativ til indikativ, eller optativ, hvorved det personligt appellerende ændres til et mere alment konsekutivt udsagn.

Str. 4: For at etablere et helrim i linierne 1 og 3 ændres ordstillingen og enkelte ord, men nok til at ændre udsagnet fra en almen understregning af åbenbaringen til et mere historisk udsagn. I linie 4 forsvinder 'hand' som betegnelse for Helligånden, hvorved understregningen af Helligåndens himmelske og guddommelige sammenhæng svækkes. På samme måde afsvækkes Helligåndens status som en af Treenighedens tre personer ved udeladelsen af 'hand' i linie 4 og 'Personer' i linie 7. I linie 7 forsvinder også 'oss' og dermed den personligt-eksistentielle sammenhæng mellem den treenige Gud, og dermed Helligånden, og de døbte.

Str. 5: Ved at flytte 'Christ' fra begyndelsen til slutningen af linien, ved at flytte Kristi tiltale til disciplene til linie 2 og ved at udelade 'i' afsvækkes udsagnet som Kristi udsagn til disciplene og gennem dem til alle kristne, også dem, der synger salmen. I de følgende linier ændres syntaksen, hvorved udsagnet gøres mere uklart og derved tilsyneladende mere relativt. Appellen i Thomissøns tekst afsvækkes afgørende ved at udelade 'Det er tid hun' i linie 4, hvorved det følgende gøres mere alment og mindre imperativisk, hvilket svarer til, at menneskets aktive vilje til at lade sig døbe, 'oc lader Døbe sig' i linie 5 ændres til det passive 'og toes i Daabens Vand'. I de tre sidste linier i strofen er i forlængelse heraf redegørelsen for, hvordan det i dåben ny- og genfødte menneske er renset fra arvesynden og skal arve Guds rige, aktiv hos Thomisøn, passiv i Vinter-Parten.

Str. 6: I linie 2 ændres det radikalt definitive 'bliffuer' (forbliver) til det aktuelle, men ikke nødvendigvis definitive 'er'. I linie 5 ændres den personlige egenskab 'fromhed' til den kristne, tilregnede, egenskab 'Hellighed', hvilket tilsyneladende er mere radikalt, da det modsiger sakramentets ultimative karakter, men i virkeligheden gør forholdet til syndet mere upersonligt, udvendigt. I linie 6 lægges vægten fra 'Forgeffues' til 'Hans Møye', samtidig med at radikaliteten i

udsagnet hos Thomissøn også svækkes ved, at det mere almene 'gierning' ændres til det mere målrettede 'Møye', ligesom den desperation, der ligger i 'forgeffuis' er mere personlig end den, der ligger i det mere personligt neutrale 'forlaaret'. Den samme tendens gør sig gældende i ændringen af linie 7 'Den Arffsynd dem til intet giør' til 'Det volder Aarve-synden leed': 'leed' kan ikke opveje 'dem til intet giør' som personlig-eksistentiel anfægtelse.

Str. 7: I lighed med de foregående strofer betyder ændringerne i denne strofe, hvor små de end kan synes at være, en forskydning fra det konkrete til det almene og dermed bort fra det personligt-eksistentielle: Det konkrete flertal 'Vor øyne' ændres til det mere almene ental 'Vort Øye'. Superlativen 'alleniste' er mere konkret-definitiv end 'aleene'. I linie 2 ændres den mening, at det er vand, mennesket rører, til at mennesket rører vandet. I linie 3 understreger 'Men' hos Thomissøn den modsætningsvise fortsættelse, hvor Vinter-Parten har en mere glidende overgang. 'lærer' hos Thomissøn er mere omfattende end det mere intellektuelle udtryk 'forstaar' i Vinter-Parten. I linie 5 understreges det hos Thomissøn, at det er 'troen', ikke kun 'dend', der ser forbindelsen mellem dåben og nadveren. I linie 7 er 'alle Synd' mere omfattende 'hver en synd'. 'god' hos Thomissøn er en neutral betegnelse for Kristi blods lægedom. I vinterparten er ordet ændret til 'sød', der skal rime på 'rød' i linie 5 (rimordet hos Thomissøn er 'flod'), hvorved udsagnet er blevet mere personligt-subjektivt. I linie 8 og 9 er det ligefremme forhold mellem det handlende menneske og arvesynden afsvækket, dels ved at udelade 'wi' i linie 8, dels ved at gøre det aktive udtryk i linie 9 passivt, idet subjektet ændres fra 'wi' til 'hver en synd'.

Vinter-Partens senere oplag

Den bevarede tekst er ført helt tilbage til teksten hos Thomissøn.

Kirkesalmebogen

Str. 4: I strofe 5 er 'tuile' ændret til 'tviste' og i linie 6 'Daaben' til 'døden'. Salmebogskommissionen har ønsket at understrege dåbens eskatologiske betydning: Dåben er tilstrækkelig til salighed og skal ikke suppleres med en senere omvendelse. Helligånden meddeles helt og fuldt ved dåben og ikke ved en omvendelse, som den pietisme, evt. i kiliastisk udformning, som kirkesalmebogens formulering polemiserer imod, mente.

Str. 7: I linie 7 ændres 'synd' hos Thomissøn til den umisforståelige flertalsform 'synder', selvom det bryder versemålet, for at understrege dåben og med den nadverens ultimative betydning for menneskets frelse, jfr. ændringerne i str. 4.

Vor GUd hand er saa fast en Borg[9]

Luthers *Vor GUd hand er saa fast en Borg* fra 1528, som findes på s. 217 v i Thomissøns Salmebog, er oversat til dansk en menneskealder tidligere end den foregående, nemlig 1533. Dette betyder, at den sprogligt ligger tidligere og derfor kræver mere indgribende sproglige tilret-

[9] ***Vor GUd hand er saa fast en borg***, *Vinter-Parten* (1689) s. 180 (Søndag mellem Nytår og Hellig tre Konger), *Thomissøns Salmebog* 1569, s. 217 v (Om Korset), *Kirkesalmebogen* 1699 s. 131 (Første Søndag i Fasten), se. Malling op.cit. bd. 5, s. 156 - 169.

ninger. I strofe 1 er Kingo nødt til at omformulere linierne 5 og 6 for at få verseføddderne til at passe. Derved er det ikke muligt at bevare 'Dieffuelen vor gamle Fiend", dels fordi 'Dieffuelen' har en stavelse for meget, dels fordi rimordet 'Fiend' ikke kan opretholdes, da linie 6 skal have mandlig udgang og derfor ikke kan ende på 'offueruinde'. Kingo klarer problemet ved at rime på 'Aand' og 'Haand' og udelade 'Dieffuelen', der erstattes af 'dend', der lægger sig til 'Aand'. Der er ikke tale om, at Kingo ikke ønsker at nævne Djævelen i salmen, hvilket kan ses af, at han i strofe 2:8 tilføjer 'Satan', der ikke nævnes i 1533-oversættelsen. I strofe 2 er der eksempler på de tre almindelige problemer i de gamle salmer, for mange stavelser i linierne i forhold til versemålet, kvindelig udgang af linien, når der skulle have været mandlig, eller omvendt, og omvendt ordstilling. Kingo løser, som det kan ses, problemerne, men han er nødt til at ændre ordlyden, til tider ret meget, for at kunne gøre det. Hvordan Kingo kan benytte de metrisk betingede ændringer til samtidig at modernisere sproget kan ses i strofe 4, hvor i linie 1 'de lade' ændres til 'lar de', og i linie 5 hvor optativen 'Tage de' ændres til 'Om de tar'!

Thomissøns Salmebog (1569)

Den XLVI. Psalme / *Deus noster refugium et virtus etc.*
D. Morten Luther
Denne Psalme/ som trøstelig taler om den hellige Kirckis oc Guds ords beskjermelse/ lod salige D. Morten Luther vdgaa i sanguise/ Anno Domini/ 1530. Alle fattige bedrøffuede Christne til trøst oc husualelse. Thi at den tid Keyser Karl den Femte vaar Kronet vdi Bononia aff Paffue Clemens den siuffuende/ oc holt samme Aar almindelig Herredage til Augsburg/ mest om Religionens sager/ befryctede huer mand sig for en gruelig offueruold oc forfølgelse for Guds ords skyld.

1 Vor Gud hand er saa fast en borg/
hand er vor skiold oc verie/
Hand hielper oss aff nød oc sorg/
der oss vil her besnerie/
Dieffuelen vor gamle *Fiend/*
vil oss *offueruinde/*
stor mact oc argelist/
bruger hand mod oss vist/
paa Jorden er ey *hans* lige.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 Vor GUD hand er saa fast en Borg,
Hand er vor skiold og Værge,
Hand hielper os aff Nød og Sorg,
Der os vil her besværge,
Dend gamle *onde Aand*
Er os *saa nær paa Haand,*
Stoor Magt og argelist
Hand bruger mod os vist,
Har ey paa Jorden lige.

2 Vor egen mact er intet verd
Wi ere snart offueruunden/
Der strider for oss en veldige Herre
Alting maa for hannem bugne/
Spør du huo hand er/
Christus hand heder/
En Herre offuer alle Herrer/
Oc ey ere Frelsere flere/
Marcken vil hand beholde.

3 Det *all* Verden fuld aff Dieffle vaar/
Oc vilde oss *slet* opsluge:
Dem frycte wi icke ved it haar/
Thi Gud kan dem det forbiude.
Er Verdsens Første vred/
Vil oss sencke ned/
Hand kand dog intet/
Christus haffuer hannem fangit/
It Guds ord kand hannem binde.

4 Det samme ord de lade vel staa/
Oc der til wtack haffue.
Thi Gud vil selffuer hoss oss gaa
Alt met sin Aand oc *naade/*
Tage de bort vort liff/
Gods/ ære/ Børn oc Viff/
Wi passe ey der paa/
De kunde ey mere faa/
Guds rige wi *dog* beholde.

2 Vor egen Magt er intet værd,
Vi snart er overvundne,
Dend rette Mand vort Forsvar bær,
For ham maa alting bugne,
Spør du *ad* hvo hand er,
Vor JEsu Navn hand bær,
Dend HErre *Zebaoth,*
Gud som giør Satan spot,
Hand Marken vil beholde.

3 Det Verden fuld aff Dieffle vaar,
Og vilde os opsluge,
Dem frygte vi *ey* ved et haar,
Gud kand dem underknuge,
Er Verdsens Første vred,
Vil os *nu* sænke ned,
Hand intet dog *formaar,*
Guds Dom hand under staar,
Et Guds Ord kand ham binde.

4 Det samme Ord lar de vel staa,
Og der til Utak have,
Thi Gud vil selver hos os gaa,
Alt med sin Aand og *Gave,*
Om de tar bort vort Liiff,
Gods, Ære, Børn og Viiff,
Vi passe ey der paa,
De kund' ey meere faa,
Guds Rige vi beholde.

D. Mart. Luther

Den reviderede Vinter-Part (1689)

1 VOr GUD hand er saa fast en Borg,
Hand er vor skiold og Værge,
Hand hielper os af Nød og Sorg,
Der os vil her *besnære,*
dievelen vor gamle fiende
Vil os overvinde,
Stoor Magt og Argelist
Bruger *hand imod* os vist,
Paa Jorden er ey hans lige.

2 Vor egen magt er intet verd,
Vi *ere* snart *overvunden,*
Der strider for os en veldig Herre,
Alting maa *for hannem* bugne.
Spør *du* hvo hand er,
Christus hand heder,
En Herre offver alle Herrer,
Og ey ere Frelsere flere,
Marken vil *hand* beholde.

Kirkesalmebogen (1689)

1 VOr Gud hand er saa fast en Borg,
Hand er vor Skiold og Verrie,
Hand hielper os af Nød og Sorg,
Der os vil her besnerrie.
Diefvelen vor gamle Fiende
Vil os ofvervinde
Stor Magt og Argelist
Bruger hand imod os vist
Paa Jorden er ey hans lige.

2 Vor egen Magt er intet værd,
Vi ere snart ofvervunden/
Der striider for os en vældig HErre,
Altingest maa for hannem bugne.
Spør du hvo hand er,
Christus hand heder ,
En HErre ofver alle Herrer,
Og ey ere Frelsere flere,
Marcken vil hand beholde.

3 Det *ald* Verden fuld aff dievle vaar,
Og vilde os *slet* opsluge,
Dem frygte vi *ikke* ved et Haar,
Thi Gud kand dem *det forbuide.*
Er Verdsens Første vred,
Vil *os* senke ned,
Hand *kand dog intet,*
Christus haver hannem fanget,
Et Guds Ord kand *hannem* binde.

4 Det samme Ord *de lade* vel staa
Og der til Utak have,
Thi Gud vil selver hos os gaa,
Alt met sin Aand og *Naade.*
Tage de bort vort Liv,
Gods, ære, Børn og Viff,
Vi passe *der intet paa,*
De *kunde* ey mere faa,
Guds Rige vi *dog* beholde.

3 Det ald Verden fuld af Diefle var,
Og vilde os slet opsluge,
Dem frygte vi icke ved et Haar,
Thi Gud kand dem det forbiude.
Er Verdens Første Vred,
vil os sencke ned,
Hand kand dog intet ,
Christus hafver hannem fanget,
Et Guds Ord kand hannem binde.

4 Det samme Ord de lade vel staa,
Og der til utack hafve,
Thi Gud vil selfver hos os gaa
Alt med sin Aand og Naade.
Tage de bort vort Lif,
Gods, Ære, Børn og Vif,
Vi passe <u>der intet</u> paa,
De kunde ey meere faa,
Guds Rige vi dog beholde.

Sammenlignende sproglig analyse

Fra Thomissøn til Vinter-Partens første oplag.

Str. 1: 'Dieffuelen vor gamle Fiend / vil oss offueruinde' > 'Dend gamle onde Aand / Er os saa nær paa Haand'. Der er her tale om en afgørende afsvækkelse af udsagnet hos Thomissøn. Djævelen forsvinder, og hans begreb afpersonaliseres i Vinter-Parten, hvor det ondes begreb karakteriseres som ubestemt nærværende. I den oprindelige tekst er der tale om en mytisk kamp, hvor den kristne står i fare for at blive overvundet, i Vinter-Parten er den aktive kamp med dens aktuelle mulighed for at blive overvundet erstattet af det onde princips passive aktualitet.

Str. 2: 'Christus hand heder' > 'Vor JEsu Navn hand bær': Den guddommelige titel Kristus er skiftet ud med det menneskelige navn Jesus, ligesom det aktive 'heder' er ændret til det det passive 'Navn hand bær'. 'En Herre offuer alle Herrer' > 'Dend HErre Zebaoth': beskrivelsen af den dynamiske universelle magt, der er umiddelbart forståelig for alle, skiftes ud med den ganske vidst bibelske, men alligevel eksotiske, 'mytologisk' klingende titel Zebaoth. Luther skriver: "Er heist Jesus Christ/der herr Zebaoth," og det er nærliggende, at Kingo har skelet til den tyske originaltekst. Dette ændrer dog ikke ved den kendsgerning, at Kingo skifter en dansk, letforståelig oversættelse af et hebraisk ord ud med dette hebraiske, for almindelige danskere uforståelige og dermed eksotisk-uforpligtende ord. 'Oc ey ere Frelsere flere' > 'Gud som giør Satan spot ': Den ligefremme vægtlæggen på Kristus og hans eksklusivitet som frelser erstattes af en relativeret karakteristik af Gud i forhold til Djævelen. Det oprindelige forpligtende kristologisk udsagn ændres i Vinter-Parten til en almen henvisning til Gud, og Djævelen, som Vinter-Parten omskrev til ukendelighed i strofe 1, bliver her relativeret gennem den mere eksotiske betegnelse 'Satan' (jfr. brugen af 'Zebaoth' i den foregående linie), der ved at være eksotisk også opleves mere uforpligtende end den mere ligefremme folkelige betegnelse Djævelen. Både Gud (Jesus Kristus) og Djævel gøres af Kingo til uforpligtende religiøs-kirkelig staffage i forhold til den gamle, reformatoriske formulering, hvorved der sker en glidning fra det eksistentielt dagligdags til det kirkeligt-teatralske.

Str. 3: 'all' hos Thomissøn understreger problemstillingens universalitet, der afsvækkes i Vinter-Parten ved udeladelsen af 'all'. Det samme er tilfældet med 'slet' hos Thomissøn, der er udeladt i Vinter-Parten, hvorved udtrykkets oprindelige radikalitet forsvinder. I linie 3 understreges sammenhængen hos Thomissøn ved det 'Thi', der indleder linien. Dette 'thi' har Vinter-Parten udeladt, hvorved sammenhængen bliver svagere. Samtidig er det hos Thomissøn ved sit ord, Gud forbyder djævlene at opsluge de kristne, hvor han i Vinter-Parten ved en mere ubestemt magtanvendelæse underknuger dem. Der står i de to versioner ikke noget om ord og magt, men de verber, der anvendes, afslører de forskellige forestillinger. I linie 8 ændres 'Christus haffuer hannem fangit' til 'Guds Dom hand under staar'. Herved ertattes et konkret kristologisk frelseshistorisk udtryk, hvor Kristus er subjekt, af et alment teologisk udtryk, hvor det kristologiske udsagn er forsvundet, og hvor ikke Gud, eller Kristus, men 'Verdsens Første' er blevet subjekt.

Str. 4: I linie 4 ændrer Vinter-Parten Thomissøns frelseshistoriske 'naade' til det almene udtryk 'Gave', hvorved det samlede udtryks teologiske udsagn svækkes afgørende, hvilket er en høj pris for et bedre rimord. I sidste linie udelader Vinter-Parten Thomissøns 'dog' og dermed den afsluttende understregning af modsætningen på trods til Guds og de kristenes fjender, Djævelen og hans repræsentanter. Vinter-Partens formulering er sprogligt mere klar end Thomissøns, men indholdsmæssigt mindre præcis.

Den reviderede Vinter-Part

Den revidere Vinter-Part svarer bortset fra ændret retskrivning helt til Thomissøns tekst, bortset fra str. 4 linie 7, hvor 'ey der paa' er ændret til 'der intet paa'.

Kirkesalmebogen

Kirkesalmebogen 1699 bringer den samme tekst som den reviderede Vinter-Part bortset fra forskelle i retskrivningen.

KOm O Hedning-Frelser sand[10]

Luthers *Nu kom der heyden Heyland* fra 1523 er en af de oversatte salmer, der findes i vinterparten i to versioner, her *KOm O Hedning-Frelser sand*, s. 46 og *KOm nu alle Folkes Trøst*, s. 50. Den første version er Kingos tilretning af Hans Thomissøns oversættelse, som indleder salmebogen fra 1569. Den anden version er en nyoversættelse, muligvis ved Kingo selv[11]. Kingo har ved bearbejdelsen af Thomissøns tekst haft de samme problemer som ved de foregående eksempler, men her i højere grad, da både Luthers oprindelige oversættelse af den latinske *Veni redemptor gentium* og Thomissøns oversættelse af Luthers salme er metrisk temmelig uregelmæssige. Kin-

[10] ***KOm O Hedning-Frelser Sand***, *Vinter-Parten* 1689, s. 46 (Første Søndag i Fasten), *Thomissøns Salmebog* 1569, s. 1 r (Om Christi Tilkommelse til Verden), *Kirkesalmebogen* 1699, s. 48 (Første Søndag i Advent), se Anders Malling op.cit. bd. 3, s. 142 - 145.

[11] Således Anders Malling op.cit. bd. 3, s. 144

go har konsekvent rettet salmen metrisk til og har derfor været nødt til at formulere teksten ret meget om. Tilretningen er som Kingos øvrige så fri, som det var nødvendigt for at få en naturlig, letløbende, metrisk korrekt tekst, men samtidig loyal.

Den efterfølgende oversættelse er en del friere i forhold til Luthers tekst end Hans Thomissøns, der følger Luthers tekst næsten ordret, men er stadig en både tæt og loyal oversættelse, idet den dog mangler den oprindelige strofe 5. Flere steder ligger nyoversættelsen tættere på Luther og Thomissøn end Kingos sproglige bearbejdelse. Dette skyldes, at den ikke er bundet af en foreliggende oversættelse, men kan oversætte frit i forhold til den oprindelige tyske tekst. Også oversættelsen følger, som det var at vente, metrikkens regler.

Man kan spørge, hvorfor Kingo i dette og lignende tilfælde, i alt 6, bringer parallelle oversættelser, da det både tager plads op og er forvirrende. En mulig forklaring kunne være, at Vinter-Parten oprindelig er tænkt som en prøvesalmebog, og at den først til sidst - på Luxdorffs foranledning for at komme en politisk udviking i forkøbet? - er blevet presset igennem som den endelige salmebog. Enden på historien blev imidlertid i denne salmes og i de øvrige bearbejdede og dublerede salmers vedkommende, at det var Thomissøns version, der blev stående, både i Vinter-Partens andet, officielle oplag og i Kirkesalmebogen.

Thomissøns Salmebog (1569)

Den Hymne / *Veni redemptor gentium.*
D. Morten Luther.

1 KOm Hedning*ers* Frelser sand/
en Jomfrues barn vden Mand/
hues al Verden vndre maa/
Gud den fødzel skicket saa.

2 Icke aff Mands kiød eller Blod/
Men vdaff den Hellig Aand god/
Guds Ord it Mennisk vorden er/
Liffs fruckt aff en Jomfru sker.

3 Jomfruens liff fructsommelig vaar/
Dog bleff kyskhed reen oc klar/
Framskinnet mange dyder skøn/
Det barn er visselig Guds Søn.

4 Hand aff sit *skøne* Kammer gaar/
Den Kongelig Sal kysk oc klar/
It Menniske oc Gud aff sin art/
Løb som en Kempe met stor fart.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 KOm *O* Hedning-Frelser sand,
Jomfru-barn *for*uden Mand,
Det ald Verden undre maa,
Gud dend Fødsel skikked saa.

2 *Ey ved nogen* Mand*e-sæd,*
Est du med vort Kiød beklæd,
Men *ved* Aand*ens Kraft du lood*
Danne dig dit Kiød *og* Blood.

3 Jomfru-*Livet svangred blev,*
Dog blev Kydskhed *lige giev,*
Barn*et som er Thronens Gud,*
Sendte Gud*doms Krafter ud.*

4 Hand *ud*aff sit Kammer gaar,
Kydsk*heds* Konge-sal, *og staar,*
Som en Krigs-Helt, Gud og Mand,
Der sin Vey vel løbe *kand.*

5 Hans vdgang fra Faderen vaar/
Til Faderen hand igen gaar/
Hand foer oc til Helffuede ned/
Oc opfoer saa til Guds sted.

6 Du som est Gud Fader lig/
I kiødet beuiss Seyer slig/
At din euige Guddoms vold/
Vort skrøbeligt kiød kunde ophold.

7 *Din* Krybbe skinner obenbar/
Natten er *baade* liuss oc klar/
Mørckhed maa ey der komme til/
Saa skinner Troen vden tuil.

8 Loffuit være *Gud* Fader *blid/*
Loffuit være Guds Søn altid/
Den hellig Aand wi allesammen
Loffue euindelig/ Amen.

5 Fra *sin* Fader *kom hand hid,*
Gik og til *sin* Fader *did,*
Hand til Helvede foer ned,
Siden op til *Herlighed.*

6 Du, som est *dend sande* Gud,
Føer i Kiødet Seyren *ud,*
Saa din ævig Guddoms Vold,
Er vort *svage* Kiød*s* ophold.

7 Krybben skinner aabenbar,
Natten *dend* er lyvs og klar,
Hvor at Gud og Troen *vil*
Lyvse, der er Mørk ey til.

8 Lov *skee* Faderen *og Priis,*
Sønn*en og disliger viis,*
Aand*en og tillige med,*
Nu og i ald Ævighed.

D. Mort: Luther.

Den reviderede Vinter-Part

1 KOm *Hedningers Frelser sand,*
en Jomfrues Barn uden Mand,
Hvis ald Verden undre *maa,*
Gud dend Fødsel skikket saa.

2 *Ikke* aff *Mands Kiød eller* Blood,
Men udaff dend hellig Aand good,
Guds Ord et Menniske voerden er
Livs Frugt udaff en Jomfru skiær.

3 *Jomfruens Liv frugtsommelig var,*
Dog blev kydskhed reen og klar,
Fremskinnet mange Dyder skøn,
Det Barn er visselig Guds Søn.

4 Hand *aff sit skiønne Kammer gaar,*
Dend Kongelige Sal kydsk og klar,
Et Menniske og Gud aff sin Art,
Løb som en Kæmpe *med stoor fart.*

5 *Hans Udgang fra Faderen vaar,*
Til Faderen hand igien gaar,
Hand foer og til Helvede ned,
Og opfoer saa til Guds sted.

6 Du som est *Gud Fader liig,*
I Kiødet beviis seyer slig,
At din ævige Guddoms Vold
Vort skrøbelige Kiød kunde opholde.

Kirkesalmebogen (1699)

1 KOm Hedningers frelser sand,
En Jomfrues Barn uden Mand,
Det ald Verden undre maa,
Gud dend Fødsel skicket saa.

2 Icke af Mands Kiød eller Blood,
Men udaf dend hellig aand good,
Guds Ord et Menniske vorden er,
Lifs Frugt af en Jomfru skiær.

3 Jomfruens Lif Frugtsommelig var,
Dog blef Kyskhed Reen og klar,
Fremskinnet mange Dyder skiøn,
Det Barn er visselig Guds Søn.

4 Hand af sit skiønne Kammer gaar,
dend Kongelige Sal kysk og klar,
Et Menniske og Gud af sin Art
Løb som en Kienpe med stor fart.

5 Hans udgang fra Faderen var,
Til Faderen hand igien gaar,
Hand foer og til Helfvede ned,
Og opfoer saa til Guds sted.

6 Du som est Gud Fader liig,
I Kiødet beviis Seyer slig,
At din Ævige Guddoms Vold
Vor skrøbelige Kiød kunde opholde.

7 *Din Krybbe* skinner aabenbar, Natten *er baade* livs og klar, *Mørkhed maa ey der komme til,* *Saa skjnner Troen uden tvil.*	7 Din Krybbe skinner Aabenbar, Natten er baade Lius og klar, Mørckhed maa ey kommer der til, Saa skinner Troen uden Tvil.
8 Loffvet være Gud Fader bliid, *Loffvet være Guds Søn altid,* *Dend hellig Aand vi allesammen* *Love ævindelig Amen.*	8 Lofvet være Gud Fader bliid, Lofvet være Guds Søn altid, Dend hellig Aand vi allesammen Lofve Ævindelig, Amen.

Sammenlignende sproglig analyse

Fra Thomissøn til Vinter-Parten

Str. 1: 'Hedningers Frelser' > 'Hedning-Frelser'. Hos Thomissøn lægges vægten på frelsens genstand, dvs. hedningerne, hvorved udsagnet bliver eksistentielt nærværnede for den, der læser eller synger salmen. I modsætning hertil er karakteristikken af Frelseren i Vinter-Parten blevet til en titel, hvorved det eksistentielt-nærværende for læseren er forsvundet. Det samme er tilfældet i linie 2, hvor Thomissøns 'en Jomfrues barn' er blevet til 'Jomfru-barn', også her er en karakteristik, hvor genetivkonstruktionen antyder en organisk gensidighed, blevet erstattet af en, i virkeligheden upersonlig, titel. Denne ændring af strofens sproglige udtryk understreges af det 'O', der sættes ind i linie 1 i Vinter-Parten. Dette 'O', der intet forlæg har i Thomissøns tekst, er her tydeligt kirkeligt kitsch og ironisk distancerende i forhold til indholdet.

Str. 2: Denne strofe er næsten helt omskrevet i Vinter-Parten. I stedet for inkarnationens 'hvad' hos Thomissøn er sat inkarnationens 'hvordan'. Det betyder, at inkarnationen opfattes som en indretrinitarisk begivenhed og ikke som et dynamisk sammenspil mellem det guddommelige og det menneskelige, mellem Gud og mennesker. I linie 3 har i Vinter-Parten 'Aandens Kraft' erstattet Thomissøns 'Guds Ord', hvorved den oprindeligt stærke understregning af Guds ords betydning forsvinder. Da Guds Ord associerer både til skabelsen, inkarnationen og evangeliets forkyndelse og dermed i et begreb indeholder og udtrykker hele den trinitariske teologi, betyder udeladelsen af Thomissøns linie 3 en afgørende teologisk svækkelse af hele salmen. Hertil kommer, at Thomissøns række af konkrete udtryk erstattes af mere almene i Vinter-Parten med den deraf følgende svækkelse af den eksistentielle appel.

Str. 3: Formuleringerne hos Thomissøn beskriver inkarnationen som et selvberoende udtryk for mødet mellem det guddommelige og det menneskelige i Kristus. I Vinter-Parten er inkarnationen især i de to sidste linier afsvækket for så vidt som det guddommelige element betones på bekostning af det dynamiske møde mellem det guddommelige og det menneskelige.

Str. 4: Hos Thomissøn er kyskheden en beskrivelse af den kongelige sal, hvorimod kongesalen i Vinter-Parten lægger sig beskrivende til kyskheden. I sidste halvdel af strofen kaldes Kristus hos Thomissøn en 'Kempe', i Vinter-Parten kaldes han en 'Krigs-Helt', hvorved Kristi selvberoende kraft hos Thomissøn erstattes af hans aggressive kraft i Vinter-Parten. Herved ændres den oprindelige selvfølgelige, selvberoende kristologiske fornemmelse til en mere usikker ikke længere uden videre selvberoende forståelse af den kristologiske sammenhæng.

Str. 5: Ændringerne fra Thomissøn til Vinter-Parten signalerer forskellen mellem en mere objektiv og en mere subjektiv fortståelse af Treenigheden. Hvor den bestemte form 'Faderen' hos Thomissøn skildrer den indretrinitariske sammenhæng objektivt, beskriver formen 'sin Fader' forholdet subjektivt, som et familieforhold. I strofens to sidste liner binder det gentagne 'oc' hos Thomissøn nedfarten til Helvede og himmelfarten sammen som to sider af samme guddommeli-

ge bevægelse, hvor nedfarten og himmelfarten adskilles i Vinter-Parten af 'Siden' i linie 3. Thomissøns 'Guds sted' er dertil mere konkret som betegnelsen for Guds Rige, end 'Herlighed', der er mere alment og ubestemt.

Str. 6: I denne strofe er Thomissøns understregning af den trinitariske sammenhæng ændret til en betoning af Kristi guddommelighed. ('est Gud Fader liv' > 'est dend sande Gud'). I de følgende linier er sejren hos Thomissøn noget, der skal bevises ('at ... kunde ophold'), hvor den i Vinter-Parten er noget, der skal udfoldes ('saa ... er .. ophold'). Hos Thomissøn er frelsen potentiel, som inkarnationens vilkår, hvor den i Vinter-Parten er substantiel, som et skabelsesvilkår.

Str. 7: Strofen er hos Thomissøn gennem det indledende 'Din' en tiltale til Kristus, hvor den i Vinter-Parten er en mere almen, beskrivende omtale af julenat. I strofens to sidste linier truer mørket hos Thomissøn, hvorimod det trues i Vinter-Parten, ligesom troen - på Jesus Kristus - hos Thomissøn er ene i sin dialog med inkarnationen (repræsenteret af Jesu fødsel) om at trodse mørket, hvorimod Gud og troen som to jævnbyrdige størrelser i Vinter-Parten afgør, om mørket skal være til eller ej. Thomissøns formulering beskriver troens eksistentielle dramatik på baggrund af mørkets, og dermed fortabelsens, radikalitet, hvor Vinter-Parten relativerer mørket og dermed også den tro - og den Gud - der bestemmer over mørket. Det 'O', der indleder bearbejdelsen af Luthers salme i Vinter-Parten, følges dermed op af nyformuleringen af strofe 7.

Str. 8: Hos Thomissøn er denne sidste strofe i salmen bygget stramt trinitarisk op uden overflødige ord. Formuleringen i Vinter-Parten er løsere med overflødige fyldord, hvorved den trinitariske indre og ydre intensitet afsvækkes.

Den reviderede Vinter-Part

Teksten er identisk med Thomissøns tekst bortset fra en moderniseret retskrivning.

Kirkesalmebogen

Også denne tekst er bortset fra en modernisering af retskrivningen den samme som hos Thomissøn.

KOm nu alle Folkes Trøst[12]

Den Hymne / *Veni redemptor gentium.*
D. Morten Luther.

1 KOm Hedningers Frelser sand/
en Jomfrues barn vden Mand/
hues al Verden vndre maa/
Gud den fødzel skicket saa.

1 KOm *nu alle Folkes Trøst,*
Kom nu ald vor Hiertes Lyst,
Jomfru-*Søn saa yndelig,*
Det ald Verden undre sig.

[12] *Vinter-Parten* 1689,s. 50 (Første Søndag i Advent)

2 Icke aff Mands kiød eller Blod/
Men vdaff den Hellig Aand god/
Guds Ord it Mennisk vorden er/
Liffs fruckt aff en Jomfru sker.

3 Jomfruens liff fructsommelig vaar/
Dog bleff kyskhd reen oc klar/
Framskinnet mange dyder skøn/
Det barn er visselig Guds Søn.

4 Hand aff sit skøne Kammer gaar/
Den Kongelig Sal kysk oc klar/
It Menniske oc Gud aff sin art/
Løb som en Kempe met stor fart.

5 Hans vdgang fra Faderen vaar/
Til Faderen hand igen gaar/
Hand foer oc til Helffuede ned/
Oc opfoer saa til Guds sted.

6 Du som est Gud Fader lig/
I kiødet beuiss Seyer slig/
At din euige Guddoms vold/
Vort skrøbeligt kiød kunde ophold.

7 Din Krybbe sdkinner obenbar/
Natten er baade liuss oc klar/
Mørckhed maa ey der komme til/
Saa skinner Troen vden tuil.

8 Loffuit være Gud Fader blid/
Loffuit være Guds Søn altid/
Den hellig Aand wi allesammen
Loffue euindelig/ Amen.

2 Ey aff Mande-Blood *og Magt,*
Est du hid til Verden bragt,
Men*s ved* Aandens *ævig Krafft,*
Til et Mennisk' *est du skabt.*

3 Liffvet *tyk og* svanger var,
Dog blev Kydskhed reen og klar,
Kongers Konge var der i,
Aldting hand regierer frj.

4 *Hand der* aff *som* sit *Pallads,*
Traader Fienden til Trads,
Gud og Mand *tillige er,*
Som en Kiempe *giør sin fær.*

5 Du som est *den sande Gud,*
Føer i Kiødet Seyren *ud,*
At din ævig Guddoms Vold,
Er vor *svage* Kiøds ophold.

6 Krybbe*n* skinner aabenbar,
Natten *dend* er lyvs og klar,
Intet mørk der *blive kand,*
Hvor det ævig Lyvs oprand.

7 Lov *skee* Faderen *og Priis,*
Sampt hans Søn *disligerviis,*
Aande*n og tillige med,*
Nu og i ald Ævighed.

OM Himmerig vi tale vil[13]

I lighed med den foregående salme bringer Vinter-Parten to parallelle versioner af denne salme, dels Kingos sproglige bearbejdelse, *OM Himmerig vi tale vil* (VP s. 76), dels Johan Brunsmands bearbejdelse *OM Himmerig vi qvæde vil* (VP s. 79). Teksten til denne originale danske salme findes i Hans Thomissøns Salmebog 1569 s. 368 v. Den sproglige tilretning og dens problemer er de samme her som i de foregående oversættelser, og loyaliteten er den samme. I forhold til Kingos bearbejdelse er Johan Brunsmands langt friere. Kingo har taget Brunsmands bearbejdelse fra dennes *Den Siungende Himmel-Lyst*, der udkom 1687, og som foruden hans originale salmer

[13] ***OM Himmerig vi tale vil,*** *Vinter-Parten* 1689 s. 76 (Anden søndag i Advent), *Thomissøns Salmebog* 1569, s. 368 v (Om Dommedag oc Opstandelse), *Kirkesalmebogen* 1699, s. 117 (Sjette Søndag efter Trinitatis), se Anders Malling op.cit. bd. 4, s. 210 - 213.

indeholdt åndelige sange "efter nogle gamle Salmers Indhold og Mening anrettede og sammensatte".

OM Himmerig vi tale vil hører som *Kom O Hedning-Frelser sand* til den gruppe på 6 salmer i Vinter-Parten, hvor der bringes to versioner af salmen, enten en alternativ oversættelse eller som her en alternativ bearbejdelse, hvor den ene typisk er friere end den anden. Også her får man det indtryk, at Kingo egentlig helst alene ville bringe den nyeste, alternative bearbejdelse, der fra begyndelsen er skrevet efter den metriske reforms principper, men at han pga. sit kommissorium ikke har turdet gøre det. Ikke desto mindre kan han have håbet, at man – kongen og dennes rådgivere – når man så de to versioner sammen, ikke ville være i tvivl om, at det var den nye, der skulle vælges til den endelige salmebog.

Thomissøn (1569)

Om Himmerigs Rige saa
ville wi tale.

1 Om Himmerigs Rige *saa* ville wi tale/
huad fryd *oc* glæde *priss oc husuale/*
Gud vil sine *venner* der giffue/
siugdom kranckhed bliffuer icke der/
Armod Fattigdom *maa* der ey *være/*
alt ont maa der bortuige/
som Konger *oc Førster* bliffue rige.

2 All Tyranni gaar der omkring/
Wret*uished* kommer der icke ind:
Vort Hiertens *fryds* begæring
Skulle wi der haffue *vdi all maade/*
Vor villie *lader* sig aff Gud da raade/
Som Guds børn lydig *at* være/
I euig fryd oc ære.

3 Ingen kand der ey *heller* bliffue vred/
Der er oc icke kedsom*melig*hed/
Søffn/ leede/ fryct eller fare.
Alting der nogen bedrøffue kand
Kommer *aldrig heller* i dette Land/
Oc døden kand der ey skade/
Derfor værer *euig* glade.

4 De skulle oc altid haffue fred/
Oc deris *Samuittigheds* rolighed:
Alt gaat de kunde begære
Det skulle de haffue *i all maade/*
Som Guds børn skulle de *styre* oc raade/
I euig fryd oc ære.
Huor gaat er der at være?

Vinter-Parten, første oplag (1689)

Om Himmerige og det
Ævige Liv.

1 OM Himmerig vi tale vil,
Hvad *Ære,* Glæde, Fryd *der til,*
Gud sine der vil give,
Ey sygdom, Krankhed bliver der,
Og Fattigdom er der ey nær,
Alt Ont maa der bortvige,
Som Konger blive rige.

2 Ald tyrannj gaar der omkring,
Uræt der ikke kommer ind,
Hvad Hiertet *kand* begiære,
Skal vi der have *alle saa,*
Vor Vill' af Gud da raad*es maa,*
Som Guds Børn lydig være,
I ævig Fryd og Ære.

3 *Ey nogen* der kand blive vreed,
Der er og *ingen* Kiedsomhed,
Søvn, Leede, Frygt *og* Fare:
Hvad nogen *her* bedrøve kand,
Det kommer *ey* i dette Land,
Der Døden kand ey skade,
I værer derfor glade.

4 De skal og altid have Fred,
Og deres *Siæles* Rolighed:
Hvad got de kand begiære,
Det skal de have *alle der,*
Som Guds Børn skal de raade *hver,*
I ævig Fryd og Ære,
Hvor got er der at være!

5 Siu *gange* klar*er* end Solen er
Skal huer da bliffue i Salighed der/
Den klarhed er fuld aff glæde.
Som Jesus paa Biergit *monne* betee
Dend *klarhed* oc herlighed loed dem see
Alle/ som hoss hannem monne bide/
Den klarhed kunde de icke lide.

6 De fulde *nesgruis* paa Jorden ned
Alt aff hans klarhed oc herlighed/
Peder *begynte* at tale:
O Herre her ville wi bygge oc bo/
Oc bliffue i denne *glæde* fryd oc ro/
Oc *i* denne store husuale/
Om du vilt saa befale.

7 Paulus *hand* taler oc der om/
Den glæde *hun* er saa stor oc from/
Intet *hierte* kand det *begribe*:
Ey nogit Øye *offuer*see/
Ey *Menniskens* Øre kand *fuld vel* høre
Den glæde Gud vil oss giffue/
Om wi *ville* hoss hannem bliffue.

8 De Mure oc Gader aff *puriste* guld/
De Grunduol aff *dyrebar* Stene er fuld/
De Porte aff Perler *hin* klare. (Apoc: 21.)
Wi skulle oc allesammen da
Paa gader *oc stræder* siunge Haleluia/
Da kiende Gud obenbare/
Til euig tid *vden fare*.

9 Wi skulle *oc alle* stafferis vd/
Som *Jesus* vor *Broder*/ Frelser oc Gud/
Naar hand sig *monne* obenbare/
Hans Maiestatis herlighed
Hellig/ *hellig til euig tid*/
Siunge wi blant Engle skare/
Den glæde skal *eiundelig* vare.

10 De*m* som døden atskillier her/
De skulle *oc* kiende huer andre der/
Som *i* fordom tid *monne* hende:
Der Peder paa Biergit kunde kiende oc forstaa
Eliam/ Mosen/ *hand aldrig før saa*/
Der Jesus *monne* sig omuende/
Sin klarhed gaff *der* tilkiende.

11 Dem lengis ey meer ved tusind Aar/
End *oss* den dag der vaar i gaar/
Saa vel *dem* det behager:
Jesus kiende oc den glæde vel/
Derfor leffuit hand her som en træl/
Intet gaat *aff Verden* vilde haffue/
I alle sine Liffuis dage.

5 Siv*fold saa* klar som Solen er,
Skal hver da bliv' *i Klarhed* der,
Dend Klarhed *skinner vide:*
Som JEsus *lood* paa Bierget tee,
Sin herlighed lood dem *der* see,
Som hos ham monne bie,
Dend *Glands* de kund' ey lide.

6 De fulde *slet* paa Jorden ned
For Klarhed og for Herlighed,
Og Peder *hand saa* talde:
Vi, HErre, vil her bygg' og boe,
Og bliv' i denne Fryd og Roe,
Og denne stoor' Husvale,
Om du vilt saa befale.

7 *Sanct* Paulus taler og der om,
Dend Glæde er saa stoor og rom,
dend ingen kand *beskribe*:
Ey noget Øye see *forsand,*
Ey *noget* Øre høre kand
Dend *Fryd* Gud os vil give,
Naar vi hos ham *skal* blive.

8 De Muur' og Gader *er'* aff Guld,
Grundvold af Ædelsteene fuld,
De Poort' aff Pærler klare:
Vi skal og allesammen da,
Paa Gader siung' Halleluja,
Gud kiende aabenbare,
Til ævig Tiid *at vare.*

9 Vi skulle *da* stafferes ud,
Som Christ vor Frelser*mand* og Gud,
Naar hand sig aabenbarer:
Hans Majestetes Herlighed,
Vi Hellig siunge *skal med Fred,*
Blant *alle* Engle-skarer,
dend Glæde ævig varer.

10 De som *ved* Døden skille*s* her,
De skal hver andre kiende der,
Som fordum Tid sig hende,
Der Peder *kiende begge Mænd,*
Eliam, Mosen ubekiend,
Der JEsus sig omvende,
Gav Klarhed sin tilkiende.

11 Dem lenges ey ved tusind Aar,
Meer end dend Dag der vaar i Gaar,
Saa vel *skal* det behage:
Dend Glæde kiendte JEsus vel,
Hand derfor levd' her som et Træl,
Got vilde her ey have,
I ald si*t* Lives dage.

12 Jeg raader *eder alle* i tencke eder om/
Beder Gud *om naade*/ men i haffue rom/
Den glæde *hun* kaaster ey mere:
End angre *vore* Synd*er altid* oc nu/
Oc oss forlade aff hierte oc hu
Paa *Jesum*/ ved hannem Gud bede/
Saa er oss Himmerig rede.

13 Gud vnde oss her at leffue saa/
Naar wi aff *denne her* verden skulle gaa/
Wi maatte *aff hiertet* være glade:
For alle Guds gaffuer tacke da/
Saa frydefuld *ind* i Himmerig gaa/
Ved Jesum *Christum* alle sammen
Det *vnde oss* Gud Fader/ Amen.

Den revidrede Vinter-Part

1 OM *Himmeriges Rige saa ville* vi tale,
Hvad *Fryd og* Glæde, *priis og husvale*,
Gud *vil* sine *Venner* der give,
Sygdom, Krankhed bliver *ikke* der,
Armod, Fattigdom *maa der* ey *være*,
Alt Ont maa der bortvige,
Som Konger *og Førster* blive rige.

2 Ald tyrannj gaar der omkring,
U-rætv*iished kommer* der ikke ind,
Vor Hiertens Fryds Begiæring,
Skulle vi der have *i alle maade*,
Vor *Villie lader sig* aff Gud da *raade*,
Som Guds Børn lydig at være,
I ævig Fryd og Ære.

3 *Ingen kand* der *ey heller* blive vred,
Der er og *ikke Kiedsommelighed,*
Søffn, Lede, Frygt eller Fare:
Alting der nogen bedrøve kand,
Kommer aldrig heller i dette Land,
Og Døden kand *der* ey skade,
Derfor værer *ævig* glade.

4 De *skulle* og altid have Fred,
Og deres *Samvittigheds* Rolighed,
Alt got de *kunde* begiære,
Det *skulle* de have *i alle maade,*
Som Guds Børn *skulle* de *styre og raade,*
i ævig Fryd og Ære,
Hvor got er der at være!

12 Jeg raader, tænker eder om,
Og beder Gud men I har rom,
Dend Glæd' ey koster meere,
End angre synden stedtz' og nu,
Og os forlad' aff Hiert' og Hu
Paa *Christ*, ved ham Gud bede,
Saa er os Himl*en* rede.

13 Gud und' os her at leve saa,
Naar vi aff Verden skulle gaa,
Vi maatte *udi Gammen*
For alt Guds *Gode* takke *saa,*
Og frydefuld i Himl*en* gaa,
Ved Jesum allesammen,
Det giv', Gud Fader, Amen.

Kirkesalmebogen (1699)

OM Himmeriges Rige saa ville vi Tale,
Hvad fryd og Glæde, Priis og husvale,
Gud vil sine Venner der gifve:
Siugdom, Kranckhed blifver ikke der
Armod, Fattigdom maa der ey være,
Aldt Ondt maa der bort-viige,
Hvor alle Guds Børn blifve riige.

2 Ald Tyrani gaar der omkring,
Uretviished kommer icke der ind,
Vor hiertens fryd begiering
Skulle vi der hafve i alle maade,
Vor Villie lade os af Gud da raade,
Som Guds Børn lydig at være,
I ævig fryd og Ære.

3 Ingen kand der ey heller blifve Vreed,
Der er og icke Kiedsommelighed,
Søfn, Leede, Frygt eller Fare:
Alting der nogen bedrøfve kand,
Kommer alrig heller i dette Land,
Og Døden kand der ey skade,
Derfor værer ævig glade.

4 De skulle og altiid hafve fred,
Og deres Samvittigheds Rolighed,
Aldt got de kunde begiere,
Det skulle de hafve i alle maade,
Som Guds Børn skulle de styre og raade,
I ævig Fryd og Ære/
Hvor got er der at være.

5 Siv *gange klarer end* Solen er,
Skal hver da *blive* i *Salighed* der,
Dend Klarhed *er fuldf aff Glæde:*
Som Jesus *paa Bierget monne be*tee,
Dend Klarhed og Herlighed lood dem *see,*
Alle som hos hannem monne bie,
Dend *Klarhed kunde* de *ikke* lide.

6 De fulde *Næsgrus* paa Jorden ned,
Alt aff hans Klarhed *og* Herlighed,
Peder begyndte at tale:
O HErre, *her ville vi bygge* og boe,
Og *blive* i denne *Glæde*, Fryd og Roe
Og *i* denne *store* Husvale,
Om du *vil* saa befale.

7 *Paulus hand* taler og der om,
Dend Glæde *hun* er saa stoor og *from,*
Intet Hierte kand *det begribe*:
Ey noget Øye *oversee,*
Ey *Menniskens* Øre *kand fuldvel* høre,
Dend Glæde Gud *vil* os give,
Om vi *ville* hos hannem blive.

8 De *Mure* og Gader aff *pureste* Guld,
De Grundvold aff *dyrebar* Steene *er* fuld,
De *Porte* aff Perler *hin* klare:
Vi *skulle* og allesammen da,
Paa Gader *og Stræder siunge* Haleluja,
Da kiende Gud aabenbare,
Til ævig tiid *uden Fare.*

9 Vi skulle *og alle* stafferes ud,
Som *JEsus vor Broder, Frelser* og Gud,
Naar hand sig *monne aabenbare:*
Hans *Majestates* Herlighed,
Hellig, Hellig, *til ævig Tiid,*
Siunge vi blant Engle-skare,
Dend Glæde *skal ævindelig vare.*

10 *Dem* som *Døden adskiller* her,
De *skulle og kiende* hver andre der,
Som *i* fordum Tiid *monne hende,*
Der Peder *paa Bierget kunde kiende og forstaa,*
Eliam, Mosen, *hand aldrig før saae,*
Der JEsus *monne* sig *omvende,*
Sin Klarhed gaff *der* tilkiende.

11 Dem lenges ey *mere* ved tusind aar,
End os dend Dag der *var* i Gaar,
Saa vel *det dem behager:*
JEsus kiendte og dend Glæde vel,
Derfor *levde hand* her som *en* Trel,
Intet Got *aff* Verden vilde have,
I *alle sine* Lives Dage.

5 Syv gange klarer end Solen er,
Skal hver da blifve i Salighed der,
Dend klarhed er fuld af glæde,
Som JEsus paa Bierget monne betee,
Dend Klarhed og Herlighed lod dem see,
Alle som hos hannem monne bie,
dend Klarhed kunde de icke lide.

6 De fulde Næsgruus paa Jorden ned,
Aldt af hans Klarhed og Herlighed,
Peder begyndte at Tale:
O HErre, her ville vi bygge og bo,
Og blifve i denne Glæde, Fryd og ro,
Og i denne store husvale
Om du vilt saa befale.

7 Paulus hand Taler og der om,
Dend Glæde hun er saa stoor og *rom,*
Intet hierte kand det begribe,
Ey noget Øye ofversee,
Ey Menniskens Øre kand fuld vel høre
dend Glæde Gud <u>vil os</u> gifve,
Om vi vil hos hannem blifve.

8 De Mure og Gader af puriste Guld,
De Grundvold af dyrebar Steene er fuld,
De Porgte af Perler hin klare:
Vi skulle og allesammen da
Paa Gader og Stræder siunge Halleluja,
Da kiende Gud Aabenbare,
Til ævig Tiid uden fare.

9 Vi skulle og alle staffferes ud,
Som JEsus vor Broder, Frelser og Gud,
Naar hand sig monne abenbare.
Hans Mayetates Herlighed,
Hellig, Hellig til ævig Tiid,
Siunge vi blant Engle-skare,
Dend glæde skal Ævindlig vare.

10 Dem som Døden addskiller her,
de skulle og kiende hver andre der,
som i fordum Tiid monne hænde,
Da Peder paa Bierget kunde kiende og forstaa
Eliam, Mosen, hand aldrig før saae,
Der JEsus monne sig *forklare*
For dennem saa aabenbare.

11 Dem længes ey meere ved Tusind Aar,
End os dend Dag, der var i Gaar,
Saa vel <u>det dem</u> behager:
JEsus kiende og dend glæde vel,
Dog lefvede hand her som et Træl,
Intet got af Verden vilde hafve
I alle sine Lifves Dage.

12 Jeg raader eder *alle, I* tænker eder om
Beder Gud *om Naade* men I *have* tom[14],
Dend *Glæde hun* koster *ey* meere,
End angre *vore Synder altid* og nu,
Og os *forlade* aff *Hierte* og Hu,
Paa *JEsum,* ved *hannem* Gud bede,
Saa er os *Himmerig* rede.

13 Gud *unde* os her at leve saa,
Naar vi af *denne her* Verden skulle gaa,
Vi maatte *aff Hjertet være glade,*
For *alle* Guds *Gaver* takke *da,*
Saa frydefuld *ind* i *Himmerig* gaa,
Ved Jesum *Christum* allesammen,
Det *unde os* Gud Fader, Amen.

12 Jeg raader Eder alle I tænckcr eder om,
Beder Gud om Naade mens I haafve Rom,
dend Glæde hun koster ey meere,
End angre vore Synder altiid og nu,
Og os forlade af hierte og hu
Paa Jesum, ved hannem Gud bede,
Saa er *eder* Himmerig rede.

13 Gud unde os her at lefve saa,
Naar vi af denne Verden skulle gaa,
Vi maatte af hiertet være glade,
For alle Guds Gafver tacke da,
Saa frydefuld ind i Himmerig gaa
Ved Jesum Christum allesammen,
Det unde os Gud Fader. Amen.

Sammenlignende sproglig analyse

Fra Thomissøn til Vinter-Parten

Str. 1: 'Himmerigs Rige' og 'saa' er mere konkrete udtryk end Vinter-Partens 'Himmerig' alene. Thomissøns 'priss oc husuale' er udeladt i Vinter-Parten, hvorved både det personlige udtryk for fryden og glæden, den udadvendte lovprisning og den indadvendte husvalelse mangler i den samlede karakteristik af mødet med Guds Rige. På samme måde er Thomissøns personlige udtryk 'venner' i linie 3 og 'Armod', der signaliserer den personligt mentale side af fattigdommen, i linie 4 udeladt i Vinterparten. I strofens sidste linie gør fordoblingen hos Thomissøn ('Konger oc Førster') udtrykket mere både omfattende og konkret end det enkeltstående 'Konger' i Vinter-Parten.

Str. 2: Det stærkt personlige og følelsesladede udtryk 'Vort Hiertens fryds begæring' er i Vinter-Parten ændret til det neutrale 'Hvad Hiertet kand begiære'. I linie 4 er det absolutte, omfattende 'vdi all maade' erstattet med det afsvækkede 'alle saa', og i linie 5 er den aktive vilie gjort passiv.

Str. 3: I linierne 4 og 5 er udtrykkene 'Alting der nogen' og 'Kommer aldrig heller' afsvækket til 'Hvad nogen her' og 'Det kommer ey', en afsvækkelse, der også findes i linie 7, hvor det eskatologiske 'euig' hos Thomissøn er udeladt i Vinter-Parten.

Str. 4: Ændringen fra 'Samuittigheds' til 'Siæles' gør udtrykket mindre bevidst medvidende og aktivt og mere statisk. I de følgende 3 linier (3-5) betyder ændringer og udeladelserne fra Thomissøn til Vinter-Parten et mindre omfattende udtryk.

Str. 5: I de første 3 linier ændres forholdet til solen fra et metaforisk til fysisk forhold. 'Salighed' hos Thomissøn ændres til 'Klarhed' (linie 2) og 'er fuld aff glæde' til 'skinner vide'. Det absolutte forhold til Gud ændres til et relativt forhold til solen, og den personlige varme - og glæde - (linie 3) til upersonlig klarhed. I linierne 5 - 7 taler Thomissøn om klarhed, men her er det ikke tale om en ydre klarhed som i Vinter-Parten, men om en indre, omfattende klarhed.

Str. 6: Det aktive, personlige udtryk for ydmyghed hos Thomissøn, 'nesgruis' er i Vinter-Parten erstattet med det blot konstaterende 'slet'. I linie 2 er 'hans', der understreger den kristologiske sammenhæng, udeladt, og i linie 3 er 'begynte at tale' erstattet med det neutralt konstaterende 'hand saa talde'. I linie 6 er Thomissøns 'glæde', der signalerer personlig varme, udeladt i 'Vinter-Parten.

Str. 7: 'Sanct' i Vinter-Parten gør omtalen af Paulus mere distanceret end hos Thomissøn; på samme måde gør ændringerne i resten af strofen udtrykket mere upersonligt. I linie 2 er glæden hos Thomissøn

[14] trykfejl for *rom*

'from', i Vinter-Parten 'rom' (rummelig, omfattende), i linie 3 kan intet hjerte begribe det hos Thomissøn, dvs. kan ingen personligt tilegne sig det, hvorimod ingen kan beskrive det i Vinter-Parten. På samme måde er i linie 4 'offuersee' hos Thomissøn den personlige, 'see forsand' i Vinter-Parten den objektive tilegnelse. I linie 5 ændres 'Ey Menniskens Øre kand fuld vel høre' til 'Ey noget Øre høre kand', hvorved det personlige moment afsvækkes. I linie 7 ændres menneskets indre vilje til dets ydre nødvendighed.

Str. 8: Den ultimative beskrivelse af det himmelske Jerusalem understreges hos Thomissøn af 'puriste' i linie 1 og 'dyrebar' i linie 2. I linie 5 understreger 'gader oc stræder' hos Thomissøn at der skal synges Haleluja overalt, hvorimod 'Paa Gader' i Vinter-Parten beskriver en lokal begrænsning. 'Da' i linie 6 hos Thomissøn signalerer i forbindelse med 'Til euig tid' den af Gud kvalificerede evighed, nutid og fremtid, der, fordi Gud er med i den, er 'vden fare', hvorimod der i Vinter-Parten, der udelader 'Da' er tale om en simpel tidsangivelse, der yderligere banaliseres af, at 'vden fare' er erstattet af 'at vare'.

Str. 9: Den solidariske inkarnation, der ligger i udtrykket 'Jesus vor Broder' hos Thomisøn i linie 2, er i Vinter-Parten erstattet af den neutralt upersonlige titel 'Christ'. I linie 3 understreger 'monne' hos Thomissøn Guds personlige vilje. I linie 5 det ekstatisk eskatologiske 'Hellig, hellig til euig tid' med 'Vi Hellig siunge skal med Fred', hvorved den eskatologiske tilstand beskrives som en immanent balance. Den samme forskel antydes i ændringen fra 'skal euindelig vare' til 'ævig varer'. I linie 7.

Str. 10: I linie 1 ændres døden fra et aktivt princip hos Thomissøn til et passivt i Vinter-Parten. I linie 2 understreges ligheden mellem genkendelsen her og hisset hos Thomissøn i modsætning til Vinter-Parten. I linie 4 signalerer 'kiende oc forstaa' hos Thomissøn den personligt tilegnende genkendelse, hvor det personlige element er udeladt i Vinter-Partens 'kiende begge Mænd'. I linierne 6 og 7 understreger det gentagne 'der' hos Thomissøn den konkrete tildragelse, ligesom 'monne' og 'sin', der er udeladt i Vinter-Parten i højere grad signalerer den eksistentielt personlige tilstedeværelse.

Str. 11: Ved at udelade Thomissøns 'oss' i linie 2 og 'dem' i linie 3 bliver det udsagn, der hos Thomissøn var personligt-eksistentielt for den syngende, et neutralt tidsudtryk. I linie 6 understreges Jesu radikalitet i forhold til verden hos Thomissøn ved 'Intet' i stedet for 'ey' og ved 'aff Verden', der er udeladt i Vinter-Parten. I linie 7 gennemføres tidsperspektivet hos Thomissøn ved at lade dagene være hovedordet, i Vinter-Parten er livet hovedordet, hvorved eftertrykket lægges på Jesu liv, ikke på den tid, vi har til fælles med ham i denne verden.

Str. 12: Strofens hovedvending hos Thomissøn 'Beder Gud om naade' i linie 2 er i Vinter-Parten ændret til 'Og beder Gud', hvorved den teologiske sammenhæng ændres, og svækkes, afgørende. Ligeledes er den personlige appel i linie 1 svækket i Vinter-Parten. I linie 4 taler Thomissøn om at 'angre vore Synder', dvs. de konkrete synder i forhold til medmennesket, hvor Vinter-Parten taler om at 'angre synden', dvs. synden i al almindelighed, dvs. også arvesynden i almindelighed, ikke i dens konkretioner. I linie 6 ændres 'Jesum' til 'Christ', jfr. str. 9 linie 2. Ved at vælge titlen Kristus fremfor kaldenavnet Jesus, og ved at vælge det mere almene begreb 'Himlen' i stedet for det mere konkrete 'Himmerig' afsvækker Vinter-Parten den mere personligt-nærværende tone hos Thomissøn.

Str. 13: Også her er Thomissøn mere konkret og personlig i sine formuleringer, og dermed i sin teologi end Vinter-Parten. 'denne her' og 'aff hiertet' i henholdsvis linie 2 og 3 er udeladt i Vinter-Parten, og i linie 4 er 'gaffuer' erstattet af 'Gode'. 'Saa' i linie 5 er erstattet med et 'Og', hvorved sammenligningen med den verden, hvor vi har lært Jesus Kristus at kende, og som derfor er vores forudsætning for at forberede os på, hvordan der er i Guds Rige, erstattes af helt neutrale udtryk. I linie 7 gengives Thomissøns 'vnde' i Vinter-Parten med 'giv'', hvilket ligger i tråd med, at 'naade' i str. 12 udelades og 'gaffuer' i str. 13, linie 4 erstattes af 'Gode'. Vinter-Parten evner ikke mere at rumme den reformatoriske enhed af menneskets på én gang ansvarlige handlen og radikale afhængighed af Gud.

Den reviderede Vinter-Part

Ingen indholdsmæssige ændringer i forhold til Thomissøn

Kirkesalmebogen 1699

Str. 1: 'som Konger oc Førster bliffue rige' hos Thomissøn ændres til 'Hvor alle Guds Børn blifve riige', hvorved en sammenligning ændres til en konstatering, hvor eftertrykket lægges på de kristne som Guds børn med de eskatologiske konsekvenser det har.

Str. 10: Salmebogskommissionen har ment, at det var for dunkelt et udtryk, at Jesus omvendte sig på forklarelsens bjerg, hvorimod han netop forklarede sig der. Rimordet 'forklare' har så medført en ændret formulering af linie 7, idet 'klarhed' var dækket ind af 'forklare', der i øvrigt også ligger bag det nye rimord 'aabenbare'.

Str. 12: Salmebogskommissionen har glemt, at 'os', linie 7, er inklusivt, og stiller sig i stedet for retorisk uden for udsagnet ved at ændre 'oss' til 'eder'.

Thomissøn (1569)

Om Himmerigs Rige saa
ville wi tale.

1 Om Himmerigs Rige saa ville wi tale/
huad fryd oc glæde priss oc husuale/
Gud vil sine venner der giffue/
siugdom kranckhed bliffuer icke der/
Armod Fattigdom maa der ey være/
alt ont maa der bortuige/
som Konger oc Førster bliffue rige.

2 All Tyranni gaar der omkring/
Wretuished kommer der icke ind:
Vort Hiertens fryds begæring
Skulle wi der haffue vdi all maade/
Vor villie lader sig aff Gud da raade/
Som Guds børn lydig at være/
I euig fryd oc ære.

3 Ingen kand der ey heller bliffue vred/
Der er oc icke kedsommelighed/
Søffn/ leede/ fryct eller fare.
Alting der nogen bedrøffue kand
Kommer aldrig heller i dette Land/
Oc døden kand der ey skade/
Derfor værer euig glade.

4 De skulle oc altid haffue fred/
Oc deris Samuittigheds rolighed:
Alt gaat de kunde begære
Det skulle de haffue i all maade/
Som Guds børn skulle de styre oc raade/
I euig fryd oc ære.
Huor gaat er der at være?

Vinter-Parten (1689)

Dend samme Psalme anderledes.

1 OM Himmerig vi qvæde vil,
Hvad Fred og Glæde der er til,
Som Gud sit Folk vil give:
Ey Sygdoms Nød der findes kand,
Ey Armod plager nogen Mand,
Der intet ont kand blive,
Som mand har her i Live.

2 Ald Tyrannj gaar der forbi,
Uræt og Vold er ey der i,
Hvad vi ikkun begiære,
Vi effter Ønsk der have skal,
Og leve som Guds velgefal,
Thi aldting monne være
I ævig fryd og Ære.

3 Der kand ey nogen blive vreed,
Der er og ingen Kiedsomhed,
Søvn, Fare, Frygt, Nød, skade,
Aldt hvad her en bedrøve kand,
Har ingen sted i dette Land,
Maa gandske der aflade,
Der alle ere glade.

4 Der stedse er en liflig Fred,
Og vore Siæles Rolighed,
Samvittighedsens Klage
Der ingen meere nagge tør,
Thi aldting er da som det bør,
Gud alle da behage,
Forsvunden er ald Plage.

5 Siu gange klarer end Solen er
Skal huer da bliffue i Salighed der/
Den klarhed er fuld aff glæde.
Som Jesus paa Biergit monne betee
Dend klarhed oc herlighed loed dem see
Alle/ som hoss hannem monne bide/
Den klarhed kunde de icke lide.

6 De fulde nesgruis paa Jorden ned
Alt aff hans klarhed oc herlighed/
Peder begynte at tale:
O Herre her ville wi bygge oc bo/
Oc bliffue i denne glæde fryd oc ro/
Oc i denne store husuale/
Om du vilt saa befale.

7 Paulus hand taler oc der om/
Den glæde hun er saa stor oc from/
Intet hierte kand det begribe:
Ey nogit Øye offuersee/
Ey Menniskens Øre kand fuld vel høre
Den glæde Gud vil oss giffue/
Om wi ville hoss hannem bliffue.

8 De Mure oc Gader aff puriste guld/
De Grunduol aff dyrebar Stene er fuld/
De Porte aff Perler hin klare. (Apoc: 21.)
Wi skulle oc allesammen da
Paa gader oc stræder siunge Haleluia/
Da kiende Gud obenbare/
Til eiug tid vden fare.

9 Wi skulle oc alle stafferis vd/
Som Jesus vor Broder/ Frelser oc Gud/
Naar hand sig monne obenbare/
Hans Maiestatis herlighed
Hellig/ hellig til euig tid/
Siunge wi blant Engle skare/
Den glæde skal eiundelig vare.

10 Dem som døden atskillier her/
De skulle oc kiende huer andre der/
Som i fordom tid monne hende:
Der Peder paa Biergit kunde kiende oc forstaa
Eliam/ Mosen/ hand aldrig før saa/
Der Jesus monne sig omuende/
Sin klarhed gaff der tilkiende.

11 Den lengis ey meer ved tusind Aar/
End oss den dag der vaar i gaar/
Saa vel dem det behager:
Jesus kiende oc den glæde vel/
Derfor leffuit hand her som en træl/
Intet gaat aff Verden vilde haffue/
I alle sine Liffuis dage.

5 Dend Stad er aff hin lutter Guld [8]
Med Murr' af Ædelsteene fuld,
Og Perlerne hin klare:
Der skal vi sammen tee vor Fryd,
Paa Gaderne med Klang og Lyd,
Blant mange Engle-skare,
Langt fra ald sorg og Fare.

6 Vi skulle og stafferes ud, [9]
Som Christus selv vor HErre Gud,
Ligdannet hannem være:
Vor ringe Legems skrøblighed
Ey meere da er fuul og leed,
Men fuld med Krafft og Ære,
Langt over ald begiære.

7 Saa klar som Stierne-straaler er, [5a]
Vor herlighed skal blive der,
Som mand nok merke kunde
I Christo, der hand lod sig tee
Paa Bierget i Forklarelse
Og Ære mangelunde,
Som hans Disciple funde.

8 Som straalerne fra Solen gaar, [5b]
Saa klar hans siun og Ansigt vaar,
Hans Klæder og saa saare
Sig herlig teede, var at see
Langt hvidere end nogen Snee,
Saa de tilstæde vaare
Forfærded blev derfore.

9 De næßgrus faldt paa Jorden ned [6]
For denne store Herlighed,
Omsider Peder talde:
Her vil vi, HErre, slaa vor boe,
I denne søde Fryd og Roe,
Hvor til du os udvalde,
Om det dig kand befalde.

10 De Døden og adskiller her, [10a]
Skal kiende grandt hin anden der,
I dette Ærens Rige, '
Som Peder strax bar Kiendsel paa
Eliam, hand før aldrig saae,
Sampt Mosen og dislige,
Vidst' deres Navn at sige.

11 Hvad kiert vi her i Verden har, [10b]
Som drøm og Røg med hast bortfar,
Men denne hiertens Glæde
Aff ingen Maal og ende veed,
Og bliver i ald Ævighed,
Fra dette Frydens sæde
Vi aldrig meer skal træde.

12 Jeg raader ider alle i tencke eder om/
Beder Gud om naade/ men i haffue tom/
Den glæde hun kaaster ey mere:
End angre vore Synder altid oc nu/
Oc oss forlade aff hierte oc hu
Paa Jesum/ ved hannem Gud bede/
Saa er oss Himmerig rede.

13 Gud vnde oss her at leffue saa/
Naar wi aff denne her verden skulle gaa/
Wi maatte aff hiertet være glade:
For alle Guds gaffuer tacke da/
Saa frydefuld ind i Himmerig gaa/
Ved Jesum Christum alle sammen
Det vnde oss Gud Fader/ Amen.

12 Ey længer der er tusind Aar, [11]
End her dend Dag der var i gaar,
Saa lyster der at være,
Dend Glæde kiendte JEsus vel,
Thi levd' hand her kun som en Træl,
Vild' ingen Ting begiære
Aff Verdens fryd og Ære.

13 Med faa Ord, ald den Glæde-stand [7]
Slet intet Sind optænke kand,
Slet ingen Pen affmale:
Alt hvad der siges kan med Røst,
Er intet mod dend store Trøst,
Det overgaar ald Tale,
Som os da skal husvale.

14 Thi tænke nu sig hver Mand om, [12]
I meden hand har Tiid og rom,
Og sig til Gud omvende,
Aff gandske Hierte, at hand maa
Dend store Glæde naa og faa,
Naar denne Tiids Ælende
At kommen er til Ende.

15 Ah HErre os dend Naade giv, [13]
At vi i dette stakket Liv,
Dend Roe saa efterfige,
At naar vi fare skal her fra,
Vi findes maa omsider da,
I dette Frydens Rige,
Der ævig Priis dig sige.

Joh. Brunßman.

VI Christum love hver og een[15]

Kingo bringer her Søren Poulsen Judichærs[16] nyoversættelse af Coelius Sedulius' hymne fra 5. århundrede *A Solis ortus cardine*. Hymnen fandtes i en oversættelse fra 1524 af Martin Luther *Christum wir sollen loben schon*, oversat til dansk allerede 1528 og bragt s. 4 r i Thomissøns Salmebog, *Christum wi skulle loffue nu*. Hvis Kingo i dette tilfælde havde fulgt sin vanlige praksis, ville han have bragt Judichærs oversættelse som alternativ til en metrisk og sproglig bearbejdelse af den indsungne tekst fra Thomissøns Salmebog. Der var i dette tilfælde den yderligere grund til at følge denne praksis, at salmen var af Luther og derfor omfattet af kommissoriets påbud om nænsom tilretning af de lutherske kernesalmer. Bortset fra, at der kan være tale om en forglemmelse, kan udeladelsen af den gamle oversættelse skyldes Judichærs position som den

[15] ***VI Christum love hver og een,*** *Vinter-Parten* 1689, s. 128 (Første Juledag), *Kirkesalmebogen* 1699, s. 148 (Mariæ Bebudelsesdag), se Anders Malling op.cit. bd. 4, 144

metriske reforms mest fremtrædende danske teoretiker[17]. Hvadenten det skyldes denne respekt, også hos salmebogskommissionen, eller man ikke har været opmærksom på, at der her forelå en nyoversættelse af en af traditionens Luther-salmer, gik Judichærs oversættelse uforandret videre til Kirkesalmebogen.

Det er Judichærs oversættelse, der bringes i venstre spalte[18]. Som det kan ses, har Kingo underkastet den en vis tilretning, ikke mindst i strofe 1, hvor Judichærs to strofehalvdele er byttet om, eller rettere byttet tilbage, da den tilrettede version har samme rækkefølge som Luther og den gamle danske oversættelse. Poetisk er Judichærs rækkefølge af linier og indhold (fra sammenligningen - skabningen - til det, der sammenlignes - Skaberen -) bedre end den gamle oversættelse og Kingo, der til gengæld er teologisk mere korrekt (fra Skaberen til det, han har skabt). Denne ændring kan være en del af prisen for, at oversættelsen er blevet stående.

S. Terkelsen: Aandelige Viser

Dend gamle Hymne:
A solis ortus cardine.

1 Saa viidt som Solen ofvergaar,
Fra hun gaar ned til hun opstaar,
Vi lofve Christum een och hver,
Som af Maria føder er.

2 Dend, der har Verden skabt af Mact,
Paatog vort Kiød och blef foract,
Hand Kiøddet kunde fri ved Kiød,
Och Skabningen fra evig Død.

3 Det Jomfru Lif da renset blef
Ved Herrens Aand, som Vercket dref,
Dend Jomfru, som det Foster bar,
Hun sielf ej viste hvad det var.

4 Det kyske Jomfru Lif och Blod,
Det blef Guds Tempel med frijt Mod,
Endog hun icke vist' af Mand,
Blef svanger ved Guds Ord och Aand.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 VI Christum love hver og een,
Guds Søn udaff en Jomfru reen,
Saa viit som *Himlens Bue* gaar,
Fra Sool gaar ned til hun opstaar.

2 Dend som *i* Verden *alt* har skabt,
Paatog vort Kiød *som vaar fortabt,*
Hand kiødet kunde frj ved Kiød,
Og skabning *sin* fra ævig Død.

3 Det Jomfru Liv *det opfyldt* blev
Ved HErrens Aand som Verket drev,
Dend Jomfru som det Foster bar,
Hun selv ey vidste hvad det var.

4 Det kydske Jomfru Liv og Blood,
Det blev *med hast* Guds Tempel *good,*
Enddog hun viste *ey* aff Mand,
Blev svanger ved Guds Ord og Aand.

---

[16] SørenPoulsen Judichær var 1637 - 1668 sognepræst i Slangerup ...

[17] Judichær udgav 1650 *Synopsis prosodiæ, Eller En kort Extract aff Riimkunsten, befattendis i sig, det fornæmste, sopm er fornøden at vides, om dend rette Maade oc Maneering, gode oc skickelige Danske Vers eller Riim at giøre.* Posthumt udkom *Prododia danica, Eller Danske Riim-Kunst, i sig befattendis, en grundrictig Underviisning, om alt det, som er fornøden at viide, om dend rette Maade oc Maneering gode oc skickelige Danske Vers, eller Riim at giøre. Med Reguler, forklaringer, Exempler, Eftertænckninger oc Paafindelser, sammenskriffven aff Sverin Povelsøn G:*

[18] Teksten er taget fra Brandt og Helwig *Den Danske Psalmedigtning. Første Deel,* s. 403, der har hentet den fra Søren Terkildsen *Aandelige Viser,* håndskrift i Karen Brahes bibliotek i Odense.

5 Dend Jomfru ham til Verden bar,
Som Gabriel forkyndet har,
Johannes sprang mod ham med Lyst,
Der hand laa under Moders Bryst.

6 Hans Seng dend var de bare Straa,
Hvorpaa dend Herr' i Krybben laa,
Med ringe Melck hand føddes der,
Som *veed* at spise all' och hver.

7 Dend Engle Skare glæddes brat,
Och sang Gud Lof om Jule-Nat,
Som Hyrder det da vide lod,
At Skaberen var fød saa god.

8 Gud Fader vær' *all* Ær' oc Prijs,
Hans kiære Søn disligervijs,
Dend hellig Aand dertil ochsaa
Skal nu och evig Ære faa.

(Søfren Pofvelsøn Gotlænder)

5 Dend Jomfru ham til Verden bar,
Som Gabriel forkyndet har,
Johannes sprang mod ham med Lyst,
Der hand laa under Moders bryst.

6 Hans Seng dend var de bare straa,
Hvor paa *hand ned* i Krybben laa,
Med ringe Melk hand føddes der,
Som spiiser alle en og hver.

7 Dend Engle-skare glæddes brat,
Og sang Gud Low om Julenat,
De Hyrderne *dend Tiding bød,*
At Siælens Hyrde nu var fød.

8 Gud Fader være Ær' og Priis,
Hans kiere Søn disligerviis,
Dend hellig Aand der til ogsaa,
Skal nu og ævig Ære faa.

D. Mort. Luther.

O Skaber udi Himlens Huus [19]

I modsætning til den foregående salme er Søren Terkelsens oversættelse af den gamle hymne fra 6. århundrede *Conditor alme siderum* ikke blevet stående, men er i Kirkesalmebogen skiftet ud med den indsungne tekst fra Thomissøns Salmebog *O Stierners skaber i Himmelske Huus* [20]. Søren Terkelsens oversættelse er meget forskellig fra den traditionelle, der oprindelig stammer fra En ny Psalmebog, der udkom omkring 1535, og Kingo har ikke været så sikker på den, som han var på Judichærs oversættelse af den foregående salme, hvorfor han fra 1. til 2. oplag af Vinter-Parten skiftede den ud med den kendte tekst fra Thomissøns Salmebog. Terkelsens tekst er glat og velskrevet, idet den overholder alle den nye metriks regler, men den mangler den gamle oversættelses djærvere og mere billeddannende sprog. Søren Terkelsen er da også i eftertiden mest kendt for sin udgivelse af *Astree Siungekoor* og ikke for sin salmedigtning. Det er dog næppe derfor, hans oversættelse ikke kom med i Kirkesalmebogen. Dels har man ikke på samme måde som senere oplevet et skarpt skel mellem erotisk og åndelig digtning – flere af tidens digtere med Kingo i spidsen var produktive indenfor begge genrer - dels har Terkelsen været kendt som digter og oversætter af åndelige sange og salmer[21]

De sidste tre oversættelser, Brunsmands *OM Himmerig vi qvæde vil*, Judichærs *Saaviidt som Solen ofvergaar / VI Christum love hver og een* og Terkelsens *O Skaber udi Him-*

[19]Vinter-Parten (1689) s. 103. Om salmen, se Anders Malling op.cit. bd. 4, s. 422 - 425
[20] Thomissøns Salmebog (1569) s. 2 r, Kirkesalmebogen (1699) s. 52.

lens Huus er eksempler på, hvordan Kingo optog sine gode venners tekster i sin salmebog, Vinter-Parten. Brunsmand og Terkelsen har Kingo kendt fra de sjællandske digterkredse, Terkelsen muligvis også fra Slangerup, hvor han boede i første halvdel af 1650'erne . Her om ikke andre steder fra har Kingo også kendt Judichær, der var præst i byen fra 1637, tre år efter Kingos fødsel, indtil sin død 1668, da Kingo efterfulgte han i embedet. Kingo havde en tendens til at optage salmer af sine gode venner og bekendte i Vinter-Parten[22]. Det er nærliggende, at salmebogskommissionen netop har set bort fra Kingos venners salmer, ligesom de har set bort fra deres egne eventuelle venners salmer, for at undgå enhver mistanke om den nepotisme, der i høj grad blev Kingos og Vinter-Partens skæbne.

Thomissøns Salmebog (1569)

Den Hymne / *Conditor alme syderum.*

1 O Stierners skaber i Himmelske huss/
Som est de Troes euige liuss/
Christe som haffuer oss all igenløst/
hør de ydmyges bedendis røst.

2 Du som saare ynckede det tilforn/
At Verden bleff i Døden forlorn/
Da hialpst du Verden aff sin siugdom/
Oc gaffst de skyldige Sielens Lægedom.

3 Der Verdens afften lackende kom/
Da gickst du vd som en Brudgom/
Aff Herberit huor du prydet vaar/
Saa føddis du aff en Jomfru klar.

4 For din store mact oc Guddoms krafft/
Knæler alle ting som du haffuer skabt/
I Himmelen oc her paa Jord/
Bekiender din vilie oc lyder dine Ord.

5 Solen ganger ned oc op igen/
Maanen tendis og falmer sit skin/
Planeterne liuse efter Aarsens tide/
Huer i sin rette vey vanckendis vide.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

Aff Høyheden oprunden er, etc.
Findes pag. 51.

1 O Skaber udi Himlens Huus,
Du alle Frommes ævig Lyvs,
Og deres eenist Haab og Trøst,
Hør vores ydmyg Raab og Røst.

2 Du som dig lod til hiertet gaa,
At hver og en fortabtes saa,
Og flydde der mod hielp og Raad,
Med din aldmægtig Krafft og daad.

3 I denne Verdens Afftens Tiid,
Aff Medynk komst du til os hid,
Aff Jomfru-Liv du gikst her ud,
Iførde dig vort Kiød og hud.

4 Plat alle Ting er underlagt
Din ubegriblig Krafft og Magt,
Alt hvad i Himmel er og Jord,
Din Ville giøre maa og ord.

5 Dig ære alle Engle-Choer,
Dig hedrer alt paa Jorden boer,
For dig maa beve Dievle-flok,
For dig maa skielve steen og stok.

6 Dend klare Sool giør hvad Du vil,
De andre Stierner og der til,
Ald Verdens Magt Dig prise maa,
Til ald din Ville ferdig staa.

---

[21] Søren Terkelsen efterlod sig ved sin død 1656 eller 1657 et aldrig udgivet manuskript til *En gandske ny andelig Psalme- och Vise-Boog.*

[22] Jfr. omtalen af Jens Pedersen Bergendal og Elias Naur i Peter Balslev-Clausen *Kingos Vinterpart (1689) ogKirkesalmebogen (1699),* Hymnologiske Meddelelser 2000/1.

6 Dig bede wi O hellige Christ/
Som kommer Verdens Dommere vist/
Beuar du oss i rette tid/
At oss ey skader Dieffuelens id.

7 Gud Fader være Guddommelig ære/
Oc dig hans eniste Søn monne være/
Disligest oc den hellig Aand/
Være loff nu oc i allen stund.

7 Thi bede vi dig HErre Christ,
Hielp os mod Satans falske List,
At hand os ey opsluge maa,
Som hand hver Time stempler paa.

8 Bevar os fra hans slemme snid,
I Troen styrk os allen tiid,
At vi maa stedse findes saa,
Vi ikkun dig behage maa.

9 Forlad os ey i nogen Nød,
Fornemlig i de sidste stød,
Dig naadig vores Sag antag,
I Døden og paa Dommens Dag.

10 Ald Lov og Priis Gud Fader bør,
Dend og til Søn og Aanden hør,
Hvad herligt der kand siges ud,
Bør eene dend Tre-eenig Gud.

S: Torkildsøn

Den reviderede Vinter-Part

1 O *Stierners* Skaber i *Himmelske* Huus,
Som est de Troes ævige Lyvs,
Christe som haver os alle igienløst,
Hør *de Ydmyges bedendes* Røst.

2 Du som saare *ynkede det tilforn,*
at *Verden blev i Døden forlorn,*
Da hialpst du Verden aff sin sydom,
Og gaffst de skyldige Siælens Lægedom.

3 *Der* Verdens *Aften lakkende kom,*
Da gikst du ud som en Brudgom,
Aff Herberget, hvor du prydet var,
Saa føddes du aff en Jomfru klar.

4 *For din store Magt og Guddoms Kraft,*
knæler alle Ting, som du haver skabt,
I Himmelen og her paa Jord,
Bekiender din Villie og lyder dine Ord.

5 *Solen ganger ned og op igien,*
Maanen tændes og falmer sit skin,
Planeterne lyvse efftger Aarsens Tide,
Hver i sin rette Vey vankendes vide.

6 *Dig* bede vi, *O hellige* Christ,
Som kommer, Verdens Dommere vist,
Bevar du os i rette Tiid,
At os ey skader Dievelens Iid.

Kirke-Salmebogen 1699

1 O Stierners Skaber i Himmelske Huus,
Som est de Troe*ndes* ævige Lius,
Christe som hafver os alle igenløst,
Hør de Ydmyges bedende Røst

2 Du som saare ynckede det tilforn,
At Verden blef i Døden forlorn,
Da hialpst du Verden af sin siugdom,
Og gaffst de skyldige Siælens Lægedom.

3 Der Verdens Aften lackende kom,
Da gickst du ud som en Brugdom
Af Herberget, hvor du prydet var,
Saa føddes du af en Jomfru klar.

4 For din store Magt og Guddoms Kraft
Knæler *alting*, som du hafver skabt,
I Himmelen og paa Jord,
Bekiender din Villie og lyder dine Ord.

5 Solen ganger op og ned igien,
Maanen tendes, og falmer si skin,
Planeterne Liuse efter Aarsens Tide,
Hver i sin rette Vey vanckendes vide.

6 Dig bede vi, O hellige Christ,
Som kommer Verdens Dommere vist,
Bevar du os i rette Tiid,
At os ey skader Diefvelens Iid.

7 *Gud Fader være Guddommelig Ære,* *Og dig hans eniste Søn monne være,* *disligigest og dend hellig Aand,* *Være Lov nu og i allen stund.*	7 Gud Fader Goddommelig Ære, Og dig hans eniste Søn monne være! Disligest og dend Hellig Aand Være lof nu og i Allenstund.

En sammenligning mellem Hans Thomissøn (1569), Vinter-Parten (1689), Søren Jonæsøn (1693) og Kirke-Salmebogen (1699)

Efter at Kingos Vinter-Part var kaldt tilbage, fik Søren Jonæsøn[23] til opgave at udarbejde en ny kirkesalmebog. Der kan næppe være tvivl om, at Jonæsøn var orienteret om, hvorfor Kingos Vinter-Part og med den hele hans salmebogsprojekt blev sat i bero og det må anses for givet, at han har søgt at undgå det, der var kontroversielt ved Kingos arbejde. Derfor vil en analyse af Jonæsøns arbejde kunne bidrage væsentligt, om end indirekte, til forståelsen af den skæbne, der blev Kingos arbejde til del. Der er to forhold, der i denne forbindelse er af interesse. Dels udvælgelsen af nye og gamle salmer, dels den sproglige bearbejdelse af dem.

Hvad angår udvælgelsen af salmer, er det påfaldende, at Jonæsøns forslag ikke indeholder en eneste af Kingos salmer. I betragtning af den velvilje ikke mindst kongen tidligere havde vist Kingos salmedigtning er denne mangel på Kingo-salmer påfaldende. Der kan ikke være tvivl om, at Kingo og hans salmer har været omstridte, og at både manden og hans salmer har været et tegn til modsigelse, enten var man for, eller også var man imod. Kingos chance var, at kongen hele tiden havde været og var for både Kingo og hans salmer. Det fremgår af det oprindelige kommissorium, og det fremgår af, at Kingo stadig er den dominerende salmedigter i Kirkesalmebogen, ikke alene sammenlignet med de øvrige nye salmer i salmebogen, men også i forhold til de traditionelle.

Med hensyn til den sproglige bearbejdelse af traditionens salmer er det imidlertid påfaldende, at der ikke er den store forskel på Kingos og Jonæsøns behandling af teksterne. Jonæsøns bearbejdelse er, som det fremgår af hans bearbejdelse af 'Loffuit være du Jesu Christ' mere forsigtig, ikke foretaget med det samme digteriske håndelag som Kingos, men indholdsmæssigt er der mht. de sprogligt-teologiske forskydninger ikke nogen nævneværdig forskel. Dette forhold kunne tyde på, at det ikke har været Kingos sproglige bearbejdelser så meget som mængden og præsentationen af hans egne salmer, der har gjort udslaget. Som de to bearbejdelser af 'Loffuit være du Jesu Christ' viser, er Kingos og Jonæsøns bearbejdelser forskellige, de løser

[23] Søren Jonæsøn, se Peter Balslev-Clausen i Hymnologiske Meddelelser 1999/4

de sproglige og formuleringsmæssige problemer på hver sin måde, men den teologiske tendens i deres sproglige ændringer er nogenlunde den samme.

I forhold til Kingo og Jonæsøn er også her salmebogskommissionens ændringer små og uden større indholdsmæssig konsekvens og nogenlunde af det omfang, Christian 5. og hans rådgivere må have forestillet sig, da de formulerede det oprindelige kommissorium for salmebogsarbejdet.

Loved vær du JEsu Christ[24]

Thomissøn Salmebog (1569)

1 Loffuit være du Jesu Christ,
at du Menniske vorden est,
fød aff en Jomfru reen oc klar,
Thi glæder sig alle engle skar,
Kyrieleis.

2 Guds *euige* Faders eniste Søn,
Er fød for oss til stor trældom,
Vor krenckelig natur hand paa sig tog,
Der i klædde sig det euige Gode,
Kyrieleis.

3 *Den* som all Verden *skal frelse aff nød,*
Ligger i det Jomfruelige skød,
Hand er it Barn *saa lidet oc kleen,*
Som *Himmel oc* Jord opholder *allen,*
Kyrieleis.

4 Det euige Liuss gaar nu her ind,
Som *giffuer all Verden it nyt skin,*
Som liuser mit om Midnats *tid,*
At wi kunde kiende vor Fader saa blid,
Kyrieleis.

5 Gud Faders Søn *en Gud aff art,*
It dødeligt Menniske er vorden snart,
Oc førde oss aff den jammerlige Dal,
Oc giorde oss arffuing i Himmerigs *Sal,*
Kyrieleis.

6 Hand *er* paa Jorden kom*men* Arm,
At *hand vil sig* offuer oss *for*barme,
Oc oss i Himmerig giøre rige,
Hans hellige Engle at være lige,
Kyrieleis.

Vinter-Parten, første oplag (1689)

1 Loved vær du JEsu Christ,
At du Menn'ske vorden est,
Fød aff en Jomfru reen og klar,
Thi glæder sig *ald* Engle-skar,
Kyrieleis.

2 Gud Fader *hans eenbaarne* Søn,
I Krybben sees som Adams Kiøn,
dend Gud som ævig *er og* good,
Er ført udi vort Kiød og Blood,
Kyrieleis.

3 *Hand* som ald Verden *er for eng,*
Har nu Mariæ skiød til seng,
Et Barn hand er paa Jorden lagt,
Som holder *Verden* op *med Magt,*
Kyrieleis.

4 Det ævig Lyvs gaar nu her ind,
Som *ræt oplyvser Siæl og sind,*
Om Midnat *det og* lyvser *saa,*
At *Lyvsens Børn vi blive maa,*
Kyrieleis.

5 Gud Faders Søn i Himmelens Sal,
Blev Giest i denne *Jammerdal,*
dog giør hand os *ræt visselig,*
*Med*arvinger til Himmerig,
Kyrieleis.

6 Hand kom *til os* paa Jorden arm,
At *skiule* os i *Naadens Barm,*
Og os i Himlen giøre riig,
Hans hellig Engl' at være liig,
Kyrieleis.

---

[24] ***Loved vær du JEsu Christ,*** *Vinter-Parten* s. 121 (Første Juledag), *Thomissøns Salmebog* s. 21 r (Om Christi Fødzel), Søren Jonæsøn *Udkast til en* Kirkepsalmebog 1693, nr. 68 (Første Juledag), Kirkesalmebogen 1699, s. 81 (Tredje Juledag)

7 *Saadant monne* hand sine børn tiluende,
Der paa wi nu hans kierlighed *kiende,*
Thi tacker han*nem all* Christen*hed,*
Oc prise *dig Gud* i euighed,
Kyrieleis.

7 *Sligt har* hand *giort, vi kand* der paa
Hans *store* Kierlighed *forstaa,*
Hver Christen *Mund* ham *derfor veed*
Ald Lov og Priis i Ævighed,
Kyrieleis.

Mort. Luther

Søren Jonæssøns forsslag (1693)

1 *Dig skee* lof O Jesu Christ
At du Mennisk vorden est
Fød af en Jomfru reen oc klar,
Thi glædi*s* alle Engle Skar
Kyrieleis

2 Fader*ens* een*baarne* Søn
Fødis *af vort blod oc kiøn*
Udi det ringe kiødets dragt
*For*klæder sig *hans Gudomsmagt.*
Kyrieleis.

3 Den ald Verden *ey begrev*
Hand en Qvindes *foster blef*
Hand er et *Spæe* og lidet *Noer*
Som *styrer alting med sit Ord.*
Kyrieleis.

4 *Herlighedsens rette Skin*
Træder nu *i* Verden ind,
Hand giør vor Midnats *Mørkhed klar*
At *Liusens Børn Guds Venskab har.*
Kyrieleis.

5 *Hand ald Verdens Eyermand*
Er en Giest i fremmed Land
At hand af denne jammerdal
Vil føre os *til* Himmel Sal
Kyrieleis.

6 *Nøgen* hand *til* Jorden kom,
Dermed hialp vor Fattigdom
At vi i *Gud* kand blive rig
Oc englene i Himlen liig.
Kyrieleis.

7 *Det alt sammen lod* hand *skee*
For hans Kierlighed *at tee*
Thi tacker ham ald Christenhed
Oc priser Gud i evighed.
Kyrieleis.

Kirkesalmebogen (1699)

1 Lofvet være du JEsu Christ,
At du Menniske vorden est,
Fød af en Jomfru reen og klar,
Thi glæder sig alle engle-skar.
Kyrie eleis.

2 Guds ævige Faders eniste Søn
Er født for os til stoor Trældom,
Vor krenckelig Natur hand paa sig toog,
Der i sig Klæde det ævige gode.
Kyre eleis.

3 Dend som ald Verden frelste af Nød,
Ligger i det Jomfruelige Skiød,
Hand er et Barn *fra Synden reen,*
Som Himmel og Jord *opfylder* alleen.
Kyrie eleis.

4 Det ævige Lius gaar nu her ind,
Som gifver ald Verden et nyt skin,
Som Luiser *for os* om Midnats tiid,
At vi kunde kiende vor Fader saa bliid.
Kyrie eleis.

5 Gud Faders Søn, en Gud af art,
Et Dødeligt Menniske er vorden snart,
Og førde os af den*ne* Jammerdal,
Og giorde os Arfving*er* i Himmerigs Sal.
Kyie eleis.

6 Hand er paa Jorden kommen arm,
At hand vilde sig ofver os forbarme,
Og os i Himmelen giøre rige,
Hans Hellige engle at være lige.
Kyie eleis.

7 Saadant monne hand sine Børn tilvende,
Der paa vi nu hans Kierlighed kiende,
Thi tacker hannem ald Christenhed,
Og priise dig Gud i Ævighed.
Kyrie eleis.

Sammenlignende sproglig analyse

Fra Thomissøns Salmebog til Vinter-Partens første oplag

Str. 1: I linie 4 er engleskarerne flertal hos Thomissøn og ental i Vinterparten, hvorved forestillingen bliver mindre konkret.

Str. 2: 'euige', 'til stor trældom' og 'krenckelig natur' udelades i Vinter-Parten, hvorved det oprindelige udtryks radikalitet forsvinder og erstattes af en idyllisk stemning. Inkarnationen er hos Thomissøn aktiv, i Vinter-Parten passiv. Den samme tendens findes i

Str. 3, hvor 'skal frelse af nød' i linie 1 og 'saa lidet og kleen' i strofe 3 udelades. Også her udelades omtalen af fortabelsens, inkarnationens og frelsens radikalitet.

Str. 4: I de to første linier er forandringen hos Thomissøn radikal, i Vinter-Parten relativ. Forandringen er hos Thomissøn kosmisk, i Vinter-Parten psykologisk. I de to sidste linier er kristendommen hos Thomissøn aktiv og indholdsbestemt, i Vinter-Parten passiv og formel.

Str. 5: Også i denne strofe relativerer Vinter-Parten Thomissøns radikale modsætninger. 'en Gud aff art' hos Thomissøn bliver ændret til det ubestemte og upersonlige 'i Himmelens Sal', og i linie 2 ændres 'It dødeligt Menniske er vorden snart' til 'Blev Giest i denne Jammerdal', hvorved inkarnationens, ikke alene julenats, men også Langfredags radikalitet relativeres. I linie 3 er det nødvendigt, at mennesket bliver ført 'aff den jammerlige Dag' for at kunne blive frelst. Denne indsigt findes ikke i Vinter-Partens version. I linie 3 til 4 ændres Thomissøns 'giorde oss arffuing' til 'giør hand os ræt visselig Medarvinger', hvorved den oprindelige perfektumskonstruktion gøres præsentisk med futurisk betydning. Sammenholder man denne ændring med ændringen af 'arffuing' til 'Medarvinger' tegner der sig et billede af et skift fra en objektiv (perfektum!) til en subjektiv (præsens!) frelsesforståelse: hos Thomissøn er frelsen sikret i og med Kristi fødsel, død og opstandelse, i Vinter-Parten sker frelsen, når mennesket på dommens dag blive stillet for Guds domstol.

Str. 6: Thomissøns formulering 'At hand vil sig offuer oss forbarme' er mere ligefrem end Vinter-Partens 'At skiule os i Naadens Barm', der i sin omskrivning nærmer sig den ironiske distance.

Str. 7: Hos Thomissøn har Gud gjort det, der er beskrevet i salmen, fordi de kristne er hans børn. Dette aspekt har Vinter-Parten udeladt. Thomissøns 'kiende' er mere omfattende end det mere intellektuelle 'forstaa' i Vinter-Parten. I de to sidste linier har Thomissøn bevaret Luthers imperative konstruktion, som er forladt i Vinter-Parten til fordel for en konventionel, indikativisk, doksologisk slutning.

Fra Thomissøn til Søren Jonæsøn

Str. 1 Den største forskel er anslaget i linie 1, hvor Jonæsøn som følge af sin normalisering af versemålet begynder med en trykstærk stavelse. Derved bliver det sproglige udtryk mindre mundret og mere konventionelt, jfr. tilføjelsen af det stavelsesudfyldende 'O'.

Str. 2: Udtrykket afsvækkes strofen igennem hos Jonæsøn i forhold til Thomissøn, idet den oprindelige radikalitet opblødes, dels pga. den formelle opstramning, dels pga. teologisk forskel: ændringerne og dermed den teologiske glidning er nogenlunde den samme som i Vinter-Parten.

Str. 3: I linie 1 er Kristi aktive frelse af verden ændret til verdens passive mangel på forståelse af, hvem Kristus er. I linie 2 bliver jomfrufødslen til en fødsel i almindelighed. I linie 4 udelades 'allen', hvorved frelsens og opholdelsens eksklusivitet afsvækkes, ligesom inkarnationens eksklusivitet afsvækkes i linie 2. Det er også en afsvækkelse af udtrykket hos Thomissøn, at 'Himmel oc Jord' hos Thomissøn hos Jonæsøn er blevet til 'alting'.

Str. 4: Jonæsøn bruger her forskellige omskrivninger for i kortere form at gengive strofens indhold. I linie 2 udelades udsagnet om, at det evige lys giver verden et nyt skin, og i linie 4 er de kristne lysets, ikke Guds børn som hos Thomissøn, hvilket begge dele er en afsvækkelse af de oprindelige udtryk.

Str. 5: Som 'Gud Faders Søn en Gud aff art' (Thomissøn) er Kristus 'ald Verdens Eyermand' (Jonæsøn), men der er tale om en væsentlig ændring og teologisk svækkelse af det oprindelige udtryk. I linie 2 er inkarnationen relativeret på samme måde som i Vinter-Parten, idet Kristus kaldes 'en Giest i fremmed Land'. Jonæsøn skeler her uden tvivl til Vinter-Partens formulering, idet linie 3 også ligger meget tæt på Vinter-Partens udtryk. Også linie 4 betegner en svækkelse af det teologiske udtryk hos Thomissøn, samtidig med, at Thomissøn beskriver frelsen som fortid og dermed sikker, og Jonæsøn lader frelsen ligge ude i fremtiden som dom og frelse på den yderste dag (jfr. Vinter-Parten, ligeledes str. 5 linie 3-4).

Str. 6: Trods karakteristiske omskrivninger pga. det opstrammede versemål er der ikke sket nævneværdige ændringer i indholdet.

Str. 7: Formuleringerne i denne strofe er mere almene og dermed ubestemte og ukonkrete hos Jonæsøn end hos Thomissøn. Jonæsøn nævner således ikke, at inkarnationen skete for de kristnes skyld, for at de kunne 'kiende', at de er hans børn. Denne personlige sammenhæng for den, der synger eller læser salmen, er også kun indirekte til stede i salmens doksologiske afslutning i strofe 7's to sidste linier. 'tacker' og 'priser' kan opfattes som imperativ pluralis, men er sandsynligvis indikativ singularis, hvorved udsagnet bliver alment konstaterende og ikke personligt appellerende.

Kirkesalmebogen

Str. 3: Kirkesalmebogen ændrer 'skal frelse' til 'frelste' og understreger dermed i forlængelse af salmens teologi i Thomissøns version i øvrigt at frelsen er sket i og med Kristi fødsel, død og opstandelse. Linie 2 er ændret fra 'it Barn saa lidet oc kleen', der understreger inkarnationens konkrete realisme i forbindelse med Jesu fødsel, til 'et Barn fra Synden reen', der nok er et traditionelt udtryk for Jesu Kristi syndfri natur som menneske, men her afsvækker Thomissøns formulering af inkarnationens paradoksalitet.
Str. 4: Linie 3 erstatter salmebogskommissionen det overflødige 'mit' med det personligt engagerende 'for os'.

Str. 5: 'den jammerlige Dal' ændres uden meningsændring til det mere mundrette 'denne Jammerdal'. 'Arfvinger' er i Kirkesalmebogen flertal uden at det ændrer meningen.

Str. 6: 'At hand vil' ændres til 'At hand vilde' for at understrege, at frelsen har fundet sted, jfr. str. 3, og dermed er sikker for de kristne.

Sammenfatning

Set under ét sker der en række karakteristiske ændringer fra de klassiske reformatoriske salmetekster til Kingos - og Jonæsøns - bearbejdelser i slutningen af 17. århundrede. Det er i denne forbindelse af underordnet betydning, om der er tale om oversættelser af Luther-salmer eller originale danske salmer. Tendensen i ændringerne er den samme og karakteristisk for den sene lutherske ortodoksi.

Det er et gennemgående træk, at konkrete, eksistentielle udtryk gøres generelle og objektive. Den personlige tiltale erstattes af almene udsagn. Ved at almengøre synden gøres den mindre personligt-eksistentiel. Ekstatisk-eksistentielle udtryk afsvækkes til det relative og sandsynlige.

Det er ligeledes karakteristisk, at de kristologiske og trinitariske udtryk svækkes. Det indretrinitariske forhold mellem Faderen, Sønnen og Helligånden løsnes, og forestillingen om Treenigheden afsvækkes som de tre personers klart definerede identifikationssammenhæng. Treenighedens objektivt-dogmatiske sammenhæng ændres til en personlig, subjektiv sammenhæng.

Inkarnationens radikalitet svækkes generelt. Inkarnationen almengøres og relativeres, idet Kristi fornedrelse , hans ydmyghed og fattigdom sløres eller forsvinder ved bearbejdelserne. Herved gøres Kristi menneskelighed mindre påtrængende og nærværende. I denne forbindelse sker der også en glidning fra navn (Jesus) til titel (Kristus), og mødet mellem det guddommelige og det menneskelige som inkarnationens mysterium bliver til et indretrinitarisk forhold i stedet for at være et forhold mellem Gud og mennesker. Et andet eksempel på den afsvækkede trinitariske forståelse er den begrebsmæssige forskydning af Guds Ord til at være Åndens kraft, hvor Guds Ords eksistentielle, personlige tiltale bliver til en almen, mere ubestemmelig kraft.

Hvad menneskesynet angår, er det en generel tendens, at den teologisk-antropologiske forståelse ikke mere evner at rumme den reformatoriske enhed af menneskets på én gang ansvarlige handlen og radikale afhængighed af Gud. Der er her lighed mellem glidningen i kristologi og menneskesyn. Adskillige steder ændres aktivt til passivt formulerede udtryk.

I den reformatoriske kampsalme 'Vor Gud han er så fast en borg' sker der en afgørende afsvækkelse af forestillingen om Djævelen. 'Dieffuelen vor gamle Fiend' bliver til 'Dend gamle onde Aand', hvorved ikke alene kontrasten Gud - Djævel, men også forholdet mellem Djævelen og mennesker relativeres. Det er den samme forskydning fra en forpligtende kontrast til en mere uforpligtende relation, der ligger bag brugen af det mytiske navn Satan om Djævelen. Det mytiske lægger en ironisk distance ind i forholdet mellem mennesker og Djævel og dermed - sammenlignet med den reformatoriske teologi - i forholdet mellem Gud og mennesker. Denne

samme oplevelse af afstand til den konkret-realistiske reformatoriske tankegang ligger bag den almengørelse af forholdet mellem Gud og mennesker, Himmel og jord, der afsløres af en række af de sproglige forskydninger, der har fundet sted mellem teksterne i Hans Thomissøns Salmebog og Vinter-Partens første oplag.

Kingos ændringer af de klassiske reformatoriske salmetekster viser den samme opløsning af proportionerne, som man kan iagttage i den bildende kirkekunst fra den samme periode. Den kopernikanske eller rettere kartesianske vending, der ligger bag Kingos bearbejdelse af sin dødsangst i morgen- og aftensalmerne i Sjunge-Koorets første part, og som bærer salmer som 'Far, verden, far vel' og 'Sorrig og glæde' fra Sjunge-Koorets anden part, ligger også bag den generelle tendens i hans ændringer af de gamle salmers tekst. Hvor de reformatoriske salmers subjekt entydigt var den treenige Gud, er det i Kingos originale salmer og i hans bearbejdelse af de reformatoriske salmer, mennesket, det kristne eksistentielt anfægtede menneske. Det er denne afgørende subjektforskydning, der er skyld i de proportionsforskydninger, der ligger bag ændringerne i Vinter-Parten. Det er ikke utænkeligt, at det er disse forskydninger, intellektuelt og teologisk mere konservative naturer som Christian 5. og hans politiske rådgivere ubevidst har haft en fornemmelse af, og som de instinktivt har afvist, i modsætning til teologisk og intellektuelt mere progressive som Hans Bagger og Søren Jonæsøn, hvor forskellige deres roller end har været i forhold til Kingos projekt. De københavnske gejstliges påfaldende konservatisme i deres forslag til en ny kirkesalmebog kunne tyde på, at de har følt problemet og vidst, at de, hvis de med ærlighed skulle give deres bud på en løsning af det, så vidt muligt måtte tilbage til tiden før den kartesianske vending. Deres konservative, nærmest reaktionære kirkesalmebog viser på sin måde alvoren i den kirkeligt-teologiske opgave i slutningen af 17. århundrede. Mange teologer prøvede at løse problemet ved at vende sig til den moderne moralsk-appellerende engelske forkyndelse, de københavnske gejstlige prøvede at løse problemet ved at reagere luthersk-konservativt. Begge løsningsmodeller viste sig på længere sigt at være lige problematiske. En analyse af salmebogsarbejdet i slutningen af 17. århundrede viser, at det bevidst - ubevidst ligeså meget var teologiske som politiske og personlige forhold, der blev afgørende for, hvilken salmebog der blev den danske - og norske - salmebog det meste af det følgende århundrede og i mange egne langt længere. Ret beset var det den teologi og den kirkelige holdning, der bar Kirkesalmebogen fra 1699, "Kingos Salmebog", som blev udgangspunktet for den kirkelige og teologiske vækkelse i 19. århundrede. Derved kom kampen om Vinter-Parten og Kirkesalmebogen til at trække lange spor i historien.

HELGE NOE-NYGAARD

Om at skrive bibelske sange

Jeg er glad for, at man giver mig mulighed for at gøre rede for mit forhold til og min tilgang til at skrive bibelske sange.

Jeg vil da først slå fast, at hvad jeg har lavet, har bibelen til kilde. Er forsøg på at fortælle, fortolke og forkynde bibelsk stof. Hørt af en, som stod i dyb gæld til søndagens gudstjeneste.

Dernæst vil jeg tage tyren ved hornene og nævne Grundtvigs navn. Ethvert forsøg på at arbejde med salme og sang i Danmark i dag har på ondt og godt Grundtvig til baggrund og forudsætning.

Derfor kort et par ord om hans salmereformation, som jeg ser den. Den sigtede på at fastholde vor gudstjenestes rødder, beskytte lægfolket mod specialisternes forsøg på at "forny gudstjenesten". Man havde sat en kommission af fagfolk til at vælge og fravælge.

Af den elskede, nedarvede salmeskat, som lægfolket var fortrolig med, blev kun lidt levnet i mishandlet stand. I stedet satte man nogle af tidens poeter, litterater, musikfolk og teologer til at redigere og skaffe nyt.

Resultatet blev Evangelisk- Christelig Salmebog. Aldrig har vor gudstjeneste været så nær ved at blive skåret af fra vore rødder. Man behøver blot at kaste et blik på julesalmerne for at se tendensen.

Af de gamle fra den katolske tid var "Et barn er født i Bethlehem" endnu med i Kingobogen. Den er smidt ud. Luthers er smidt ud. Kingos og Brorsons er smidt ud. Der er otte numre, som alle nu er glemt. Man kasserede rask væk menighedens arvegods. Det var det værste.

Efter min mening var Grundtvigs hovedindsats hans salmereformation. Han søgte tilbage til rødderne. Han var utrættelig i at finde tilbage til arvegodset, som det var nået os i vor danske tradition, og prøve at give det en nutidig anvendelig form til brug for menigheden i dag. Og bag om Kingobogen til endnu ældre rødder fra middelalder og oldkirke, fra Davids salmer. Det var hovedindsatsen.

Gælder det nyt stof, har han en sammenligning mellem det gamle og det ny, som jeg finder uhyre væsentlig: "Den historiske salme er at ligne ved den rindende bæk og den dogmatiske eller moralske derimod langt ligere de stillestående vande."

Kingo er hans store forbillede med hans tekstnære evangeliesalmer: "Nu kom der bud fra englekor", hvor han fortæller historien og knytter sin bøn til. "Din kirkemark, o Gud" ..."Hvor saligt var det ægtepar" ...osv. Og ikke mindst hans passionssalmer.

Salmens opgave var at levendegøre fortællingen om Vor Herres ord og hans store gerninger til vor frelse.

Grundtvigs hovedsyn var altså: Først at hæge om arven, som ikke mindst knytter sig til højtiderne og giver dem ansigt og til nadveren, til gudstjenesten. Tilbage til Luther og bag om Luther til middelalder og oldkirke og til Davids salmer. Dernæst at digte ny historiske salmer og bibelhistoriske sange.

Hans gode ven Ingemann var uenig med ham. Han kritiserer hans historiske salmer/sange. Han foretrækker de lyriske ("Velkommen igen" frem for "Dejlig er den himmel blå").

Mit forbillede er "den rindende bæk", den tekstnære fortællende sang. Det er her, jeg efter ringe evne prøver at knytte til. Det er fællesskabet om fortællingen og dens budskab, der gør sangen vedkommende for mig at se. Mine fornemmelser er underordnede.

Og så til i dag. Det hævdes, at vi har brug for ny salmer og bibelhistoriske sange. Har vi det? Det spørgsmål skal jeg senere vende tilbage til.

Mit første forsøg på at skrive bibelske sange kaldte jeg "Bundne vers". Jeg ville med et ordspil antyde, at det ikke var lyrik i fri rytmer (som det da var oppe i tiden, og som jeg selv havde forsøgt mig med) men at jeg var **bundet** ikke blot af formen (faste vers, rim, altså arbejde i en nedarvet tradition) men også, at jeg var bundet af et bibelsk stof, som det var min opgave at formidle, noget, jeg var sat til, lige som jeg i en lang række år var sat til efter evne at fortælle, formidle, forkynde i menigheden som præst. Der stiles mod, at "Herren ved sin tjeners røst lyslevende afmales."

Det, jeg har lavet, er ikke inspireret at tidens tale om nødvendigheden af nyt salmestof. Det er i hovedsagen blevet til før røret om ny salmer og salmebog.

Det er jo en kendsgerning, at der i dag næsten er gået mode i at skrive salmer. - Jørgen Gustava Brandt og Sten Kaalø, begge anerkendte moderne forfattere, er begyndt at skrive salmer og er optaget af det. Jeg har hørt dem begge fortælle engageret om det. Og der er mange andre.

Man kommer med tidens og litteraternes individualistiske, finkulturelle kunstbegreb, hvor det går ud på så originalt som muligt at udtrykke, hvad jeg føler i dette øjeblik, og går så til arbejdet derudfra.

Mit udgangspunkt er ikke mine følelser og fornemmelser. Naturligvis, hverken kan eller skal man undgå, at de indgår, når det er alvor for en. Men hovedsagen, udgangspunktet er budskabet, fortællingen. Jeg forsøger at give det ord så enkelt og ligetil og så nutidigt som muligt - gerne uden for mange overflødige ord. Jeg arbejder bevidst på at bortskære fyld.

Tiden skal vise, om menigheden kan tage noget af det til sig - til undervisning eller gudstjeneste.

Sangene er blevet til som randbemærkninger, ledsagefænomener til et liv som fortæller, fortolker og forkynder af det bibelske budskab.

Jeg har undervist i højskole og børneskole. Siden blev jeg præst og fik der forbindelse med nogle friskoler.

På et tidspunkt begyndte jeg at lave nogle bibelske sange og udgav et par småhefter først i 6o'erne. I 83, da jeg gik af som præst, tog jeg på ny fat på sangskriveriet.

I 86 fik jeg en henvendelse fra nogle mennesker, som arbejdede med et sangbogsprojekt for Kirkeligt Samfund med henblik på børnegudstjenester og undervisning.

De bad mig prøve at skrive sange til nogle bestemte fortællinger i G.T., som de mente der burde være en sang til. Jeg havde lavet en sang om David og Natan, måske var det derfor.

Den henvendelse kunne jeg ikke stå for. Jeg prøvede at skrive til nogle af de ønskede temaer og fortsatte så igen med selvvalgte tekster, da jeg havde fået dette kærkomne puf udefra.

Da jeg var kommet i gang med G.T., skrev jeg til nogle profettekster, som havde fængslet mig.

Men især og først og fremmest tog jeg igen fat på tekster fra N.T. Det var ofte sange, hvor jeg fortalte en tekst og knyttede lidt til i form af bøn eller udlægning. Prøvede at sætte os selv ind i beretningen(efter de store forbilleder Gr. og Kingo).

Inden jeg går nærmere ind på mine sange, vil jeg vende tilbage til spørgsmålet, om vi i det hele taget har brug for ny salmer og bibelhistoriske sange? Det er der mange, der påstår.

Lad mig da svare: Det føler vi gamle kirkevante ikke. Vi har en stor rigdom i det, vi har. Vi har vidunderlige gudstjenestesalmer. - Hvad var f.eks. vore højtider uden vore gamle, nedarvede højtidssalmer med rod tilbage i en fælleskirkelig fortid fra oldtid og middelalder? Og vi har vore tre store hjemlige salmedigtere Kingo, Brorson og Grundtvig.

Når henvendelsen fra udvalget gjorde indtryk, er det, fordi den udsprang af en stor nød i vor tid, et traditionstab, vi står i, et gabende tomrum.

Der er ved at vokse et slægtled op, som ikke er fortrolig med de bibelske fortællinger. For mig at se er det bydende nødvendigt, at fortællingen af de bibelske historier både fra G.T. og fra N.T. genoplives.

Når jeg har brugt tid og kræfter på sangskriveriet, er det blandt andet i håb om at kunne medvirke lidt i den proces.

Måske kan der blandt de mange forsøg, der gøres fra forskellig side i dag, være ting, menigheden kan tage til sig og bruge i sin bestræbelse på at række fortællingen og fortællingerne videre.

Vi har til enhver tid brug for, at der kastes nyt lys over det overleverede, at ting bliver sagt på en ny måde. Vi er ikke altid oppe på højderne, hvor Grundtvig færdes med det store udtræk. Somme tider er vi meget små og jævne og kan måske bedre høre jævnere ord.

Jeg har skrevet mine sange på det versmål, som faldt mig ind. Nogle har vist sig at kunne synges på kendte melodier. Mange kan ikke.

Jeg har lavet melodier til mange af dem. Men jeg er ikke musikkyndig. Derfor har jeg været lidt ængstelig for at offentliggøre dem.

Skal jeg standse op ved nogle synspunkter i forbindelse med det, jeg har lavet, vil jeg først nævne

Fortællingen

Jeg har både som elev og som lærer i børneskole og højskole haft stor glæde af Grundtvigs bibelhistoriske sange.

Hvis fortællingen lykkes og sætter os ind i sit levende rum, kan den fortællende sang skabe glæde ved at genfremkalde det fælles rum.

Grundtvig nævner et sted - det er vist i Bragesnak - at da han havde oversat Saxo, Snorre og Bjovulf, mente han, at disse historiske værker fra vor fortid kunne vække vort folk. Først siden gik det op for ham, at det måtte blive mundtligt, blive hændelse, for at vække, blive til fortælling og fællessang for at oplive.

Mens individualistdigtet skal udtrykke det ny, det anderledes, det overraskende (for modernismen er anderledes = godt), skal fællesskabssangen genkalde det fælles, være tjener for en fælles oplevelse. Det overordnede er budskabet, hans ord og store gerninger til vor frelse. Det personlige må underordnes det fælles.

Fra: Bibelhistoriske sange og salmer
Edition Egtved,
Det Kgl. Vajsenhus´ Forlag, 1989

16. Moses ved tornebusken

1735 / Bredsdorff og Nutzhorn 1892

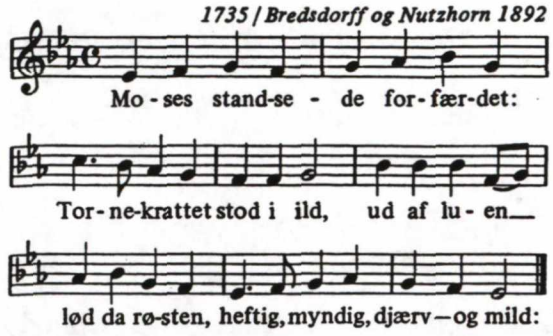

1 Moses standsede forfærdet:
Tornekrattet stod i ild,
ud af luen lød da røsten,
heftig, myndig, djærv – og mild:

2 'Stedet, hvor du står, er helligt,
mærk dig disse mine ord!
Jeg har fundet dig blandt mange,
du skal gå mig bud på jord.

3 Gud var jeg for dine fædre,
Abrahams og Isaks slægt,
mig det var, som frelste Jakob,
tog ham i min varetægt.

4 Til Egypten skal du ile,
mit folk skal du føre hjem!'
'Herre, da vil alle spørge:
Hvem har sendt dig? sig os hvem!'

5 'Jeg er den, jeg er, jeg taler,
når og hvor det passer mig.
Sig: 'JEG ER' har sendt mig til jer!
Gå! Jeg følger dig på vej!'

6 'Herre, send dog blot en anden,
en med ordet i sin magt!'
'Tag så Aron med, men gå nu,
gå og gør, som jeg har sagt!

7 Du skal ikke være herre,
tjene skal du på mit ord!'
Moses gik, som det blev sagt ham,
bragte Herrens bud på jord.

8 Når du standser os med luen,
når du byder os at gå,
grib os, hold os, lad os følge
sporet, som du peger på.

2. Mos. 3-4
Helge Noe-Nygaard 1986
Jeg turde ikke tie. *1987*

Jeg har jo forsøgt mig med sange både til G.T. og N.T., men det er især det sidste, som har mit hjerte . (Jeg var lidt skuffet over, at man til K.S.s Bibelhistoriske Sange af mig kun medtog G.T.-stof). Lad os først se på G.T.-stoffet.

Den gamle pagt

Dels ud fra forslag fra udvalgets side, dels ud fra eget valg blev det til en række sange til bibelske fortællinger. Abraham drager ud (43) Jakobs drøm (45), Moses ved brønden (48) Moses ved tornebusken (5o) Mannaen (52) Spejderne (54) Jeriko (56) Saul (58) David og Natan (61) David og Absalom (64). Numrene i parentes henviser til mine Bibelske Sange (Poul Kristensen 94).

Det viste sig snart, at heltesangene var skrevet af Grundtvig. De steder, som fængslede mig mest, var nogle af dem, hvor de store skikkelser var i nød og krise som f.eks. Moses ved brønden (48) eller sangene om David (61 og 64).

Jeg fortsatte med en række profettekster, som har fængslet mig. Det blev ud over sangen om Natan, som allerede er nævnt til en om Elias(68), en om Amos (71) tre sange om Jeremias (74,77,79), Ezekiels syn (8o) og en om Jonas (83).

Selv om udvalget, som satte mig i gang med G.T., vel især havde børn i tankerne, viste det sig, at det, der kom ud af mit arbejde, mest er for voksne.

Det blev især G.T.s lovforkyndelse, som jeg blev fastholdt af og prøvede at gengive. (Lad mig for en ordens skyld minde om, at mine G.T.sange er blevet til på et tidspunkt, hvor det ny ritual med G.T.-tekster ikke forelå).

Lad mig til sidst nævne, at jeg også dristede mig til at gendigte fire Davidssalmer. - Og dernæst til N.T.sangene:

Det glade budskab

Halvdelen af mine bibelske sange er evangeliesange, altså prædikener på vers, om man vil. Fortællende, oftest kortet af i nogle stikord og replikker, da handlingsforløbet er velkendt.

Enkelte er bredere fortalt som Markusversionen af historien om den lamme (børnevenlig med fortællingen om de fire mænd med båren) eller den om talenterne. Her kunne eventuelt de fire

slutvers skæres af til en mindre selvstændig enhed, der kunne anvendes særskilt. Men de fleste er ikke særlig lange, hvis man sammenligner med ældre evangeliesalmer.

Lad mig standse op ved et par forhold, jeg blev opmærksom på ved en samtale, jeg kom med i. Jeg havde nemlig på et tidspunkt det held at blive inddraget i et folkeuniversitetsforløb, hvor man drøftede ny salmer og melodier. Der kom jeg i samtale med nogle mennesker, som stillede spørgsmål og ønskede, at jeg skulle gøre rede for synspunkter for det, jeg havde lavet. Det har været medvirkende til følgende overvejelser.

Mit forhold til fortællingen har jeg allerede gjort rede for. Lad mig så kort nævne, at den første sang, Guds stråleglans, er blevet til ud fra Joh 1,11 & 14. Det græske ord "doxa", som vi oversætter ved herlighed, har grundbetydningen stråleglans. Ud fra det ord er den blevet til, den lever helt i Joh-ev.s verden.

Men ellers har jeg lyst til at standse op ved noget, som slog mig, da jeg kom i gang. Det var, at når det gælder dåb og nadver, er mine sange meget anderledes end, hvad jeg har lagt mærke til i tidens andre forsøg.

De tager i regelen udgangspunkt i det, der forgår i kirken, stemningen omkring døbefont og nadverbord, som også kommissoriet for arbejdet med ny salmer ønsker det.

Hvor mine sange handler om dåb og nadver (og det gør de tit), er det i forbindelse med Kristus og hans handlinger. Jeg prøver at få fortællingerne til at kaste lys over dåb og nadver.

Først **dåben**. For mig er de vigtigste dåbstekster Jesu dåb i Jordan ind i synderes fællesskab og hans dåb på Golgatha. Luk 12,50:"Men en dåb skal jeg døbes med, og hvor knuger det mig indtil den er fuldbragt."

(97) Han kom til Johannes ved Jordan en dag
at døbes af ham ind i synderes lag.
Johannes opfyldte hans stædige bøn.
Den dag kaldte Gud ham sin elskede søn,
sin elskede søn!
Ved Jordan begyndte den ængstende dåb,
som først blev fuldbyrdet ved Golgathas råb.
Vort liv og vor angst og vor død blev hans lod,
vej trådte han for os med vældige trådd,
med vældige trådd!

Han døbtes til vort liv, vi døbes til hans,
får del i hans nærhed, hans kors og hans glans,
hans kærligheds varme, hans prisgivne tørn,
Guds kærlige tilsagn: I er mine børn,
I er mine børn!

eller denne (121):

Der lyser i vort mørke
et ord fra Livets Gud.
Han hvisker det i øret,
men det skal råbes ud.
Lad løgnen kun hovere
og bruge list og sværd.
Guds sandhed er i live,
og Gud er nær.
Den lille spurv, der falder
for drengens kåde skud,
selv den er ikke glemt af
de store soles Gud.
Hver lille sandhedsspire,
som mørket kuler ned,
skal foldes ud af svøbet,
den dag Gud ved.
Da Jesus lod sig døbe
for os på Golgatha,
da var Gud bag ved mørket,
og lyset brød fra da
sin vej igennem natten.
Da tændtes os et håb.
Han blev vort sted at være,
han blev vor dåb.

Klart lyser i mit mørke
det ord, som Livets Gud
har hvisket i mit øre,
lad det blot råbes ud:
Han har sagt ja og amen
til mig trods synd og nød!
Han er mit håb i livet
og i min død.

Sidst vil jeg også nævne (139):

Der stod han barneglad og varm
med småfolk løftet på sin arm
i livets åbne land.
Men alvorsfolk med høje mål
stod vagt mod småbørns skrig og skrål
og mødres uforstand.
Da blev han vred og råbte højt:
I tåber fatter ej en døjt,
Guds gave er til dem!
Men om I selv kan komme ind,
afhænger af jert barnesind.
Kan I ta' fra som dem?
Ja ta' imod og ta' imod
fra ham, som føder ond og god,
det er vor lod på jord.
Så lad os glemme trods og skam
og ta' imod vort liv fra ham
og leve af hans ord.
Med rund hånd kalder han til sig.
Han kalder dig, han kalder mig
helt ufortjent til fest!

Hans giversind er glad og stort,
selv favner han i himlens port
small som Den Størstes gæst.

Og så et par ord om **nadveren**.

Det første hefte, jeg udgav efter min pensionering i 83, hed "Også til os" med undertitlen "Sange om Guds Riges måltid".

Det hænger sammen med, at jeg i 30 år var præst for nogle små himmerlandske frimenigheder, hvis særkende var en selvfølgelig opslutning om nadveren som gudstjenestens midtpunkt, et syn, som siden har vundet større udbredelse.

Man skal ikke først overveje, om man nu føler trang, om man er værdig (det er man jo aldrig). Nadveren hører bare med til det, Vor Herre vil unde os, når vi samles i hans navn, på hans ord.

Da jeg første gang mødte de himmerlandske frimenigheder, var jeg personligt ude i et ingenmandsland, hvor jeg var ængstelig for, om jeg turde driste mig til at gå til Herrens bord.

Men her følte jeg med en usigelig lettelse, at her var adgangen åben. Alle i menigheden sluttede op, det gav ny frimodighed for mig til også at være med.

Da jeg siden fik lov at begynde som præst netop her, var der forskellige kirkelige spørgsmål, jeg trængte til at fordybe mig i. Et af dem var dåben, som jeg allerede har omtalt, et andet var nadveren.

Samtidig med, at jeg levede ud af gudstjenesten som mit daglige brød, måtte jeg gennem en hel del teologisk læsning for at rydde visse vanskeligheder af vejen.

Det skal jeg ikke trætte med her, men jeg skal prøve at udtrykke, hvor jeg endte.

Jeg endte med at se sådan på det: Guds Riges måltid begyndte allerede første gang, Jesus satte sig til bords med toldere og syndere. Det fulgte ham livet igennem. Det var begyndt. Men det pegede fra første færd frem mod noget, der endnu lå gemt hos Gud.

Når det gælder Jesu sidste måltid, har det det jødiske påskemåltid som forståelsesbaggrund. Dette måltid fyldte Jesus med særligt indhold i henhold til sin nært forestående død.

Altså: Jesus indstiftede nadveren gennem hele sit liv ved at dele kår med os og spise med toldere og syndere. Han satte kronen på den ved sin død og opstandelse. Den var rettet fremad mod Guds endelige sejr.

Når jeg nåede frem til dette lidt mere åbne nadversyn, var det blandt andet takket være min menigheds virkelighed og Grundtvigs store menighedssalmer, hvor nadveren ikke er enkeltmandens forsøg på at bjerge sig (Jeg kommer, Herre, på dit ord), men en gave, vi får givet sammen med nogle andre: "Tag det, og del det imellem jer."

Dette syn er baggrund for, at Guds Riges måltid så ofte dukker op i mine sange. I forbindelse med mine forsøg på at forkynde Kristus ud fra forskellige af kirkeårets tekster.

For eksempel må sangen om følgeskab: Følg mig! (1o6) slutte:

Følg mig! lød røsten stærk og klar og myndig,
og ordet tog sig magt og blev vort sted.
Hvor du er vært, der knæler vi med glæde,
på dit ord står vi op og går med fred.

I "Salig er den, som Gud byder til bords i sit rige", handler det om forargelsen blandt de fromme over, at han spiser med toldere og syndere. Det gør det bl.a. også i sangen (147):

Her midt i de rigtiges verden
gik han til de vildfarne små,
hos dem var han blandt sine egne,
det lod han dem kærligt forstå.
Han tog dem med synder og skrammer
og bød dem til Himmerigs bord.
De rettede ryggen forsigtigt,
gik ind på hans myndige ord.

Lad mig citere nogle nadversange:

(173) At vejen gik mod døden
det stod dig ganske klart
den sidste bange aften.
I skulle skilles snart.
Da tog du brød og bæger
med ord, som dæmpet faldt:
Hvor har jeg længtes efter
at dele med jer: alt!

Du lagde i vort hjerte
en længsel efter dig,
som stædigt følger ned os
på hver en kringlet vej.
Men tænk, at du har længtes
mod os, mod støvets år
for værgeløs at dele
og signe vore kår!

Det fylder os med jubel,
det varmer i vort bryst.
Gud, lad vor lovsang klinge
fra jord med himmelrøst.
For vel gik du mod døden,
men Gud var stadig Gud,
du blev oprejst af graven,
du leder fanger ud.

(175) Han satte sig til bords,
begyndte glædens måltid
her midt blandt livets små.
De rigtige og stærke,
som vidste alt om livet,
de pegede forarget,
de råbte fyldt af vrede:
Han ta'r imod en syndig flok,
ja, spiser med det slæng!

Han satte sig til bords
den sidste bange aften
midt i en ringe flok.
Han ville gerne gi' dem
det inderste, han havde.
Så sad de der og skændtes
og råbte højt i vrede,
om hvem der vel var størst af dem!
Det var den tak, han fik.

Han sætter sig til bords
og holder glædens måltid
endnu blandt livets små.
De rigtige iblandt os
er stadigvæk forarget
og er det, ak, med rette!
Det er en sølle samling!
Men stadig samler han en flok
og spiser med de små.

Han sætter sig til bords
engang i Herrens time,
når Gud gør dagen hel.
Da skal han højt ophøjes,
og da skal alle knæle
i himlen og på jorden,
ja, selv i dødens gemmer,
og glædens råb skal løfte sig
med tak til livets Gud.

Sangen om Emmaus, som begynder (177):

Det var på mørkets tredie dag,
to mænd, hvis håb var brudt,
gik sammen i et udslukt land
og talte om den håbets mand,
hvis liv med ynk var slut.

må jo blive en sang om nadveren og slutter:

Men da de der om bordet sad,
og han fik brød i hånd,
brød det med tak til Livets Gud,
da så de, det var Herrens bud,
fornam hans ild og ånd.

Brat var han væk! Men de brød op,
halvt sprængt af hjertets slag.
De måtte hjem til vennelag
og råbe glæden ud den dag,
den største livets dag!

Den tredie dag brød lyset frem
til trods for mørkets ånd.
Det mindes vi hver Herrens dag,
når du os samler i dit lag,
når du får brød i hånd.

Sang eller salme?

Det spørgsmål blev rejst ved en at de folkeuniversitetsaftener, jeg deltog i. Jeg har ikke vovet at kalde det, jeg har lavet, for salmer. Det er bibelske sange. Om menigheden vil tage noget af det til sig og gøre det til salmer, skal tiden vise.

Måske er fortællende sange noget, vor tid har særlig brug for i kampen for at genoplive fortællingen.

Der, hvor jeg kommer nærmest salmen, det er naturligt nok, hvor jeg har dristet mig til at prøve at gendigte nogle Davidsalmer. En af dem, der er medtaget i det sidste tillæg, er da også en Davidsalme.

Et andet sted er måske et par epistelsange, som er blevet til ud fra nogle episteltekster, jeg har brugt ved altergangen, når der var flere borde. Der blev det klart for os, at det var gudstjenestetekster. Det har været medvirkende til deres tilblivelse.

Evangeliesangene er nærmest bibelhistoriske sange med en lille pointe, der understreger, at vi er med i historien. (Det gælder jo i øvrigt også mine store forbilleder). Altså prædikener på vers. Det betyder jo også, at det somme tider er naturligt, at de slutter i du-form, som bøn eller lovsang, altså går ind i gudstjenestens rum.

Lad mig slutte med (31):

Ser vi tilbage,
skimter vi dage
forud for vort liv,
slægter, som var,
dage nu svundet i glemsel
skjulte hos Gud
hos vor Skaber og Far.

Ser vi omkring os,
åbner sig dage
mættet med fylde,

livet os gav:
mennesker var der omkring os,
uforskyldt modtog vi
gave og krav.

Ser vi omkring os,
lukker sig dage
angste forladte,
truet af død.
Korsmanden standser vort øje,
manden, Gud rejste
og gav os som brød.

Her midt i mørket,
her midt i døden,
lod du dig kende,
sendte os bud.
Kristus går med os i dage
gemte endnu
hos vor Skaber og Gud.

Note: Må jeg i henhold til fortrydelsesretten bringe en rettelse til (99) 1.vers skal lyde:

På jord lod Gud føde en Adam igen,
en menneskesøn og en menneskeven.
Fra himlen lød røsten i lys som i løn,
at han var Guds egen, Guds elskede søn!
Ja, han var i sandhed Guds egen!

CHRISTIAN ANDERSEN

Domprovst Aastrup

Århundredets salmedigter

K.L. Aastrup, den store salmedigter, blev født for 100 år siden, 26. november 1899 i Ulfborg I Vestjylland. I 1923 blev han som 24 årig sognepræst i Husby-Sdr Lem. Han blev provst i 1940 og fik 9 år senere embedet som domprovst i Odense, hvor han var til afskeden i 1967. han slog sig derefter ned i Bolbro.

Et særdeles livligt kapitel kom han i Husby til at tegne med nabopræsten Kaj Munk, Vedersø. Der var flere ligheder mellem dem, deres ansigter var skarpskårne ligesom deres meninger. De fik embede i Vestjylland omtrent samtidig. De var begge naturelskere og jagtvenner. Ja, venner, men der kunne også slå gnister imellem dem, så gensidige besøg blev udsat. De var begge digtere og skrev under besættelsen mod tyskerne. Aastrup fik en næse, foranlediget af Scavenius for en "salme":

Bevar os Gud for krigens gru
og fremmed herredømme.
Den fjende, som os plager nu
du drejer i din tømme

Kaj Munk fik delvis skriveforbud. Men nu hører ligheden op. Aastrup flygtede til Sverige og reddede livet. Kaj Munk ville blive hjemme og blev skudt. Begge blev begravet ved deres gamle kirke, Aastrup 1980 i Husby syd for kirkemuren og Kaj Munk 1944 i Vedersø

Men det er ikke så meget præsten Aastrup, vi her vil standse ved, men salmedigteren Aastrup.

Det var ikke salmer, han begyndte med. I studietiden færdedes han blandt et kuld af håbefulde digterspirer som Tom Kristensen, Jens August Schade, Jørgen Bukdahl, Broby Johansen og Johannes Weltzer. Den sidste har givet et livfuldt billede af frokoststuen omkring 1920: "Salig Aastrup, der nu er præst, gift og henfaren til vestjyske landskaber, opfinderen af navnet Klinte, en Hostrups Herløv, lys som en majdag og med et langt bedre humør end hans sørgmodige muse". I

1920 udsendte den unge stud. theol. Digtsamlingen LYNG, trykt på avispapir og med tapet som omslag, hvor kærlighedsdigtet Vil du komme? har de indtagende vers:

Skal jeg træffe dig i aften,
vil du ile mig i møde,
skal jeg se min længsels lue,
dybt i dine øjne gløde?

Skal jeg se dig vende bladet
med de månehvide hænder
med den ungdomslette ynde,
Som jeg elsker og jeg kender?

Vil du komme nu i aften,
vil du ile mig i møde
skal vor fælles fryd i mine
og i dine øjne gløde?

Aastrup gav engang i en samtale forklaringen på, hvorfor han startede med lyrik og endte med salmer: Jeg var 35 år, da jeg skrev den første salme. Når jeg ikke begyndte før, skyldes det måske, at det er lettest at skrive et lyrisk digt, dernæst romanen. Noget vanskeligere er dramaet og novellen. Allersværest er at skrive salmer.

Dette skema fulgte Aastrup selv. I 1932 skrev han en mindre vellykket roman, "Treveje", hvor han langer hårdt ud efter Indre Mission, personificeret i Træskojensen. Denne Jensen var så sortmalet, at professor Hans Brix i sin anmeldelse nægtede at tro, at nogen eller noget kunne være så slemt. Han er jo sortere end en neger, var Brix' kommentar. Endnu en roman, Ellen Linde, viste, at her havde Husbypræsten, trods fint skrivetalent, ikke fået 5 talenter. Måske holdt Aastrup dog en gran af Indre Mission. På hans væg hang en kopi af "Et bønnemøde på Harboøre", et arvestykke, som han bevarede.

I 1935 indledte han, efter et par forsøg, salmedigtningen med: "Gør dig nu rede, kristenhed", der har de dejlige linier: "den stærkes hånd har bladet vendt, din sorg er slukt, din jammer endt, bliv lys og gør dig rede".

Men var salmedigtningens tid ikke forbi? Giganterne Kingo, Brorson og Grundtvig synes at have lukket ledet efter sig. I tiden, der fulgte, var der ikke andre end Jacob Knudsen, der hævede sig over jævnmålet. Havde de tre store slidt sprogbillederne så stærkt ned, at digteremner enten måtte give op eller blev epigoner? Nej. Aastrup blev ikke efterligner, men havde noget nyt at give. Han videreførte vigtige dele af dansk salmetradition fra Reformation, men på en selvstændig måde. Han fik inspiration fra H.C. Sthens enkle streg. De gribende udtryk hos Kingo, det inderlige og indtrængende præg hos Brorson og de vældige syner hos Grundtvig klinger ikke igennem i Aastrups salmetone. Men han skriver om jorden, kaldet i hverdagslivet, forholdet til næsten og menneskets totale afmagt overfor den Almægtige, om Kirkens fattigdom, "Kirken er så fattig, som en fattig vel kan være", der peger hen på den kirkelige retning, han stod nær, Tidehverv.

Måske var det forbindelsen med det ildesete Tidehverv, der gjorde, at Aastrup kun fik 5 salmer med i Den danske Salmebog 1953, numrene 307, 314, 416 og 552, samt den mest kendte, nr 675, "Du gav mig, o Herre en lod af din jord", som er oversat fra en ret ukendt svensk salme. På dansk bliver den meget brugt som høstsalme, selv om Aastrup mente, at den var en kaldssalme, selvfølgelig mest for bonden, men mange andre finder også deres kald i den. Aastrup satte ikke salmen særlig højt, da han mente, at den var for lidt gennemarbejdet.

Den danske Salmebog fik i 1953 en god modtagelse, men den blev kritiseret for at have for få salmer med af Aastrup. I forord til Prøvesalmebogen skrev Udvalget: "Gerne havde vi taget "moderne" salmedigtning med, hvis der havde været nogen. Men det hører til vore dages ringhed, at Gud ikke i disse hårde tider har oprejst en profet, endsige nogen menighedens forsanger iblandt os." Udvalget havde uret. Forsangeren var der, men de hørte ham ikke.

Næsten alle er i dag enige om, at, Aastrup blev for svagt repræsenteret i salmebogen. Men det må også siges, at mange af Aastrups bedste salmer er skrevet senere. Det gælder hans "Morgensalme for byfolk", som er en perle. Den har indfanget stemningen i den vågnende by, hvor Gud også er med. Salmen er skrevet 1960, da Aastrup en morgen var på vej til sine konfirmander. Vejret var diset og skorstensrøgen lå tæt i kvarteret omkring domkirken, mens folk skyndte sig på arbejde.

En grålig lysning
igennem tåge
og skorstensrøg.
Nu melder dagen
sin første time
med gadestøj

det er Guds godhed
mod hele folket
i denne by,
den er så sikker
som dagens komme
hver morgen ny

Med sten og asfalt
og dog en ager
til himmelgård,
hvis ejer venter
engang at høste,
som han nu sår

Men hvad er en salme? Aastrup har givet sit bud: "En salme er først og fremmest et svar på budskabet på nådens ord, ved dåb og nadver, tak og lovsang". Han har i salmebogen savnet et afsnit om anfægtelse, det ikke at kunne fortrøste sig til, at Guds nåde blev tilsagt en uden forbehold. Aastrup var ellers ikke ven af pietister, men han nævner Brorson, som kendte sjælens smerte, men som også forstod at finde trøst for sit anfægtede sind, så han kunne trøste andre.

STEFFEN ARNDAL

Guds rige på jord. Enevælde og religiøs vækkelse hos H.A. Brorson[1]

Betragter man den kulturelle udveksling, som gennem tiderne har fundet sted mellem Danmark og Tyskland, bemærker man tre forhold. For det første, at retningen - med enkelte, ikke uvæsentlige undtagelser - overvejende er gået fra syd mod nord. For det andet, at det sønderjyske område har haft en om ikke enerådende så dog overordentlig væsentlig betydning som formidler af denne bevægelse, og - for det tredie - at de historisk set mest betydningsfulde, gennemgribende og varige resultater af denne sydfra kommende kulturpåvirkning utvivlsomt har været af religiøs art. Det gælder Danmarks kristianisering i den tidlige middelalder, der fandt sted med Hedeby, som et vigtigt gennemgangspunkt. Det gælder reformationen i det 16. århundrede, hvor Haderslev som den første by i Danmark fik luthersk gudstjenesteordning, og det gælder endelig den pietistiske vækkelse i det 18. århundrede, hvis vigtigste centrum bortset fra hoffet i København lå i de sønderjyske købstæder, først og fremmest i Tønder, og i det vestslesvigske område.

Flere af den danske pietismes ledende personligheder var sønderjyder. Det gælder eksempelvis Enevold Ewald - digterens fader - og de tre brødre Brorson, af hvilke den yngste, salmedigteren Hans Adolph Brorson, må betegnes som den danske pietismes hovedskikkelse. Han spillede under sin virksomhed som præst i Tønder og senere domprovst og biskop i Ribe en afgørende rolle som formidler af tysk pietistisk fromhed og vækkelsessang.[2] Brorson var således i allerhøjeste grad medaktør i det sammenstød mellem det kendte og det fremmede, som den pietistiske vækkelse og den strid og uro, der fulgte i kølvandet på den, er udtryk for. Den foruroligelse, som i datiden udgik fra Brorsons salmer og oversættelser, spores den dag i dag i form af en udbredt afstandtagen fra deres erotisk tonede inderlighed, der i vid udstrækning er fortrængt i *Den Danske Salmebogs* forkortede og redigerede optryk af dem.[3]

Denne ængstelse overfor det fremmede har i høj grad præget den danske Brorsonforskning. Selvom Georg Brandes i sit skrift *Sønderjyllands Betydning for*

1 Foredrag holdt ved konferencen Når det fremmede foruroliger - kunst, kultur og identitet i et grænseland. Sønderjyllands Kunstmuseum i Tønder, 18 - 20/9 1999.

2 Se hertil Steffen Arndal, *"Den store hvide Flok vi see..." H.A. Brorson og tysk pietistisk vækkelsessang,* Odense 1989.

3 På det sidste har denne holdning i nogen grad ændret sig, idet Brorson forventeligt vil bevare sin stilling i den nye salmebog, der er under udarbejdelse, ligesom salmerne, hvor det er muligt, søges ført tilbage til deres oprindelige ordlyd.

dansk Kultur anlægger et "rent kunstnerisk"[4] syn på Brorsons salmedigtning og afbalancerer sin sympati for sønderjydernes sag med et videre europæisk perspektiv, har såvel den litteraturvidenskabelige som den teologiske forskning under indtryk af nederlaget i 1864 og nationalitetskampen i Sønderjylland søgt at afgrænse Brorsons salmedigtning i forhold til tysk salme- og fromhedstradition. Den indordnes istedet ensidigt i en national dansk salmetradition, ja i visse tilfælde tildeles den endog en rolle i forbindelse med skabelsen af en dansk national identitet i Sønderjylland. Denne tendens præger allerede den første grundige Brorsonbiografi, nemlig A.D. Jørgensens,[5] der udkom 1887 og på tidstypisk vis sammenkæder originalitet og danskhed. Ganske vist tilkendes Brorsons oversættelser en vis betydning for formidlingen af åndelige strømninger sydfra, men de vurderes som ubetydelige og uoriginale, og tillægges kun værdi, hvis Brorson har kunnet tilføje oversættelserne sin originale danske tone:

> Ingen steds viser da ogsaa Brorson i højere Grad sin jævne danske Tankegang, sin enfoldige Fromhed, sin inderlige Hengivelse, end netop der, hvor han har været fuldt med og har gengivet af sit eget hjerte.

Sammenkædningen af originalitet og danskhed forblev et gennemgående træk i næsten hele den videnskabelige beskæftigelse med Brorson.[6] Både Hans Brix'[7] og Vilhelm Andersen[8] erkender Jesuserotikkens og højsangstonens betydning, men betragter den som et udtryk for fremmed påvirkning, der heldigvis ikke har kunnet skade Brorsons egentlige, danske originalitet, således som den i modsætning til oversættelserne kommer til udtryk i hans egne enfoldige og naturnære salmer. F.J. Billeskov Jansen,[9] går et skridt videre, idet han betragter Brorsons oversættelser som forbedringer, der gør de tyske tekster mere anskuelige og levende. Samme synspunkt præger også L.J. Kochs Brorsonbiografi,[10] der præges af en pietetsfuld national og kristen stilisering af Brorsonbilledet. Den nationale synsvinkel gør sig

---

4 Georg Brandes, *Samlede Skrifter*, bd. XII, København 1902, s. 239.

5 A.D. Jørgensen, *Hans Adolph Brorson,* København 1887 (Småskrifter til Oplysning for Kristne, udg. af Frederik Nielsen).

6 Den eneste undtagelse er Harald Vilstrup, *Digteren Hans Adolph Brorson,* Vartovbogen 1952.

7 Hans Brix, *Tonen fra Himlen. Billeder af den kristelige Lyrik,* København 1912.

8 Vilhelm Andersen, *Den yndigste Rose - Et Omrids af Skønhedsfølelsens Historie i dansk Digtning,* Dansk Tidsskrift 1902. Se også *Illustreret Dansk Litteraturhistorie,* udg. af Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen, bd. I, København 1929.

9 F.J. Billeskov Jansen, *Danmarks Digtekunst,* I - III, anden udgave København 1969.

10 L.J. Koch, *Salmedigteren Brorson. En Mindebog i Tohundredeaaret for hans Julesalmer,* København 1932.

endnu gældende med fuld styrke i Anders Mallings *Dansk Salmehistorie.*[11] den danske hymnologis standardværk. Malling understreger igen og igen Brorsons danskhed: "var Brorsons dansk af sind, så var han det ikke mindre af psyke" (s. 103), det er "dansk natur, der låner ham billederne i hans digtning" (smst.), hans oversættelser har "et umiskendeligt præg af danskhed" (s. 106), ja Brorson indrulleres endog blandt danskhedens forkæmpere i den sønderjyske nationalitetskamp, idet han "trods tysk pietisme og tysk salmedigtning [har] været modersmålet og nationalfølelsen en trofast værner og vogter (s. 103).

Som det ses er den danske Brorsonforskning i høj grad præget af opfattelsen af begrebet grænse som en linie i landskabet, der ikke blot adskiller forskellige landområder men også det fremmede fra det hjemlige og kendte. Man foretillede sig før Sønderjyllands genforening med Danmark en ideel tysk-dansk grænse, der adskiller forskellige folk med forskelligt sprog og forskellig kultur og national identitet, således som det senere blev virkelighed med den nuværende grænse, der trods mindretal på begge sider udmærker sig ved vidtgående kongruens mellem de geografiske, statslige, administrative, sproglige og kulturelle grænselinier, der kan trækkes mellem Danmark og Tyskland. En sådan kongruens gjorde sig imidlertid ikke gældende på Brorsons tid. Brorsons virksomhed som formidler er i allerhøjeste grad bestemt af, at hans levnedsløb og hans virksomhed som salmedigter var indvævet i et forvirrende mønster af forskellige skillelinier, der gennem tiderne var opstået som et produkt af de særegne historiske og administrative forhold i Slesvig-Holsten.

Det danske len Slesvig var allerede i middelalderen blevet udskilt fra kongeriget som et selvstændigt hertugdømme, der dels regeredes af den danske konge i hans egenskab af hertug af Slesvig, dels af en sidegren til den danske kongeslægt, hertugen af Gottorp. Noget lignende gjaldt Holsten, der tilhørte det tyske rige. Her regerede den danske konge og den gottorpske hertug i hver sin del som hertuger af Holsten og med den tyske kejser som lensherre. Den tilstræbte retfærdige fordeling af landområder havde medført, at Slesvig-Holsten var opdelt i områder, der henholdsvis regeredes af den danske konge og af den gottorpske hertug. Således stod den nordlige del af Slesvig med byerne Tønder, Løgumkloster, Haderslev og Åbenrå under hertugen af Gottorp. Forholdende kompliceredes yderligere af, at visse områder stod under fælles administration, ligesom der omkring Ribe og Tønder fandtes mindre enklaver, der administrativt hørte til kongeriget, bl.a. herregården Trøjborg og Randerup sogn. Her fødtes Brorson 1694 som søn af den stedlige sognepræst og rejste efter at have været på Ribe Kathedralskole ligesom sine brødre til

11 Anders Malling, *Dansk Salmehistorie,* København 1962 ff., bd. VI.

København for at studere teologi. Da han tvunget af "sygdom" måtte afbryde studierne og vende hjem, var der sket store ting på hans hjemegn. Det var midt under Store Nordiske Krig, hvor den danske konge, Frederik IV, i sin egenskab af lensherre fratog Hertugen af Gottorp hans len. Det skyldtes, at hertugen, der af slægtsbånd var nært knyttet til det svenske kongehus, modarbejdede de danske bestræbelser for at generobre Skånelandene. Den gottorpske del af Slesvig blev således i 1713 lagt sammen med den danske, hvilket blev endeligt fastslået ved inkorporationsakten 1721. At de tidligere gottorpske områder således kom under dansk administration gav sig bl.a. undslag i, at Brorsons morbroder blev ny amtsforvalter i Løgumkloster, hvor han tog Brorson til sig som huslærer for sine børn. Slesvig udgjorde imidlertid stadig sammen med de dele af Holsten, hvor den danske konge var hertug, en selvstændig administrativ enhed, der styredes fra Tyske Kancelli i København. Det skete med tysk som administrationssprog og betød, at love og forordninger, f.eks. angående gudstjenesteritual og salmesang, der gennemførtes i kongeriget, ikke var gældende i hertugdømmerne, der udgjorde en selvstændig, i vid udstrækning tysksproget enhed. I modsætning til senere fandtes der på Brorsons tid således ikke i Sønderjylland en grænse, der markerede kongruens mellem administrative, sproglige, kulturelle og nationale skillelinier. I den udstrækning sådanne skillelinier i det hele taget fandtes, var de inkongruente og begunstigede dannelsen af en vidtforgrenet symbiose mellem dansk og tysk, et kulturelt vækstlag, der naturligt måtte være særlig modtageligt for den pietistiske vækkelse, der netop brød frem i Løgumkloster og omegn, samtidig med at Brorson opholdt sig her.

Brorsons virksomhed er imidlertid også, og i højere grad end man hidtil har været opmærksom på, medbestemt af den styreform, der herskede i kongeriget Danmark, nemlig enevælden. Denne var som bekendt blevet indført i 1660 i forbindelse med overgangen fra valgkongedømme til arvekongedømme og var kodificeret i Kongeloven, den mest vidtgående absolutistiske forfatning i Europa, der havde frataget stænderne enhver medindflydelse og koncentreret al magt i kongens person. Denne magt var religiøst funderet. Den var af Guds nåde overdraget den enevældige konge, der således var statholder i et rige, der egentlig tilhørte Gud, et gudsrige, som det var kongens opgave at forvalte. Den teokratiske enevælde understreger derfor den rene lutherske lære som statens ideologiske fundament, og betoner, at det er kongens opgave at sikre sine undersåtters timelige og evige velfærd. Som statskirkens embedsmænd var det biskoppers og præsters opgave at føre tilsyn med befolkningens kirkegang og åndelige tilstand, at våge over dens moralske van-

del og frem for alt at bekæmpe alle kætterske tendenser, der kunne bringe den rene lutherske lære og dermed enevælden og dens ideologiske fundament i fare.

I denne situation måtte den pietistiske vækkelse i høj grad virke foruroligende, både i individuel, social og historisk politisk henseende. Hvad skulle man sige til, at enkeltpersoner pludselig fordømte den normale gudsdyrkelse som overfladisk vanekirstendom og betragtede en personligt gennemlevet genfødsel som kriteriet på en ægte kristen? Hvordan skulle man forholde sig til, at sådanne personer sluttede sig sammen i konventikler, der dyrkede deres egen intense fromhed og en ny begejstret vækkelsessang? Og hvorledes skulle man endelig tolke, at man i disse konventikler forventede frembruddet af en herlighedstid for kirken, der i modstrid med den rene lutherske lære skulle indtræffe før verdens undergang? Disse kiliastiske forestillinger om et kommende tusindårsrige går tilbage til den pietistiske vækkelses grundlægger, Philipp Jacob Spener. De tog indenfor den hallensiske pietisme form af karitative og missionariske aktiviteter, der tilsigtede intet mindre end en gennemgribende samfundsreform i pietismens ånd. Var alt dette ikke udtryk for en farlig separatisme, der satte spørgsmålstegn ved den rene lutherske lære og øvrighedens verdslige og åndelige autoritet? Det var da også opfattelsen i ortodokse kredse, hvilket blev årsag til utallige stridigheder, indberetninger og klager. Fra statsmagtens side så man klart, at der her var tale om tendenser, der, hvis de fik uhæmmede udfoldelsesmuligheder, kunne antage en subversiv og separatistisk karakter. Man så imidlertid også, at disse tendenser, hvis de kunne bevares indenfor kirken og forblev under øvrighedens kontrol, i høj grad kunne medvirke til at styrke enevældens kristne fundament. Pietismen tilsigtede jo egentlig blot en omhyggeligere tilegnelse af den kristne lære, en fordybelse af befolkningens fromhed og en forbedring af dens moralske vandel. Nu kunne det virkelig føres ud i livet, at kongens rige var et gudsrige, og at han herskede over ægte kristne mennesker. Enevældens holdning til pietismen er derfor ambivalent. På den ene side slog man hårdt ned på kætterske og separatistiske tendenser, og på den anden side understøttede man pietismens udfoldelse indenfor kirken, specielt efter, at en pietist kom på tronen i Danmark, nemlig den fromme Christian VI, der efterfulgte sin fader 1730. Enevældens ambivalente holdning overfor pietismen rummede imidlertid fortsat kimen til konflikter og anfægtelser, der kunne opstå, hvis den enkeltes religiøse udvikling bragte ham i modsætning til den officielle kirke, eller hvis statsmagtens kontrollerende tiltag stred mod den enkeltes religiøse overbevisning. Dette er blandt andet tilfældet for Brorsons vedkommende. Hans religiøse udvikling og hans karriere indenfor statskirken rummede en latent konflikt, der en overgang brød frem i form af en åndelig krise af psykosomatisk natur.

Som huslærer i Løgumkloster befandt Brorson sig midt i den vestslesvigske vækkelse, der netop i disse år brød frem i selve byen og i de omliggende sogne. Den var båret af unge teologiske kandidater, der havde mødt pietismen ved tyske universiteter, bl.a. i Halle. At det var den hallensiske pietisme med den strenge krav om et personligt gennemlevet og dermed biografisk fixerbart genfødselsforløb, som Brorson blev grebet af, fremgår af den beskrivelse, som han i sit *Vita*[12] giver af sin omvendelse:

> Ved den tiid begyndte hand at faae Meere Indsigt i den sande Christendoms beskaffenhed, under adskillige fristelser, i uophørlige bønner og aandelige betragtninger at smage Evangelii Sødhed.

Som det ses, har mødet med det fremmede i skikkelse af den tyske pietisme i allerhøjeste grad foruroliget Brorson, idet det har konfronteret ham med spørgsmålet om hans tros ægthed og hans sjæls frelse. Det er ligeledes karakteristisk, at denne foruroligelse ikke bringes til afslutning i et gennembrud af total frelsesvished, således som det egentlig krævedes af den hallensiske pietismes store lederskikkelse, August Hermann Francke. Brorson kan kun angive begyndelsestidspunktet for sit genfødselsforløb, hvilket Francke også havde anerkendt som et minimum, men hans tro er fortsat en foruroliget og anfægtet tro.

I Løgumkloster stiftede Brorson også bekendtskab med den hallensiske vækkelsessang, nemlig de nye salmer i J.A. Freylinghausens *Geist-reiches Gesang-Buch* (1704) og *Neues Geist-reiches Gesang-Buch* (1714). Disse sangbøger blev bragt med hjem fra Tyskland af vakte teologiske kandidater og man begyndte i det tosprogede område at synge efter dem, ligesom en af Brorsons bekendte, Søren Vedel, i et brev til Francke beretter om et begyndende oversættelsesarbejde.[13] Der er næppe tvivl om, at Brorson selv, der allerede havde aflagt beviser på sin digteriske kunnen, har beskæftiget sig med den nye vækkelsessang, oversat og forsøgt sig med egne salmer, hvilket også fremgår af, at han i overnævnte citats fortsættelse knytter salmedigtningens begyndelse sammen med sin genfødsel,

> af hvilcken kilde ogsaa hans bekiændte Psalme-Bog, kaldet Troens Rare Klenodie, har haft sin udspring til mange Siæles opvæckelse og vederqvægelse.

---

12 H.A. Brorson, *Samlede Skrifter*, udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab ved L.J. Koch, I - III, København 1951, 1953 og 1956, Bd III, s. 245.

13 Se H. Hejselbjerg Paulsen, *Sønderjysk Psalmesang 1717 - 1740*, Christiansfeld 1962 (Skrifter udgivet af historisk Samfund for Sønderjylland nr. 27).

Nogle Jule-Psalmer/ GUD til Ære Og Christne-Siæle / i sær sin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Blædelige Jule-Fest

Eenfoldig og i Hast sammenskrevne

Af

H. A. B.

TUNDER M/
Hos Claus Kiesbuy og findes hos hannem
Tilkios 1732.

Selvom der ikke foreligger tekster, der kan henføres til dette tidlige tidsrum, må det formodes, at Brorson har fortsat sin begyndende virksomhed som oversætter og salmedigter, efter at han havde taget sin teologiske embedseksamen, var blevet gift og havde efterfulgt sin stedfader[14] som sognepræst i Randerup. Efter al sandsynlighed har hans virksomhed på vækkelsessangens område været en medvirkende årsag til, at han 1729 blev kaldet til det nyoprettede embede som "Dansk og 3die Præst i Tønder."[15] I denne tidligere gottorpske købstad havde Frederik IV udnævnt Johann Hermann Schrader til provst. Han var en kraftfuld personlighed, der energisk virkede for den pietistiske vækkelses udbredelse og bl.a. efter hallensisk mønster oprettede et vajsenhus. Byen var tysksproget, men menigheden omfattede også den dansktalende almue i Tønder Landsogn og de mange karle og piger herfra, der tjente i borgerskabets huse. Det var Brorsons opgave at tage sig af den dansktalende del af menigheden, som ikke fik fuldt udbytte af den tysksprogede gudstjeneste, og for hvem man 1733 etablerede det kendte bedehus i Emmerske, hvor Brorson holdt gudstjenester og katekisationer hver søndag eftermiddag. Dette tiltag må ingenlunde misfostås som et forsøg på at styrke dansk sprog og kultur. Det var udtryk for pietismens bestræbelser for at nå det enkelte menneske og undgå sprogbarrierer, der kunne modvirke en fordybet tilegnelse af forkyndelsen.

Disse bestræbelser omfattede også vækkelsessangen, som havde Schraders særlige interesse. Da Brorson kom til Tønder var han netop i færd med at foranstalte en omfattende samling af tyske pietistiske salmer, der i 1731 blev udgivet under titlen *Vollständiges Gesang-Buch,* og kendes under betegnelsen Tøndersalmebogen. Året efter at den tysktalende del af meningheden således havde fået sin egen statelige salmebog udgav Brorson et lille beskedent hefte med titlen *Nogle Jule-Psalmer / GUd til Ære Og Christne-Siæle / især siin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Glædelige Jule-Fest Eenfoldig og i Hast sammenskrevne Af H.A.B.* Udtrykket "Eenfoldig og i Hast sammenskrevne" betyder ikke, at salmerne med nød og næppe er blevet færdige inden jul, men betoner den pietistiske vækkelsessangs ukunstlede autenticitet i modsætning til den verdslige barokdigtnings mere kunstnerisk krævende stil. Med sine udfald mod verdslige juleskikke ("Bort/ Verdens Jule-Glæde") og sin barnlige Jesuskærlighed ("Her kommer dine Arme Smaa") er heftet udtryk for en fromhed af letfattelig og folkelig karakter. Som den berømteste af salmerne, "Den yndigste Rose er funden," viser, kan det barnlige forhold til Jesus imidlertid også udvikles til en lidenskabelig længsel efter dødens

14 Oluf Holbech, der ved faderens død 1704 havde overtaget kaldet og enken.

15 Således *Vita* (anm. 11), s. 246.

forening med Frelseren. Især de sidste strofer tangerer med deres tætføring af lidelse og eufori en mystisk forening med Jesus. Den har rødder i den bernhardinske mystiks sårmotivik og højsangserotik, der generelt spillede en stor rolle i barokkens og pietismens salmedigtning og en overgang, nemlig i den såkaldte sigtelsestid, der intraf i fyrrerne, bliver særligt fremtrædende indenfor det herrnhutiske fromhedsliv:

Nu JEsu, Du stetze skal være
Min Smykke, min Rose og Ære,
Du gandske mit Hierte betager,
Din Sødhed jeg finder og smager.

Min Rose mig smykker og pryder,
Min Rose mig glæder og fryder;
De giftige Lyster Hand døder,
Og Kaarset saa liflig forsøder.

Lad Verden mig alting betage,
Lad Tornene rive og nage,
Lad Hiertet kun daane og briste,
Min Rose jeg aldrig vil miste.[16]

I de følgende år udgav Brorson yderligere 11 hefter, hvis titler for de seneres vedkommende svarer til Tønder-salmebogens afsnit. Brorson har øjensynlig forestillet sig, at hefterne efterhånden skulle danne en dansk pendant til den tyske salmebog. Dette fremgår også af, at ca. 2/3 af salmerne er oversættelser, hvis forlæg med få undtagelser genfindes i Tønder-salmebogen.

I Tønder fik Brorson imidlertid også kontakt med det sidste aktuelle udslag af den pietistiske vækkelse, nemlig herrnhutismen, hvis mission var gået igang straks efter at Grev Zinzendorf i 1727 havde grundlagt Brødremeningheden på sit gods Berthelsdorf i Ober-Lausitz. Christian VI havde under en rejse i Tyskland modtaget et stærkt indtryk af Zinzendorfs karismatiske personlighed, og da han i 1730 kom på tronen, var det for en tid uafklaret, om det var pietismen i dens hallensiske eller herrnhutiske form, der skulle få den afgørende indflydelse i den danske

16 Her citeret efter heftets oprindelig ordlyd, se Steffen Arndal (ed.) H.A. Brorson, *Udvalgte salmer og digte,* København 1994, der er udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab i serien Danske Klassikere.

konges riger og lande. Zinzendorf blev indbudt til at overvære kroningsfestlighederne, og på rejsen til København i 1731 havde han i Rendsborg et animeret møde med slesvigske præster, heriblandt Brorsons foresatte provst Schrader, der efter mødet stod i brevkontakt med ham. I begyndelsen af trediverne modtog Tønder besøg af herrnhutiske lægprædikanter, de såkaldte emissærer, hvis forkyndelse begejstrede Schrader i den grad, at han søgte at bevæge dem til at blive og medvirke til udviklingen af et herrnhutisk inspireret fromhedsliv. Der er næppe tvivl om, at Brorson på dette tidspunkt har grundlagt en livslang sympati for herrnhuterne, også selvom Zinzendorf snart faldt i unåde ved hoffet, og regeringen indtog en stadig mere kritisk holdning over den herrnhutiske vækkelse, som man mistænkte for separatisme.

I takt med at pietismen med Christian VI kom til magten i Danmark forfremmedes dens repræsentanter til ansete ember i den danske statskirke. Det gjaldt også Brorson, der 1737 forfremmedes til domprovst i Ribe. Her foranstaltede han den første samlede udgave af de i Tønder udgivne hefter, nemlig *Troens Rare Klenodie,* der udkom 1739. Denne salmebog, der blev den danske pietismes mest betydningsfulde opbyggelsesbog, leder den pietistiske vækkelsessang ind i den danske salmetradition og er dybt præget af den tyske pietistiske vækkelsesfromhed. Såvel oversættelserne som Brorsons egne salmer viser imidlertid også et dansk særpræg. I stilistisk henseende er særpræget tydeligt, idet såvel oversættelserne som Brorsons egne salmer overfor de relativt abstrakte tyske salmer udmærker sig ved en højere grad af konkrethed og virkelighedsglæde, således som det f.eks. kommer til udtryk i Brorsons berømte skabelsessalme, "Op! al den ting, som GUd har giort." Det er på denne baggrund, at man har betegnet Brorsons oversættelser som forbedringer, hvilket imidlertid er en sandhed med modifikationer, idet kombinationen af erotiseret spiritualitet og konkrete billeder som oftest giver oversættelserne et uegalt præg. I teologisk henseende er særpræget ikke fremtrædende, idet den ortodokse lutherske lære var et fælles grundlag for både tysk og dansk pietisme. Det er imidlertid mærkværdigt, at den spenerske kiliasme, forestillingerne om en herlighedstid, der skulle virkeliggøres før Jesu genkomst og verdens undergang, d.v.s. indenfor historien, ikke synes at spille nogen rolle i Brorsons salmer, skønt den gjorde sig gældende i hans omgivelser, bl.a. hos Schrader. Brorson synes istedet at holde fast ved den gammellutherske opfattelse, der identificerer tusindårsriget i Johannes Åbenbaring med kirkehistorien. Efter at denne havde passeret det første millenium, var verden således moden til undergang, og man oplevede at leve i verdens sidste tider, hvilket giver sig krasse udtryk i Brorsons salmer i form af henvisninger til den kommende dom og et krav om omvendelse, medens tid er. Brorson

ventede ikke som Spener en kommende herlighedstid markeret af jødernes omvendelse og pavedømmets fald. Istedet arbejdede han for, at det gudsrige, som den danske konge forvaltede, skulle udvikles og fordybes, i og med at stadig flere førtes til omvendelse og dermed kunne forvente frelse ved den kommende dom. På dette punkt stemmer Brorson overens med Zinzendorf og herrnhutismen, der også vendte tilbage til de gammellutherske forestillinger om Jesu genkomst, dommedag og verdens undergang.

I det hele taget var Brorson enevældens mand. Det fremgår af de mange tilegnelses- og hyldestdigte til kongehuset, der især spiller en rolle, efter at han i 1741 var blevet udnævnt til biskop i Ribe. Som øvrighedsperson arbejdede han utrætteligt for vækkelsens udbredelse, bl.a. på de udstrakte visitatsrejser, om hvilke han pligtskyldigst indgav en årlig beretning til Generalkirkeinspektionskollegiet, der var blevet oprettet i 1737 for i enevældens og pietismens ånd at føre tilsyn med biskoppers og præsters virksomhed og befolkningens kirkegang og åndelige tilstand. Brorsons virksomhed som embedsmand kompliceredes imidlertid af det latente konfliktstof, som hans sympatier for herrnhuterne siden Tøndertiden havde udgjort. I 1741, altså samme år som Brorson udnævntes til biskop, udsendte regeringen under intryk af separatistiske uroligheder i Norge den kendte konventikelplakat, der satte strenge grænser for forsamlingslivet og i de følgende år fulgtes op af kgl. reskripter, der specielt var rettet mod herrnhuterne, i vid udstrækning kriminaliserede deres virksomhed og bl.a. under embeds og ejendoms fortabelse forbød danske undersåtter at besøge de herrnhutiske centre i Tyskland. Samtidig med at Brorson blev biskop blev det altså hans embedspligt aktivt at modarbejde en fromhedsretning, som han inderst inde sympatiserede med, en konflikt, der forværredes af, at de herrnhutiske lægprædikanter trods regeringens modvilje ufortrødent fortsatte deres virksomhed, især i Ribe Stift. Man søgte overalt kontakt med pietistisk vakte præster, der sympatiserede med herrnhutismen, bl.a. med pastor Søren Kastrup i Stepping i det daværende Slesvig Stift, hvor der ligefrem opstod et hernhutisk center, der virkede som operationsbasis for emissærernes virksomhed i Jylland og på Fyn.

De herrnhutiske lægprædikanters virksomhed fremkaldte adskillig uro og splidagtighed blandt de vakte, hvilket fremgår af Brorsons indberetninger til Generalkirkeinspektionskollegiet. I visitatsberetningen fra 1743 taler han om begyndende uro blandt de vakte og anbefaler en "Christelig tolerance" som det bedste middel til at genoprette roen.[17] Indberetningen fra det følgende år omtaler "bedrøvelig Splid-

17 Hans Adolph Brorson, *Visitatsberetninger og Breve,* udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab ved L.J. Koch, København 1960, s. 15.

agtighed" (s. 24), medens indberetningen fra 1745 forbigår stridighederne og kun omtaler, at en vakt kvinde er gået over til herrnhutismen og er rejst til Herrnhut. Det er tydeligt, at Brorson søger at afdramatisere konflikten og prøver at balancere mellem sine sympatier for herrnhutismen og sin loyalitet overfor statskirken. At han imidlertid personlig blev så dybt berørt af modsætningeforholdet mellem herrnhuterne og statskirken, at det antog karakter af en personlig krise, fremgår af indberetningen fra 1746, der indstrænker sig til allerunderdanigst at undskylde, at han i det forløbne ikke har været istand til at visitere på grund af "en langvarig svaghed" (s. 35), der tvang ham til at "continuere med Medicin og Stilhed" (s. 36). At det var forholdet til herrnhuterne, der havde afficeret hans ængstelige og anfægtede sind og hans hypokondriske konstitution fremgår af, at han i sin sjælenød foretog det for en biskop og embedsmand i statskirken højst ejendommelige skridt at tilkalde en fremtrædende herrnhutisk emissær ved navn Andreas Graßmann. Han boede hos pastor Kastrup i Stepping, og giver i et brev til Zinzendorf, der opbevares i Brødremenighedens arkiv i Herrnhut,[18] et detaljeret billede af forløbet af sit besøg hos Brorson. Brevet er fremdraget af Knud Heiberg,[19] der imidlertid gør sig skyldig i en uheldig fejllæsning, idet han i Graßmanns gengivelse af Brorsons beskrivelse af sit forhold til herrnhuterne læser "feindt", skønt der i virkeligheden står "freundt." Graßmann beretter, at Brorson ved hans ankomst faldt ham om halsen og fortalte, at han led af en særlig sygdom. Især var meget anfægtet ved tanken om, at han, fordi han havde været herrnhuternes ven, skulle have begået synden mod den Helligånd, den synd der ikke kan tilgives, da den er ensbetydende med, at et omvendt menneske svigter den sande tro. I denne synd kan Brorsons dog ikke erklære sig skyldig og henviser til, at han altid har anset herrnhuterne for at være Guds børn. Graßmann opholdt sig flere dage i bispegården og forsøgte gennem åbenhjertige samtaler og en herrnhutisk præget sjælesorg at bringe Brorson gennem hans anfægtelse. Brorson oplevede da også "manchmal ein blick auf eine minut in die wunden," men det lykkedes ikke Graßmann at føre Brorson frem til en varig erfaring af herrnhuternes glade frelsesvished. En anden lægprædikant ved navn Zeidler beretter således nogen tid senere om Brorson:

> Er der Bischof ist soweit doch ein artiger mann und der beste unter den andern, er ist einmahl in seiner kranckheit gantz artig gewesen, aber

---

18 Archiv der Brüder-Unität in Herrnhut, sign. R 19 E 3. 5. Nr. 147.

19 Knud Heiberg, *Om Zinzendorf og Brødremenigheden,* Teologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke, ny Række 4: 1902-1902.

er hat wieder umgeschlagen [...] nun klagt er sich wohl noch bey gelegenheit aber es bleibt dabei.[20]

Brorsons anfægtede forhold til den tyske herrnhutisme er et eklatant eksempel på den foruroligelse, som det fra Tyskland kommende fremmede kan bevirke. Den synes i nogen grad at have påvirket hans effektivitet som embedsmand, skal man tro den karakteristik, som biskop Herslebs i et brev til Generalkirkeinspektionskollegiet året efter giver af ham som "en god, men eenfoldig, og ved Svaghed og Hypocondrie fast uduelig Mand." Brorsons anfægtelser synes også at have påvirket hans digteriske produktivitet. De få digte fra de følgende år indskrænker sig til hyldestdigte til kongehuset samt en salme mod den grasserende kvægpest i 1745 og et større alexandrinerdigt om jordskælvet i Lissabon i 1755. De to sidstnævnte digte er præget af en gammeldags håndfast bodsfromhed, der vel er udtryk for, at Brorson ikke mindst under intryk af det problematiske forhold til herrhuterne har undgået vækkelsessangens sværmeriske tone og istedet har dyrket en fromhed, der var i bedre overensstemmelse med de statskirkelige normer. I sine sidste år skrev han imidlertid en række ejendommelige digte, der året efter hans død i 1764 blev udgivet under titlen *Doct. Hans Adolph Brorsons fordum Biskop over Riber-Stift Svane-Sang*. Det drejer sig ifølge forordet om "aandelige Sange", der ikke var beregnet på offentliggørelse, men var blevet til "fornemmelig til hans egen og nærmeste Paarørendes indbyrdes Gudelige Opmuntring, under hans ofte store Sinds og Legems Lidelser." Disse digte viser en betydelig indflydelse fra Tyskland, idet de er skrevet til idag desværre tabte tyske rokokoviser og derfor har karakter af arier, duetter og små kantater. Brorson viser her sit mesterskab som sprogkunstner. Med deres ejendommelige kombination af vækkelsesfromhedens spirituelle forfinelse og rokokovisens legende lethed indtager disse digte en særstilling ikke bare indenfor dansk litteratur men indenfor europæisk religiøs digtning i det hele taget. Som det bl.a. kommer til udtryk i "Her vil ties, her vil bies," er Svanesangsdigtene præget af et utålmodigt ønske om udfrielse af jordelivets trængsler og intens længsel efter forening med Jesus, der i andre af digtene, f.eks. "Den store hvide Flok vi see," kan antage karakter af storslåede himmelvisioner.

Ved sin død var Brorson allerede ved at gå iglemme som salmedigter, og hans salmer forsvandt hurtigt ud af de officielle salmebøger. I vakte kredse, ikke mindst i Sønderjylland, forblev de dog i brug, og der opstod en folkelig Brorsonssang, der fungerede som forbindelsesled til den kirkelige Brorsonrenaissance, der satte ind i anden halvdel af det 19 århundrede. Nu, efter nederlaget i 1864, var den nationale

20 Archiv der Brüder-Unität in Herrnhut, sign. R 19 E 2 I. 3.

modsætning til Tyskland kommet på dagsordenen, hvilket bl.a. gav sig udtryk i, at "Her vil ties, her vil bies" tillagdes en ekstra betydningsdimension og blev sunget som et udtryk for Sønderjydernes længsel efter genforening med Danmark. Som det er fremgået, er en sådan national tendens ganske fremmed for Brorsons salmedigtning. Med sine forudsætninger i de særlige historiske forhold i Sønderjylland, i den tyske pietisme og i den teokraktiske enevælde er den et af de betydeligste eksempler på det fremmedes i individuel, social og politisk henseende dybt foruroligende og derfor blivende indflydelse på dansk kultur.

Jørgen Michaelsen:
NÅDENS GENKLANG

Jørgen Michaelsen har udgivet 209 salmer og viser. De dækker hele kirkeåret, de dækker trosbekendelsens led, de dækker gudstjenestens forløb og de dækker Michaelsens 25 år som salmedigter.

Disse salmer er for det meste præget af en dogmatisk sikkerhed, som man kan misunde Michaelsen. Sproget falder også ganske nutidigt og forståeligt, og det er det klare udsagn, der prioriteres frem for den poetisk mere elegante vending. Egentlig er det efter min smag også Michaelsens mere dogmatiske salmer, der er de bedste, mens de salmer der mere fabulerende skildrer Nikodemus eller pinseunderet eller, hvad det nu kan være, ikke fanger min interesse på samme måde.

De dogmatiske salmer, der knytter sig til Sønnen eller Helligånden har en klarhed og en stille alvor, som netop de mere fabulerende salmer/viser ikke når. Salmerne over Paulus, der kom til Athen og andre af samme slags forsvinder lidt mellem fingrene på mig med deres ironi og humor, som unægtelig er der. Uden at det på nogen måde kan yde salmerne ret vil jeg prøve at give et eksempel på, hvad jeg mener med ovennævnte forskel: Først et fabulerende vers fra salmen/visen "Galaterbrevet":

"Paulus slog sig ned ved bordet,
tog et ark og brummed' vredt,
greb sin gåsepen og dypped' -
de sku' .... få det hedt!
Over havet fløj hans tanker
til et fjernt galatisk sted,
hvor der boe'de, hvad der kaldte
sig en KRISTEN menighed!" (s. 178)

Dette sætter jeg overfor et par vers fra helligåndssalmen "Kom, Helligånd, i dag til os":

"Vi kommer her, som vi nu er
optagne af os selv,
rusk op i os, så vi får hørt

Guds ord alligevel
Giv du os lydhørhed for det,
der er os ubekvemt,
den sandhed, som vi hos os selv
kom udenom så nemt." (s. 159)

Men de er også andre salmer som ikke falder ind under de to ovennævnte kategorier. De står bl.a. i det sidste afsnit af bogen som kaldes "Vor døbtes hverdag". Også i denne afdeling er der salmer, der falder ind under genrer som jeg ikke føler mig helt tiltrukket af, men også nogle, der tematiserer det kristne hverdagsliv på en yderst tiltrængt måde i "Dagens gerning, ventet, velkendt":

"Dagens gerning aldrig trælsom
Kristus bærer dig og dit
midt i travlhed midt i trængsel
lader han dig ånde frit ---
på din vej igennem dagen
er du sendt med trøst og håb
til enhver, med hvem du deler
livets kald og lysets håb." (s. 284)

Jørgen Michaelsens jubilæumsbog er en bog fyldt med gode, gedigne salmer, som er tilgængelige også for en menighed i dag. Det er på den måde et fornemt jubilæumsmonument han har sat over sig selv.

Jørgen Michaelsen
Nådens Genklang
Anis 1998, s. 327

Frimenighedspræst Torben Bramming, Ryslinge

Inge Löfström:
SÅ SKALL ORDEN EVIGT GLÖDA

Grundtvigianeren Bjørnstjerne Bjørnson lod en af sine personer undre sig over hvad han fik at se over de høje fjelde. Ud over Øresund, længere behøver man ikke se for at måtte undre sig. Ja, forstå mig ret, det kan jo ikke undre at der udkommer en bog med digte og salmer af Grundtvig, N.F.S. 1783-1872.

Det man kan undre sig over, er årstallet: 1998. At det tog så lang tid. 190 år, hvis vi sådan regner i runde tal, for i 1998 kunne Grundtvig have fejret 190-året for sin første udgivelse *Maskeradeballet i Danmark. Kommer hid, I Piger smaa* er for den sags skyld fra samme år. Men i Sverige blev han aldrig rigtig kendt.

Det siger oversætteren Inge Löfström selv i sit forord til Grundtvigudvalget, det er ikke noget anmelderen hitter på for at gøre sig interessant. Forholdet er måske det at de svenskere der lærte Grundtvig at kende, de forstod ham ikke, og de der forstod ham, har ikke villet kendes ved ham. Grundtvig har selv givet os nøglen til at forstå hvorfor det tog 190 år:

han har aldrig levet,
som klog på det er blevet,
han først ej havde kær.[1]

Enhver oversætter ved, og især oversættere af lyrik ved det, at man skal have det kært man skal oversætte; derfor er det hyppigst lyrikere der oversætter fremmedsproget lyrik, fordi de digte de møder i den fremmede sprogdragt, inspirerer dem til at digte dem om til deres eget sprog, fordi det fremmedsprogede digt inspirerer ligeså stærkt som et eget indfald. Derfor finder vi også i mange digtsamlinger oversættelser eller gendigtninger. Grundtvigs salmeværk er måske det mest lysende eksempel i dansk lyrik på at andres poesier begejstrer og beånder til ny digtning.

Inge Löfström hævder i sit forord *att översätta Grundtvigs poesi är svårt.* Han begrunder det endogså: Grundtvigs sproglige virtuositet, hans djærve billeder, hans folkelige og ofte humoristiske vendinger, om med et citat fra den moderne svenske psalmist Britt G. Hallquist at *han är så typisk dansk.* Det kan man ikke være uenig i, og helt grundlæggende er det svært at oversætte mellem to sprog der står hinanden så nært som svensk og dansk, ikke mindst fordi man umiddelbart forstår grundteksten.

Problemet med Grundtvigs digte er 1) at det er så storslået poesi, så der stilles næsten overmenneskelige krav til oversætteren, for hvem kan være på højde med digteren selv?, og 2) at

[1] Af digtet "Gylden-Aaret" 1834, her citeret efter højskolesangbogen nr. 461.

han dels skrev ind i en sproglig og hymnologisk situation, dels skabte sit eget sprog og sin egen hymniske udtryksform, og begge dele er uden for den sproglige og hymnologiske situation der findes i svensk salmedigtning. Bruddet med traditionen ville simpelthen blive for stort. 3) har den danske og den svenske kirke altid stået ganske fremmede over for hinanden og hinandens salmebøger.

Det er nemlig en anden side af oversætterens inspiration til oversættelse, og især når det drejer sig om lyrik, at den fremmedsprogede poesi siger ham eller hende noget. Hvortil kommer at ikke al fremmedsproget poesi lader sig iføre en anden sprogdragt, der er i ethvert folks poesi også centrale værker der ikke lader sig overføre til et hvilket som helst andet sprog, i hvert fald ikke uden den behandling Askepots søstre lader sig udsætte for.

Grundtvigs poesi har sagt Inge Löfström noget. Meget. Den har inspireret ham, og tager den svenske menighed blot nogle af disse gendigtninger til sig, vil det svenske salmebegreb være blevet et andet.

Der er så det ved salmer at det er brugspoesi. Den der oversætter brugspoesi, må tage andre og anderledes hensyn end den der oversætter enhver anden poesi. At det skal kunne synges, det er så banalt, det er ikke det; det skal kunne indgå i den modtagende menigheds kristendomsforståelse, dens livsforståelse, for at den overhovedet vil kunne modtage den. Mon ikke alle salmesyngende kender den følelse at der i salmebogen er tekster man ikke helt og fuldt kan gå ind for, udtryk for en fremmedartet trosopfattelse man ikke kan føle sig dækket af?

Oversætteren står altså med en dobbelt loyalitet; han skal så vidt gørligt være loyal over for grundteksten, men han skal også - det er han sådan set ilde tvungen til - vise sit sprog og sine kulturelle traditioner loyalitet. Inge Löfström klarer i de allerfleste tilfælde at være loyal over for Grundtvigteksten, men når der opstår konflikt, så sejrer svenskheden.

Det giver nogle for en dansk læser besynderlige udslag; i nogle tilfælde helt overflødige, synes man, men det er sikkert fordi man ikke helt kan leve sig ind i oversætterens forståelse af sin egen og sin menigheds situation. For en dansker er Grundtvig det givne, det svenske udtryk det nye, det usikre; det usikre og nye er for oversætteren tvært imod Grundtvig og hans livsopfattelse. Netop fordi det meste, den alt overvejende del af tekstmassene er så fornemt oversat, virker de få afvigelser så meget desto mere påfaldende, dels fordi de er ubegribelige, dels fordi de virker som forræderi overfor teksten.

Det er den pæne udglatning. Svenskere går ikke i kirke for at blive fornærmet af deres salmebog. Det er i *Lilla Guds barn, vad skadar dig?* Det er den sært knortede linie i str. 4. *Dog hvor*

Bønder af Hunger dø. Jeg ved ikke hvorfor Grundtvig skrev sådan. Det står der ikke hos Matthæus (6,25-34). Jeg kan måske ane at man kunne opfatte det som et dementi af trøstens ord i bjergprædiken, at hvis bønder af hunger dø, så sørger den himmelske fader altså alligevel ikke for det lille Guds barn, og da ikke bedre end han sørger for fuglene, for de kan altså finde et frø, hvor bønderne ikke har kunnet det, og det skønt de både pløjer og sår, lige til de styrter. Grundtvig har oplevet hungersnød, den frygtelige der hærgede Norge de syv år mellem 1807 og 1814 da englænderne blokerede for korneksporten fra Jylland til Norge, og ikke engang Terje Vigen fik lov til at lande en bette jolles lasr med en tønde byg fra Frederikshavn, så hans kone og elskede datter måtte omkomme; han har hørt om kartoffelpestens hærgen i Irland i 1840'erne, misvækstårene i det meste af Europa der skabte katastrofer mange stedet, Sydafrika og Kina var ramt. Underet, Guds godhed over for det skabte, at vores himmelske fader giver dem føden, fuglene altså, det bliver desto større; de fjedrede små er aldeles ubekymrede, de tror uden bagtanker, og de finder et frø også i katastroferamte områder.

Fra Grundtvigs hånd er *dog hvor Bønder af Hunger dø* en stærk linie, et godt vers, en stor digter værdig; der er ingen problemer jeg kan få øje på, ved at oversætte den til svensk, *dö* rimer fortrinligt på *frö* præcis som på dansk. Hvorfor flygter Löfström så fra problemerne til det Else Beskow-idylliske: *men om än marken täcks av snö*?

Der er den lille fordrejning. I den elskede salme *Morgenstund har guld i mund* bliver verset *da får vi lyst og lykke til,* nemlig *at gøre gavn, som Gud det vil* ændret til *då får du lust och vilja till.* Og vilja betyder det samme som vilje, og hverken det ene eller det andet dækker ordet "lykke"/"lycka". Jeg gætter på at der ligger en teologiske faldgrube her, men hvori den består, vil jeg ikke være i stand til at udrede. Altså får den svenske tekst et ganske andet indhold end den danske, og det må oversætteren have sine grunde til, måske hjertets som fornuften ikke kender.

Som det tredje er den direkte modsigelse af Grundtvig. Den ser vi i så central en salme som *Sov sött, barn lilla,* str. 4. her skriver Löfström nemlig:

Se Gud till os ner,
säg ja när vi ber,
om fattigt än bönerne klinger.

Fattigt? Man kigger sig omkring for at finde flere hoveder end sit eget at tage sig til. Hos Grundtvig klinger bønnerne livsalig. Hvor dårlig man end kan være til dansk, man kan ikke være i god tro hvis man oversætter "livsalig" ved "fattig". Hvis bønnen er fader vor, og dermed et ord af Vorherres egen mund, hvor tør nogen så kalde den "fattig"? Ved dette ene ord klasker hele pragtsalmen

sammen, den bliver klæg og falskklingende; den tordnende jubileren og ekssulteren i Grundtvig bliver forsagt selvynk. Glæden hun var ikke født den dag.

Ja, du godeste. Tre eksempler. Det er det hele. Nå, ja, så godt som. Uden for salmerne, i de folkelige og bibelhistoriske sange tør oversætteren mere, og dér bliver det bedre. Den store humor hos Grundtvig får lov at komme med over i svensk, i Kong Farao og i *Bröllopet i Kana.* I det hele taget har de rappe, mundrette replikker og replikskifter frigjort både fantasi og energi i oversættelsen. Når man kigger rigtigt efter, ser man hvor tæt Grundtvig hele tiden er på det bibelske tekstgrundlag. I Simon Peders fiskedræt har digteren ikke haft behov for andet end at sætte danske (læs: sjællandske) ord og vendinger på samtalerne, typen Simon Peder har han udmærket kendt fra Præstø, Christianshavn og Skovshoved, og det er på strålende vis overført til svensk.

Det vrimler med skønheder, den moderne oversætter kan indsætte noget nutidigt, noget enkelt i sproget som gør det brugbart og sætter de store tanker ind i en hverdagslighed der gør godt:

Lika mångtalig som stjärnornas vimmel
kring dig står skaran av änglarnas här

Sammenlignet med

Stjernernes lig er om højsæder vrimlen,
høvdingeskaren, blandt tjenere talt.

Man kan sagtens sige at der går pointer tabt, men det er mundret, det er brugbart, og det er let at forstå[2].

Julesalmerne lykkes meget fint:

Sjung nu envar som sjunge kan.
Nu tändes ljus i skuggors land.
Och just som midnattstuppen gol,
blev Jakobs stjärna till en sol.

Välkomna igen, Guds änglar små og *Ett under utan like, Vänner, sade Guds ängel milt.* Det er klart at man som Grundtvigsyngende kommer til at savne pointeringen af englevelkomsten: *lad julesorgen slukkes.* Den store forventningsstrofe om Gudsrigets snarlige genkomst har Löfström valgt ikke at tage med. Til gengæld opnår han desto stærkere effekt af str. 7 og får Guds rige anbragt midt iblandt os:

Och väntans tid är förgången.

[2] Lovsjung våar Herre str. 7 p. 15.

En oversættelse har nemlig også ret til at stille det krav at den bliver bedømt ud fra sine egne forudsætninger. Af og til er lyrikere så elskværdige at sige at deres digte er blevet finere af at være blevet oversat. Med en så central salme som *Velkommen igen* kunne forholdet være det at svenskerne har fået en anden salme med nogle andre - löfströmske - pointeringer, tvivlen eller om man vil: den overvundne fortvivlelse har ingen plads i den svenske omklædning. *Välkomna igen* er i mindre grad et personligt bekendelsesskrift, i højere grad en menighedssalme.

Heri ligger måske det vigtigste af dette bind Grundtvig på svensk. Den svenske salmebog er i sammenligning med den danske ekstremt jeg-mig-min-centreret, Kingosk på dén måde; Lövström har ikke bare overtaget det grundtvigske vi, han udbygger og understreger det, som i denne julesalme. Deri overfører han en af de smukke sider af den danske folkekirkes tradition.

Spændingen mellem grundtekst og oversættelse udløses i det vanskeligste af alle, i pinsesalmen *Var I ikke galilæer!* (DS 242). På evangelisk grund og på luthersk vis skildres heri modersmålet som bærer af Helligånden, af korsets ord fra Østen, kirkeordet, og Grundtvigs modersmål er *yndigt selv, men blødt derefter.* Skal Löfström nu oversætte, dvs. så nøjagtigt som muligt gengive hvad der står og således skænke den svenske menighed en karakteristik af det danske sprog så den kan lære dets fortryllende egenskaber at kende? Er det ikke rigtigere at give læserne et billede af modersmålet de kan genkende det i, altså ikke skildre dansk, men - svensk?

Det er det han gør:

Modersmålet smidigt böljar,
lätt och levande det följer
Herrens egen tankegång.
Rikt och mjukt och våardigt går det,
ande, eld och krafter får det
ifrån Sions hjältesång.

Det yndige er borte, erstattet af rikt og värdigt. Det er et valg. Det er et godt valg.

Søren Sørensen

Forfatternes adresser

Fhv. sognepræst Christian Andersen
Thujavej 135
DK-5250 Odense SV

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal
Savmøllevej 5
DK-5690 Tommerup

Frimenighedspræst Torben Bramming
Gråbjergvej 4
DK-5856 Ryslinge

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen
Ahlmanns Allé 14
DK-2900 Hellerup

Frimenighedspræst Helge Noe-Nygaard
Haverslevvej 83
DK-9520 Skørping

Forfatter Søren Sørensen
Ellekrogen 28
DK-2950 Vedbæk

Subskriptionstilbud

Henrik Glahn: Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973

DEL I – Et historisk rids

DEL II – Registrant over samtlige melodier, der findes i alle væsentlige salme- og koralbøger fra Hans Thomissøns *Den danske Psalmebog* 1569 til *Den danske Koralbog*, 2. udg. 1973

DEL III – Registre over melodititler med henvisninger til samtlige kilder, hvori melodierne findes optaget.

DEL I skildrer *salmemelodiens historie i Danmark* med hovedvægten lagt på en karakteristik af de musikalske træk, som kendetegner hver enkelt fase i udviklingen. Med udgangspunkt i melodirepertoiret i Hans Thomissøns *Den danske Psalmebog* fra 1569, der står som salmesangens fundament herhjemme, belyses de følgende århundreders kernesamlinger, bl.a. som de knytter sig til Kingos, Brorsons og Grundtvigs salmedigtning. Hver enkelt epoke i det historiske forløb illustreres med musikeksempler og facsimiler, ligesom de enkelte musikkilders samhørighed med og funktion i forhold til skiftende tiders salmebøger og åndelige samlinger er inddraget i fremstillingen.

DEL II rummer *en systematisk opbygget registrant* over indholdet i hen ved 50 danske melodi- og koralsamlinger fra reformationstiden og frem til *Den danske Koralbogs* 2. udgave 1973, d.v.s. fra det klassiske lutherske melodistof over Kingos, Pontoppidans, Zincks, Weyses, Berggreens og den svulmende mængde af 1800-tallets danske frembringelser på området frem til Laubs reformsamlinger og *Den danske Koralbogs* brogede repertoire. Registranten indeholder henvisninger til mere end 1200 forskellige melodier, der i tidens løb har været optaget i den danske salmesangs kilder.

Det samlede stof er opsummeret dels i skematiske *oversigter og komponistfortegnelser*, dels i de *alfabetiske registre over alle forekommende melodititler*. Man vil heri tillige finde oplysninger om hver enkelt melodis forekomst i overleveringen.

Bogen vil således både gennem den musikhistoriske belysning af salmesangens udvikling og ved fremlæggelsen af et omfattende faktuelt stof kunne tjene som en håndbog i dansk melodioverlevering og dermed som et nyttigt redskab for kirkemusikere, præster, hymnologer eller andre, som ønsker at fordybe sig i den danske kirkes melodiskat.

Henrik Glahn
SALMEMELODIEN
I DANSK TRADITION
1569-1973

268 sider – indbundet
Udkommer d. 18. august 2000

Normalpris: Kr. 349,-
Ved bindende subskription
senest d. 17. august 2000:
Kr. 299,-

Bestil bogen ved at sende eller faxe modstående postkort eller kontakt forlaget på tlf. 33 24 92 50

Forlaget
ANIS
fax: 33 25 06 07 – www.anis.dk

Jeg bestiller hermed
____ stk. af
Henrik Glahn: Salmemelodien i dansk tradition 1569-1973
á kr. 299,- (inkl. moms – ekskl. forsendelse)
i bindende subskription

Stilling _____
Navn _____
Adresse _____
Postnr/By _____

porto

Forlaget ANIS
Frederiksberg Alle 10A
2000 Frederiksberg C

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Øve Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/ 1 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter